

**MINISTERUL APĂRĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
CENTRUL DE CULTURĂ ȘI ISTORIE MILITARĂ**

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE**

COHORTA

**REVISTĂ DE ISTORIE MILITARĂ
nr. 1-2, 2014**

REVISTĂ ȘTIINȚIFICĂ FONDATĂ ÎN 1999

CHIȘINĂU-2014

Colegiul de redacție:

dr. Vitalie CIOBANU, redactor-șef

Coordonator:

mem. cor. AȘM, dr. hab. prof. univ. Demir DRAGNEV

Membrii colegiului:

dr. hab. Valentin TOMULEȚ

dr. hab. Ion ȘIȘCANU

dr. hab. Gheorghe COJOCARU

dr. Ion GUMENÂI

dr. Constantin MANOLACHI

dr. Cornel ȚUCA (România)

dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)

cerc. șt. Valeriu RUSU

cerc. șt. Eduard OHLADCIUC

cerc. șt. Sergiu MUNTEANU

cerc. șt. Gheorghe BĂLAN

cerc. șt. Iurie LIȘMAN

cerc. șt. Natalia CODREANU

Recenzenți oficiali:

dr. hab. Nicolae ENCIU

dr. Ion XENOFONTOV

cerc. șt. Sergiu CATARAGA

Secretar responsabil:

dr. Sergiu BACALOV

lectori: *Valentina COSMESCU, Alexandru COSMESCU*

paginare și copertă: *Ecaterina RUSSU*

traducere: *Natalia CODREANU*

Articolele sunt recenzate.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul textelor.

S U M A R

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Vlad MISCHEVCA

1711: „Nenorocita campanie de la Prut” a lui Petru I 5

Ivan DUMINICA

Voluntarii moldoveni și bulgari din armata rusă (sf. sec. XVIII–înc. sec. XIX):

Documente inedite 20

Sergiu BACALOV

Liste cu voluntiri din Basarabia participanți la războiul din 1806-1812 38

Vladimir MOROZAN

Din istoria activității nobililor basarabeni în cadrul armatei Imperiului Rus în sec. XIX 64

Nicolae ENCIU

Primul Război Mondial ca piatră de hotar în istoria omenirii 77

Marius TĂRÎȚĂ

Problema importanței orașului Bălți în corespondența consulară poloneză

în anii 1919-1920 88

Pavel MORARU

Organizarea Serviciilor Pretorale ale Armatei române

pe Frontul din Răsărit (1941-1944) 94

Sergiu MUNTEANU, Eduard OHLADCIUC

RSSM în componența Districtului Militar Odessa (1945-1953) 108

25 DE ANI DE LA RĂZBOIUL SOVIETO-AFGAN

Ion XENOFONTOV

Imaginea adversarului în războiul din Afganistan (1979–1989)

în percepția participanților din RSS Moldovenească 115

Mariana BAGRIN

Considerații privind cauzele intervenției și retragerii trupelor sovietice din Afganistan..... 138

Evgheni C. SVETLICINĂI

Confesiuni personale despre războiul din Afganistan 147

ÎN AJUTORUL CERCETĂTORILOR

Alexandru MORARU

Caracteristica fondului arhivistic nr. 49,

„Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei” 164

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Basarabenii în cadrul Regimentului ecvestru tătăresc al „Diviziei Sălbaticе” (1914-1917)”

Sergiu BACALOV..... 173

CONTENTS

STUDIES AND COMMUNICATIONS

Vlad MISCHEVCA 1711: „the unfortunate Prut campaign” of Peter	5
Ivan DUMINICA Unpublished documents regarding the Moldovan and Bulgarian volunteers from Russian army. (The end of XVIIIth century – the beginning of XIXth century)	20
Sergiu BACALOV The rosters of volunteers from Bessarabia, who participated in the Russian-Turkish war of 1806-1812	38
Vladimir MOROZAN From the history of Bessarabian nobles’ activity within the army of Russian Empire during the XIX th century	64
Nicolae ENCIU The First World War as a milestone in the history of mankind	77
Marius TĂRÎȚĂ The question of the importance of the town Beltsy in the Polish consular correspondence in 1919-1920	88
Pavel MORARU The Organization of the Romanian Army Pretoria Service on the Eastern Front (1941-1944)	94
Sergiu MUNTEANU, Eduard OHLADCIUC Moldovan Soviet Socialist Republic within Odessa Military District (1945-1953)	108

25 YEARS OF SOVIET-AFGHAN WAR

Ion XENOFONTOV The portrait of the enemy in the perception of participants from Moldovan Soviet Socialist Republic in the war in Afghanistan (1979-1989)	115
Mariana BAGRIN Considerations on the Causes of the Intervention and the Withdrawal the Soviet Troops from Afghanistan	138
Evgheni C. SVETLICINĂI Confessions statement about the war in Afghanistan	147

FOR RESEARCHERS’ BENEFIT

Alexandru MORARU The features of archival fund No. 49 „Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine”	164
--	-----

REVIEWS

The Bessarabians within Tartar Equestrian Regiment of „Wild Division” (1914-1917) Sergiu BACALOV	173
--	-----



STUDII ȘI COMUNICĂRI

Vlad MISCHEVCA*

1711: „NENOROCITA CAMPANIE DE LA PRUT” A LUI PETRU I

Acum 303 ani, a avut loc un important eveniment politico-militar de care mulți dintre istoricii ruși se străduiesc să nu-și amintească prea des, deoarece, la 1711, a fost un eșec total pe câmpul de luptă în Țara Moldovei al țarului Petru I. Istoria acestei campanii, cu mari ambiții geostrategice în spațiul sud est european, însă rupte de realitate, poate servi și astăzi ca un avertisment unui expansionism neînfrânat.

Primul război ruso-turc, care a vizat nemijlocit spațiul românesc, a fost cel din anii 1710-1713, pierdut de către Petru I într-o singură campanie – cea din Moldova, la 1711 („Campania de la Prut”, *Прымский noxod 1711 г.*), numită inspirat, pe bună dreptate, de către Costache Negruzzi: „nenorocita campanie de la Prut”¹.

La 20 noiembrie 1710, Imperiul otoman declarase război Rusiei, ambasadorul țarului, P.A. Tolstoi, și întreg personalul ambasadei ruse de la Constantinopol (aproximativ 70 de persoane) fiind întemnițat în închisoarea „Edicule” („Șapte Turnuri”). La 23 februarie 1711, Rusia a declarat, la rândul ei, război Porții, țarul lansând și o *Proclamație*, redactată în limba latină, către țările europene, în care preciza scopurile războiului dus împotriva otomanilor. Această acțiune diplomatică a lui Petru I a fost urmată de emiterea *Manifestului* din 8 mai 1711, adresat „tuturor locuitorilor” Principatelor Române, „precum și altor popoare creștine”, pentru a se încadra „în acest război sfânt”, cerându-le „să verse și ultima picătură a sângelui său pentru sfânta biserică și credința creștină provoslavnică, pentru pa-

*Vlad Mischevca, doctor în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Costache Negruzzi, *Scrisoarea a XIX (Ochire retrospectivă)*, iunie 1845 // C. Negruzzi, Nuvele, București, Erc Press, 2009, p. 170.



tria și pentru recăpătarea drepturilor și a libertăților sale”². Obiectivele declarate ale Rusiei în acest război erau, pe de o parte, obținerea unei poziții avantajoase pe țărmul Mării Negre, iar pe de altă parte, eliberarea popoarelor creștine din Balcani, aflate sub dominația Porții³. Promisiunea lansată de țar privind eliberarea țării de sub dominația otomană a generat entuziasm în rândul boierimii moldovene. Trebuie precizat că, la acea vreme, nu existau motive ce să pună sub semnul întrebării sinceritatea promisiunii făcute de țarul Petru I⁴.

Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir, subapreciind puterea Porții otomane și contând pe ajutorul Rusiei (care, la acea vreme, culegea roadele victoriei asupra Suediei la Poltava, în 1709), a semnat la 13 aprilie 1711 faimoasa „diplomă de la Luțk”⁵ (acțiunea sa culminând cu o *alianță politico-militară fățișă* cu Petru I). Principele moldovean spera să primească domnia ereditară asupra țării, căreia i se garanta integritate teritorială și autonomie deplină (sub *protectorat rusesc*), chiar dacă Petru I nu a întârziat să numească Moldova „provincie supusă, imediat ce unele din armatele sale au pătruns în țară”⁶.

În luna mai 1711, trupele de avangardă ale cavaleriei lui B.P. Șeremetev au trecut Nistrul. La 6 iunie, D. Cantemir s-a întâlnit la Țuțora cu B.P. Șeremetev, iar Petru I a sosit la Prut pe 24 iunie și, a doua zi, la 25 iunie, la Iași, avangarda s-a unit cu grosul armatelor ruse, sub conducerea nemijlocită a lui Petru I. Această oaste număra cca 46 000 oameni (cu 120 de tunuri), la care au aderat 5 000 de oșteni moldoveni. La 18 iunie 1711, armata otomană (cca 120 000 de oameni cu 440 de tunuri), a forțat Dunărea, la Isaccea, și s-a îndreptat, pe malul stâng al Prutului, spre nord, unde a făcut joncțiunea cu trupele călări ale hanului tătar (70 000 de oameni). Ion Neculce estimează efectivele armatei ruse: „De toată oastă ca 50 000

² *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах*. Т. III (1673-1711). М., 1970, с. 334-336 (traducerea din rusă); Pavel Parasca, *Principatele Române în politica Rusiei în sec. XVIII // Destin Românesc*. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 3 (79), p. 32.

³ Ion Focșeneanu, *Tratatul de la Luțk și campania țarului Petru I în Moldova (1711) // Studii privind relațiile româno-ruse*. Academia Republicii Populare Română. Institutul de studii româno-sovietic, București, 1963, p. 34; Al. Boldur, *Expediția de la Prut din 1711 // Studii și cercetări istorice*, XIX, 1946, pp. 47-86 etc.; <http://www.1812.md/razboiul-ruso-otoman-1710-1711-campania-de-la-prut> (Bogdan Mihail, *Războiul ruso-otoman (1710-1711). Campania de la Prut*. – accesat la 4.02.2014).

⁴ Leonid Boicu, *Momentul 1711 în raporturile politice ale Principatelor Române // Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*, XXII. Iași, 1985, p. 282.

⁵ *Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в. Документы и материалы в трех томах*. Т. III (1673-1711). М., 1970, с. 323-331.

⁶ Pavel Parasca, *Principatele Române în politica Rusiei în sec. XVIII // Destin Românesc*. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 3 (79), p. 33.



avea și avea și 52 puști (tunuri – *n.n.*). Și cât și era oaste, mai mult era bolnavă, flămândă și obosită. Iar turcii era cu veziriul 400 000, fără poiadië (hoardele, mulțimea – *n.n.*) tătarilor, și avea 400 de puști: oaste grijită și hrănită bine, fiind în țara lor”⁷. Istoricul rus S.M. Soloviov aduce cifra de 38 246 de ruși față de 119 665 otomani și 70 000 tătari⁸; iar unul din martorii evenimentelor Juel Just, menționează că în bătălia de la Prut rușii au avut doar 36 000 de oameni, fiind, practic, fără cavalerie, față de peste 100 000 de turci, majoritatea călări⁹.

În această campanie era antrenată doar o parte din armata Rusiei, trupele fiind împărțite pentru a lupta pe mai multe direcții: la țărmurile Mării Baltice, în Moldova și între Bug și Marea Caspică. Războiul purtat concomitent pe mai multe fronturi a fost una din cauzele înfrângerii de la Prut, deoarece forțele rușilor erau „rășchirate într-atâte părți. În nădejdea voroavelor streini, a muntenilor, a leșilor, a sârbilor, a moldovenilor, au venit împăratul fără-oaste, negrijit, să să bată cu veziriul și cu poiadë oștii turcești și tătarești, într-un mijloc de câmpu pustiu”¹⁰.

Totodată, armatele otomane, ajungând pe malul Prutului, beneficiau și de sprijinul flotei dunărene. Flota avea rolul de a aproviziona oastea cu hrană, furaje și muniții și de a întreține legătura cu Imperiul otoman¹¹. Însă asigurarea logistică a armatei ruse era sub orice critică: soldații sufereau de foame și sete, caii duceau lipsă acută de furaje, iar, în condițiile arșitei de vară, rușilor „le curgea sânge din ochi și urechi, mulți după ce ajungeau la apă beau până mureau, iar alții, din cauza lipsurilor, își puneau capăt zilelor...”¹².

La 8 (19) iulie a avut loc *lupta de la Stănilești*, iar în următoarea zi, trupele ruse, aflate sub comanda nemijlocită a lui Petru I, au fost înconjurare și supuse unui crâncen atac. Pe data de 9 (20) iulie 1711, „s-a dat o luptă atât de cumplită încât nu are asemănare”. Otomanii, însă, nu au reușit să cucerească tabăra rusă și „s-au așezat iarăși în șanțurile rămase... *de pe vremea sultanului Osman (1618-1622)*”.

⁷ Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* // Marii cronicari ai Moldovei. Editor: G. Ștrempel. București, 2003, p. 1033.

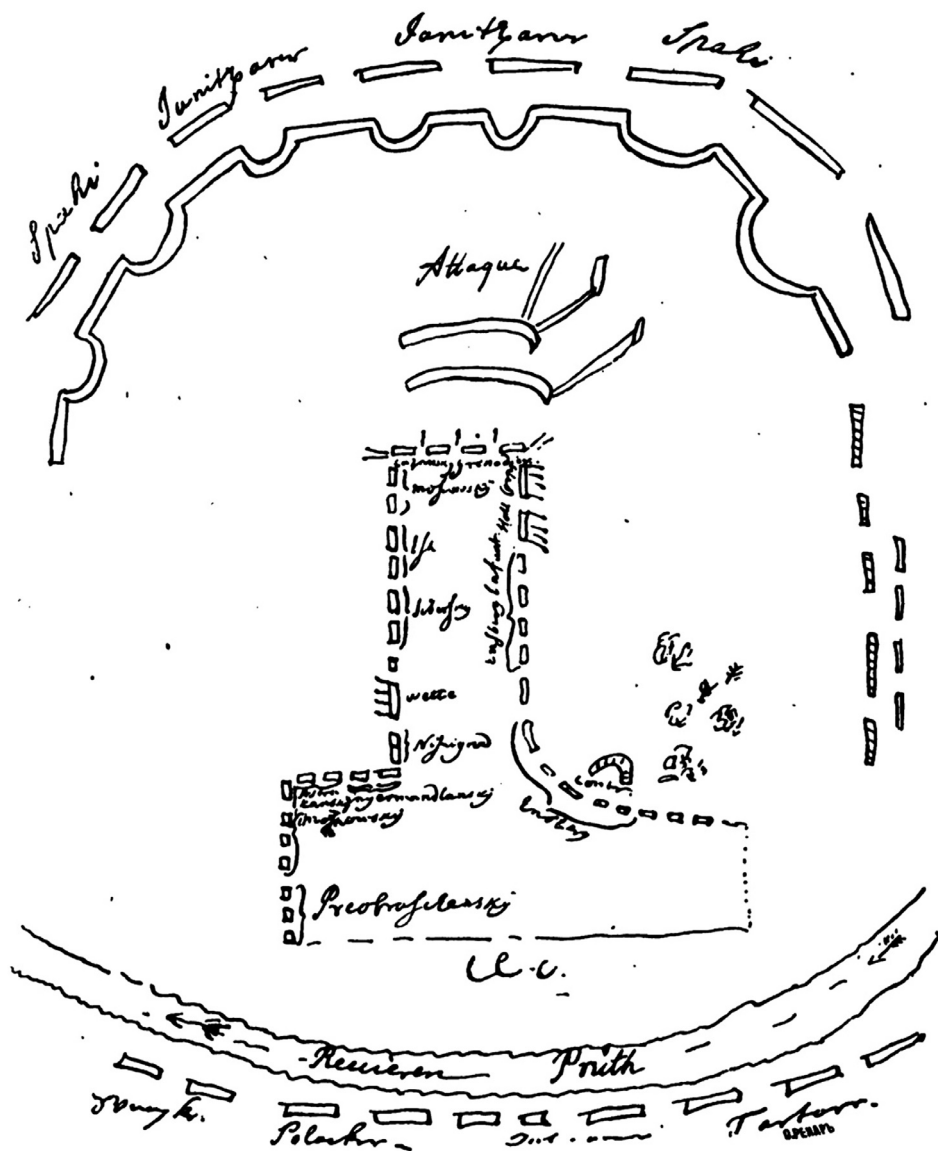
⁸ С.М. Соловьев, *Сочинения*. Книга VIII. Тома 15-16, М., 1993, с. 369.

⁹ Ю. Щербачев, *Записки Юста Юля датского посланника при Петре Великом (1709-1711)* // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских (190). Книга 3, М., 1899, с. 371.

¹⁰ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat* // Marii cronicari ai Moldovei. Editor: G. Ștrempel. București, 2003, p. 1033.

¹¹ Adrian Tertecel, *Activitatea țarului Petru cel Mare în primele luni ale războiului ruso-otoman din 1710-1711. Trei documente rusești* // Istorie și diplomatie în relațiile internaționale. Omagiu istoricului Tahsin Gemil, Constanța: Editura Ovidius University Press, 2003, p. 333; Adrian Tertecel, *Anexele „Jurnalului” lui Ahmed bin Mahmud privind campania de la Prut (1711)* // Studii și materiale de istorie medie, XII, 1994, p. 203.

¹² Ю. Щербачев, *Записки Юста Юля датского посланника при Петре Великом (1709-1711)*..., p. 372.



Schema¹³ dispunerii trupelor în cadrul bătăliei de la Prut
(10(20) – 11(21) iulie 1711)

¹³ Ю. Щербачев, *Записки Юста Юля датскаго посланника при Петре Великом (1709-1711)* // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских (190). Книга 3, М., 1899, с. 370.



Pe 10 (21) iulie, rușii au lansat, fără succes, mai multe contraatacuri, încercând să scape din încercuire: „la ivirea zorilor, trăgând din armele ce le aveau în mâini, ghiaurii (creștinii – *n.n.*) au ieșit din tabăra lor și au pornit la atac asupra gaziilor musulmani”. Deoarece situația logistică a armatei ruse era una foarte precară, rușii au recurs la ultima metodă de luptă – *corp la corp*, cu armele reci: „văzând că tunurile și puștile lor nu mai pot trage, ghiaurii se băteau cu vitejii gazii numai cu sabia”¹⁴.

Situația armatei ruse și a aliatului său – detașamentele moldovenești – era foarte critică, fapt ce l-a făcut pe Petru I să înceapă tratative cu turcii. Un extras din notele lui Juel Just, reprezentantul danez pe lângă Petru I, reflectă cu lux de amănunte *Campania de la Prut*: „Așa cum mi-au spus martorii, țarul, fiind înconjurat de armata turcă, căzuse într-o astfel de disperare încât alergia ca un nebun înainte și înapoi prin tabără, se bătea în piept și nu putea rosti niciun cuvânt. Majoritatea din cei ce erau în jurul lui au crezut că are un acces de tulburare psihică. Soțiile ofițerilor ruși, care erau prezente în număr mare, se văicăreau și plângeau la nesfârșit. Și cu adevărat se părea că sfârșitul era inevitabil: în cazul în care Dumnezeu în mod miraculos nu ar fi aranjat ca să se reușească ca vizirul turc să fie convins să încheie pacea, acceptând mita, din armata țaristă nu ar fi putut să se salveze nicio persoană – pentru că, pe de o parte, împotriva lor erau de trei ori mai mulți turci, iar pe de altă parte, în spate, curgea Prutul, pe malul opus al căruia erau aproximativ 20 000 de cazaci, tătari, turci, polonezi și suedezi”¹⁵.

De remarcat că Just Juel (14.10.1664 – 8.08.1715) – în calitatea sa de ambasad-dor danez la Curtea rusă – a avut acces la documentele de epocă și posibilitatea să cunoască din interior situația disperată a țarului Petru I, lăsând prețioase mărturii originale. În timpul șederii sale timp de doi ani în Rusia (1709-1711) a ținut un jurnal, care a fost publicat și în limba rusă abia la sfârșitul secolului al XIX-lea. Pentru a ilustra în ce stare disperată se afla armata rusă, despre care diplomatul danez scria că „nu s-a aflat încă nicio armată din lume”, publicăm planul pozițiilor părților beligerante (la data de 9 (20) – 10 (21) iulie 1711) din memoriile sale (traduse în limba rusă)¹⁶.

În după-amiaza zilei de 11 (22) iulie vicecancelarul Piotr Șafirov, s-a întors de la marele vizir și i-a prezentat țarului proiectul tratatului de pace, raportând despre discuțiile purtate cu otomanii (el primise dreptul să cedeze orice, doar ca

¹⁴ Adrian Tertecel, *Un izvor otoman necunoscut istoriografiei noastre: „Jurnalul” (Defter) lui Ahmed bin Mahmud (secretar al vistieriei otomane) privind campania militară a Înaltei Porți din anul 1711 în Moldova* // Caietele laboratorului de studii otomane, nr. 2, București, 1993, p. 86.

¹⁵ Ю. Щербачев, *Записки Юста Юля датского посланника при Петре Великом (1709-1711)* // Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских (190). Книга 3, М., 1899, с. 371-372.

¹⁶ *Ibidem*, с. 370.



să evite robia: „Ставь с ними на все, что похотят, кроме шкляфства”). La 12 (23) 1711 iulie a fost încheiată pacea (vezi Anexa: *Договор, заключенный при реке Прут, 12 июля 1711 г.*), conform căreia trupele ruse puteau pleca cu armele din Moldova, fiind însoțiți de Dimitrie Cantemir cu oamenii săi¹⁷.

La 2 (13) august 1711, polcurile rusești au trecut pe un pod plutitor Nistrul, pe la Movilău, iar a doua zi, Petru I a poruncit să se țină o slujbă religioasă de mulțumire („благодарственный молебен”) și să se serbeze cu salve de tun în cinstea izbăvirii miraculoase de pe Prut, datorate Bunului Dumnezeu¹⁸.



Crucea ordinului (cl. II) și Steaua ordinului „Sf. Ecaterina”,
ce au aparținut împărătesei Rusiei Elisabeta Petrovna (1741-1762)¹⁹

¹⁷ А. З. Мышлаевский, *Война с Турцией 1711. Прутская операция*. СПб, 1898; *История русской армии и флота*. Т. 1, М., 1911.

¹⁸ Ю. Щербачев, *Записки Юста Юля датского посланника при Петре Великом (1709-1711)...*, с. 375.

¹⁹ Cf.: *Cross of the Order of St. Catherine II Class with Bow & Star of the Order of St. Catherine* // Польза. Честь. Слава. Награды России. Каталог выставки. М., 2004, с. 85.



La 27 noiembrie 1714, „În memoria prezenței Maiestății sale (*Ecaterina Alecseievna* – soția lui Petru I) în lupta cu turcii la Prut, în situația când în astfel de momente periculoase nu doar ca soție, dar, ca persoană bărbată a fost văzută de către toți” («В память бытности ее величества в баталии с турками у Прута, где в такое опасное время не яко жена, но яко мужская персона видима всеми была») Petru I a instituit Ordinul „Sf. Ecaterina” („Орден Святой Великомученицы Екатерины”) – cea mai înaltă distincție pentru femei din Rusia, considerat al doilea, ca valoare, după Ordinul „Sf. Andrei”. Inițial decorația se numea „Eliberarea” (Орден «Свобождения», ulterior «Освобождения») și a avut două clase. Pe panglica albă (ulterior roșie) a fost înscrisă deviza „Pentru dragoste și Patrie” («За любовь и Отечество»), iar pe verso: AEQUAT MUNIA COMPARIS „Prin fapte devine egală cu soțul” («Трудами сравнивается с супругом»)²⁰. Până la 1917 cu acest ordin au fost decorate marile ducese și prințese, precum și soțiile înalților funcționari ai imperiului, numite „doamnele cavalerie” („кавалерственные дамы”).

Țarina Ecaterina Alecseievna a fost prima femeie distinsă cu această decorație – pentru curajul demonstrat în campania de la Prut în 1711, când trupele ruse au fost înconjurate și părea că totul este deja pierdut. Ecaterina insistase pe continuarea negocierilor și, conform legendei, i-a dat comandantului otoman mită toate diamantele sale, primite în dar de la țarul Petru (ei fiind cununați în taină la 6 martie 1711).²¹ Instituirea acestui ordin original este considerată de unii cercetători drept singurul rezultat *pozitiv* al Campaniei de la Prut.

Conform acordului, Petru I își lichida flota din Azov, scotea trupele din Ucraina, Moldova și regiunea Azovului, iar preconizata capitală a împărăției sale de pe țărmul Mării Azov – Taganrogul – era distrus și făcut una cu pământul, dând jurământ să uite pentru totdeauna de noi cuceriri teritoriale în zona Azovului, Moldovei și Ucrainei. *Tratatul de pace de la Prut* mai stipula cedarea de către Rusia a Azovului; dărâmarea orașelor Kamennâi Zaton și Novobogorodițk de la gurile râului Samara; neamestecul în treburile interne ale Porții; suspendarea dreptului de a avea ambasador la Constantinopol. Regelui Suediei i se acorda trecere liberă în Suedia, urma să se facă schimb de prizonieri ș.a. Însă respectarea acestui tratat se târăgăna și, la 12(23).06.1712, a fost semnat un nou tratat ruso-turc, ca, peste puțin timp, Imperiul otoman să declare din nou război Rusiei, la 29.11.(10.12).1712.

Conform *Tratatului de pace de la Adrianopol* din 13(24).06.1713 Petru I a reconfirmat cedarea Azovului, a distrus fortificațiile de pe litoral, acceptând neamestecul său în afacerile poloneze. Granița ruso-turcă a suferit modificări, fiind stabilită pe râurile Samara și Oriol.

²⁰ Польза. Честь. Слава. Награды России. Каталог выставки. М., 2004, с. 17-19, 79.

²¹ Н.И. Павленко, *Екатерина I*. М., 2009 (Серия «Жизнь Замечательных Людей»), с. 17, 264.



Comandantul forțelor otomane din Moldova – marele vizir Mehmed Pașa Baltaji sau Baltacı (1662–1712), cel care căzuse de acord să încheie pacea de la Prut din 1711, cu prețul mitei de 150 000 ruble de aur²², a fost pedepsit pentru lașitatea sa – prin ordinul sultanului Ahmed al III-lea (1673-1736) a fost exilat, iar mai târziu strangulat într-o celulă din închisoarea de pe insula Lemnos.

Pacea de la Prut prevedea ca „țara otomanilor să rămână întreagă”. Era vorba de retrocedarea teritoriilor cucerite de ruși în timpul războiului dintre Poartă și Liga Sfântă. Cererea otomanilor de a-l preda pe Dimitrie Cantemir nu a fost satisfăcută de Petru I. Războiul fusese câștigat de otomani, cu importante și multiple consecințe pentru Principatele Române²³.

Deoarece, chiar dacă pacea s-a încheiat, „numai pentru pământul nostru, Moldovii, nime(ne)a nu s-au pus”. Ceea ce văzând turcii, „ni-au cuprins de toate părțile de ni-au luat pământul și ni-au încungiuat toate granițele țării”, ceea ce însemna ocuparea Hotinului și începerea „busurmăririi” (în acel olat) a femeilor și copiilor. Țara stătea „cu suspin la Dumnezeu, de ca(u)tă cu ochii în sus”: *cei de rând fug la Poloni și se fac șerbi, podani*²⁴.

Dimitrie Cantemir devenea „cneaz rusesc”, cu titlul de *prea-luminat*, iar Moldova mult *prea-asuprită*, aici instaurându-se sistemul de conducere și administrare prin *fanarioții greci*, ce se va prelungi până la începutul secolului al XIX-lea. Începând cu 1711, după ultima domnie a lui Dimitrie Cantemir și până la 1821, sultanii curmă șirul domnilor băștinași la tronul Moldovei (în Țara Românească – din 1716), desemnându-i ei înșiși la tronurile din Principate pe domnii care-i doreau, lipsind, astfel, boierimea de dreptul de a alege domnul în țară. Începe *secolul turco-fanariot...* „De la 1711, domnii pământeni nu se mai suiră pe robitele tronuri ale Moldovei și Valahiei. Așa, aceste nenorocite țări, cu pierderea celor mai mari și sfinte drituri (drepturi – *n.n.*), plătiră cea întâi alianță a lor cu Rusia ortodoxă!”²⁵.

În urma înfrângerii țarului rus Petru I în *Campania de la Prut*, din 1711, Țara Moldovei suferise cesiuni teritoriale, deoarece hanul Devlet Ghirai a convins Poarta să le cedeze nogailor din Bugeac teritoriul aflat sub jurisdicția domnului Moldovei din apropierea „hotarului lui Halil pașa” în lungime de 32 *de ceasuri* și

²² Sume mari de bani au mai primit și chehaia marelui vizir – 60 000 ruble, ceașbași – 10 000, aga ienicerilor – 10 000, iar secretarului, traducătorului și altor persoane implicate, de asemenea, li s-au promis mari recompense („большие дачи”). Vezi: С.М. Соловьев, *Сочинения*. Книга VIII. Тома 15-16, М., 1993, c. 371.

²³ Ionel Cădea, *Asediul Brăilei de la 1711. Două puncte de vedere contemporane* // *Analele Universității „Dunărea de Jos”*, Seria 19, Istorie, tom VII. Galați, 2008, p. 95.

²⁴ Iorga Nicolae, *O suferință de cărturar român între străini. Dimitrie Cantemir în Rusia* // *Revista Istorică*, nr. 7-9, 1925, p. 142.

²⁵ M. Kogălniceanu, *Scrieri literare, istorice și sociale*. Chișinău: Litera, 1997, p. 228.



în lățime de 2 *ceasuri de mers*²⁶. Nogaii, timp de aproape un secol (până în 1807), au utilizat (arendat) pământul celor „Două ceasuri” (aproximativ 10 km în lățime) în scopuri economice, plătind domnului și boierilor moldoveni arenda, numită *ușur* și *alăm* (zeciuala pentru semănături și pentru pășunatul vitelor).

Astfel, *campania de la Prut* (1711) este foarte semnificativă și prin faptul că a pus începutul unei noi concepții strategice, devenind ulterior definitorie în doctrina militară rusă pe parcursul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, constând în crearea unui *cap de pod pe Dunăre*. Totodată, practica acestei campanii, cu sfârșitul său nefast pentru Rusia și aliații săi, a demonstrat inconsistența ideii unui *război fulger*.

În acest context, anul 1711 marchează acel *rubicon*, când pentru prima dată un țar al Rusiei a trecut Nistrul și a pășit în fruntea armatei rusești pe teritoriul Țării Moldovei. Campania de la Prut s-a dovedit a fi o „călătorie de nuntă” nefericită pentru Petru I și a doua sa soție gravidă (la acea dată Petru oficiase deja, în taină, cununia cu Ecaterina Alekseievna alias Marta Skovronska, 1683 (?) - 1727, cu care se va căsători oficial la 19 februarie 1712)²⁷. A.S. Pușkin, analizând viața și activitatea lui Petru I, menționase, că tradiția spune că împăratul rus, fiind pe patul de moarte, regretase doar două lucruri: că nu s-a răzbunat pe turci pentru nereușita de la Prut și pe Hanatul Hiva (din Asia Mijlocie) pentru uciderea lui Bekovici²⁸. Istoricii militari au demonstrat faptul că Charles XII, planificându-și campania împotriva Rusiei, care s-a încheiat cu înfrângerea de la Poltava (1709), a făcut un *set complet* de toate greșelile strategice posibile: avansarea cu forțe insuficiente, fără a-și asigura comunicațiile; a subestimat inamicul, nu a organizat un serviciu de informații; și-a creat speranțe fantastice pe contul aliaților, care nici nu puteau sau nu doreau să acorde, în serios, un ajutor important. Uimitor, dar doi ani mai târziu, la 1711, Petru I, învingătorul regelui suedez, a repetat exact aceleași greșeli, practic, unu la unu.

Începând din 1711, când trupele rusești și-au făcut în premieră apariția pe pământ românesc și până în 1944, acestea au invadat teritoriul nostru de 12 ori²⁹. Iar

²⁶ M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei*. Ed. II. Vol. II, p. 138-139.

²⁷ <http://www.vostlit.info/Texts/rus11/Jul/pred.phtml?id=1989> (accesat la 1.03.2014). Н.И. Павленко, *Екатерина I. М.*, 2009 (Серия «Жизнь Замечательных Людей»), с. 17-18, 264.

²⁸ <http://rummuseum.ru/portal/node/1268> (Книги Румянцевского музея), А.С. Пушкин, *История Петра I // Собрание сочинений А.С. Пушкина в десяти томах. Том 8*. (accesat la 1.03.2014); În 1717, la Hiva a fost distrus prin violențe detașamentul cneazului rus Bekovici. Expresia „A dispărut precum Bekovici” devenise proverbială.

²⁹ Vezi: Nicolae I. Arnăutu, *Douăsprezece invazii rusești în România* / Prefață de Apostol Stan. București, 1996, 207 p. *Idem*. *Douze invasions russes en Roumanie*. Buenos Aires: Cuget Românesc, 1956; I. Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*. București: Ed. Enciclopedică, 1995, p. 16.



dacă vom avea în vedere și Războiul de pe Nistru, când armata rusă (adică ofițerii și armele din dotația Armatei 14-a)³⁰ a participat la acțiuni militare împotriva noastră, în 1992, atunci această cifră se estimează la 13 invazii³¹.

La acea dată, 1711, pericolul pierderii autonomiei statale a Moldovei a fost realmente mare, iar șansa eliberării de sub dominația otomană cu ajutorul trupelor creștine ale rușilor era iluzorie. Mai mult ca atât, otomanii au instaurat în Principate pentru mai mult de o sută de ani – *regimul turco-fanariot*, ce a pereclitat serios autonomia Moldovei și Țării Românești. Axinte Uricariul a arătat destul de veridic urmările deosebit de grele pentru Moldova, care încercaseră să se opună cu ajutorul unei forțe străine stăpânirii otomane, când țara nu numai că trebuia să plătească după retragerea oștirii rusești 50 de pungi „baramlâc” (pe care nu le-a dat ca domn Dimitrie Cantemir), dar și „...că venise lucrul la cumpănă – să fie *pașe* la Moldova și să nu mai trimită domnu”. Adică, în modul cel mai serios plana pericolul transformării Moldovei într-un „pașalâc”³².

Subliniem că încercările de extindere teritorială și a sferelor de influență ale Rusiei, înfăptuite de către Petru I, au devenit în continuare direcții „de program” (bazinul Baltic, sud-estul Europei, Caucazul) ale expansionismului țarist timp de două secole. „Este incontestabil, susține pe bună dreptate E.V. Anisimov, că marile reformator (Petru I – *n.n.*) a fost ctitorul nu numai al Imperiului Rus, dar și al politicii imperiale, începuturile căruia au fost cu succes dezvoltate de către succesorii săi, îndeosebi de către Ecaterina II”³³.

Fără a mai putea azi atribui paternitatea unei butade celebre, consemnăm și noi, de rând cu regretatul istoric Gheorghe Buzatu³⁴ că, de 300 de ani încoace, practic din 1711, când Petru cel Mare a atins Prutul, blestemul poziției noastre geopolitice a rezultat din faptul că, în orice moment al evoluției lor, „românii s-au aflat prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu!”³⁵.

³⁰ Vlad Mischevca, *Moldova de peste Nistru (de la anexare până la Războiul pentru Apărarea Patriei: 1792-1992)* // Limba Română. Revistă de știință și cultură, nr. 9-12 (219-222), anul XXIII, 2013, p. 212-228.

³¹ Vlad Mischevca, *Impactul geopolitic al războaielor ruso-turce asupra Principatelor Române* // Studii și materiale de istorie modernă, vol. XIII. București, 1999, p.165-187.

³² A. Eșanu, *Considerații despre viața și activitatea cărturărească a lui Axinte Uricarul* // Revista de istorie a Moldovei. 1994, nr. 3-4, p. 41.

³³ E.B. АНИСИМОВ, *Время петровских реформ*. Ленинград, 1989, с. 417.

³⁴ G. Manole, *Moartea unui cărturar* // Cronica veche, Iași, anul III, nr. 6-7, iunie-iulie 2013, p. 5.

³⁵ <http://www.ziaristionline.ro/2011/09/07/profesorul-gheorghe-buzatu-xenopol-rusii-turcii-si-ro-manii-prea-aproape-de-rusia-prea-departee-de-dumnezeu/> (accesat la 9.02.2014).



ANEXĂ

Acordul încheiat la râul Prut, 12 iulie 1711**[Договор, заключенный при реке Прут, 12 июля 1711 г.]**³⁶

Божьей милостью пресветлейшего и державнейшего великого государя, царя и великого князя Петра Алексеевича, Всероссийского самодержца и прочее, и прочее, и прочее. Мы, нижеименованные полномочные, объявляем чрез сие, что мы по указу нашего всемилостивейшего царя и государя и по данной полной мочи постановили: пресветлейшего и державнейшего великого государя салтана Ахмет-хана с сиятельнейшим Великим визирем Магмет-пашею по учинившейся между обоими государствами ссоре, последующий договор о вечном мире.

I. Понеже прежний мир у Его Царского Величества с Его Салтановым Величеством разорвался, и оба войска между собой в бой вступили, и потом не допуская крайнего разлития крови человеческой, требовано паки мир учинить, на которой соглашенось, чтоб вечный мир учинить на сем, дабы турком завоеванные их города отдать, а новопостроенные разорить, и с обеих сторон пусты да будут; вся же артиллерия, амуниция и прочее введено в сторону Царского Величества да будет; только пушки обретающиеся в Каменном Затоне уступить в сторону турецкую.

II. В польские дела с обеих сторон не мешаться, тако ж и их подданных ничем присвоять, ни их, ни земель их.

III. Купцам, как Царского Величества подданным в Турское государство, так и Салтанова Величества подданным в Российское государство, приезжать и отъезжать и торговать свободу иметь.

IV. Понеже король Свейской под защищение Его Салтанова Величества пришел, того ради Его Царское Величество для любви Его Салтанова Величества, оною свободно и безопасно до его земель пропустить соизволяет, и ежели между ими соглашенось и соизволено быть может, то с ним и мир учинить.

V. Дабы впредь на обе стороны, как российским, так и турским подданным никаких обид и убытков ни от кого учинено по сим пактам не было.

VI. По сим пактам все прежние неприятельские поступки забвению да предадутся, и по разменении сих пактов (о котором разменении мы полную мочь имеем), войска оба без помешательства друг другу да отойдут, и ни от кого в пути друг другу досады имети да не будут.

³⁶ Т. Юзефовичъ, *Договоры России с Востокомъ. Политические и торговые*. СПб., 1869, с. 11-15; Репринт: М., 2005, с. 34-37.



VII. Турские невольники, сколько оных в государстве Его Царского Величества и здесь в обозе обретаются, освобождены быть имеют; против того жив стороне Салтанова Величества, все после разорвания прежнего мира, российские подданные пленные освобождены будут. Во утверждение, мы сей трактат собственными руками подписали и печатями припечатали, и с его сиятельством Великим визирем разменились.

Traducere

[Din mila lui Dumnezeu a prea luminatului și prea puternicului mare domnitor, țarului și marelui cneaz Petru Alecseievici,³⁷ autocrat a toată Rusia iproci, iproci, iproci. Noi, cei mai jos numiții împuterniciți anunțăm prin aceasta, că prin ucazul preamiloștivului nostru țar și domnitor în deplină putere dată nouă am hotărât: prea luminatul și prea puternicul mare domnitor sultanul Ahmet-han³⁸ și ilustrul marele vizir Magmet-pașa³⁹ în urma cerții între cele două țări, să încheie acordul dat de pace veșnică.

I. Deoarece fosta pace dintre Majestatea Sa Țarul și Majestatea Sa Sultanul s-a rupt și cele două armate au intrat în luptă una cu alta, și apoi pentru a evita vărsarea zădarnică a sângelui uman, s-a cerut, totuși, să se încheie o pace, asupra căreia s-a căzut de acord, astfel încât pacea veșnică să se bazeze pe cedarea către turci a orașelor cucerite, iar cele noi construite să fie distruse, și din ambele părți să rămână pustii; toată artileria, munițiile și altele, introduse din partea Majestății sale a Țarului, vor rămâne; doar tunurile aflate în Kamenâi Zaton⁴⁰ să fie cedate părții turcești.

II. În chestiunile poloneze din ambele părți să nu se amestece nimeni, la fel și supușilor lor (*polonezilor*) să nu li se ia nimic, nici pe ei, nici din pământurile lor.

III. Comerțanții, atât supușii Majestății Sale a Țarului în Turcia, cât și supușii Majestății Sale a Sultanului în statul rus, să aibă libertatea de intrare și de ieșire, pentru a practica comerțul.

³⁷ *Petru I cel Mare* (Piotr Alecseievici Romanov, n. 30 (9 iunie) 1672 – d. 28 ianuarie (8 februarie) 1725) – ultimul țar al Rusiei moscovite a dinastiei Romanov (din 1682) și primul împărat al Imperiului Rus (din 1721).

³⁸ *Ahmed al III-lea* (n. 1673 – d. 1736) a fost sultan otoman între anii 1703 – 1730.

³⁹ *Baltacı Mehmet Pasha* (n. 1662 – d. 1712) a fost mare vizir al Imperiului otoman de două ori: 1704 – 1706, 1710 – 1711.

⁴⁰ *Каменный Затон* – golf pe râul Nipru, în apropierea de Nikopol (Nikopol la începutul sec. XVII se numea – поселение *Никитин Перевоз* – pe malul drept al Niprului). Reduta ridicată aici, pe malul stâng al Niprului, în timpul lui Petru I (1701), a devenit un subiect de dispută între Moscova și Secia Zaporojană. Azi: *Каменка-Днепровская* (укр. *Кам'янка-Дніпровська*) – oraș din Ucraina, fondat la 1786. Denumirile vechi: *Каменный Затон*; *Каменка* (1786); *Малая Знаменка*; *Каменка* (1920); *Каменка-на-Днепре* (1934); *Каменка-Днепровская* (1944).



IV. Deoarece regele suedez a intrat sub protecția Majestății Sale a Sultanului, fapt pentru care Majestatea Sa a Țarului din dragostea față de Majestatea Sa a Sultanului, îi va permite acestuia în mod liber și în siguranță să treacă spre pământurile lui, și dacă între ei va fi o înțelegere și dorință, poate că și cu dânsul să se încheie pace. V. Pentru ca pe viitor din ambele părți, atât supușilor ruși, cât și supușilor turci să nu li se facă niciun fel de supărări și daune de la oricine ar fi din cauza acestor acorduri.

VI. Conform acestor legăminte toate acțiunile dușmănoase din trecut să fie date uitării, iar după schimbul actelor (pentru care schimb noi avem toată plenipotența), trupele ambelor părți, fără ca să intervină reciproc, vor pleca și de la nimeni în calea lor să nu aibă supărare.

VII. Robii turci, câți sunt aceștia în statul marelui nostru domnitor, a Măriei Sale Țarului, precum și cei de aici, care se află în oboz, să fie eliberați; la fel și cei din partea Majestății sale Sultanului, cetățenii ruși, făcuți prizonieri după ruperea păcii vechi, să fie toți eliberați. Drept confirmare, noi am semnat acest tratat cu mâinile proprii și l-am sigilat cu ștampile, și cu excelența sa Marele vizir l-am schimbat.]

Запись с турецкой стороны

Вина истинного писания нашего есть сия. Понеже Бог есть создатель всего мира, в помощь войск мусульманских (которых конец есть всегда победитель) при бреге реки Прута, царь Московский от великого притеснения и смертоносные баталии понеже обессилел, благостью милостивого и благого Бога, молил, чтобы помириться, и нарицаемый царь со своей стороны просил мира. И мир, и согласие в сей образ учинился: город Азов, как был когда взят со всеми его первыми вещьми и со всем припасом, отдать назад великому царствию; и Таган, и Каменку и на реке Самаре новый город весьма разорить, пушки и пушечный (гранатный) двор, который есть в Каменке, всецело отдать же Великому Царствию. И отсель, впредь в именуемых местах, с обеих сторон больше впредь города не строить, и поляков, и черкас, и запорожцев (Барабашидес), (Подкалес), которые суть в их подданстве, и казаков, которых хан Крымский сиятельнейший Девлет-Гирей-хан, имеет в своем покорении, со стороны царской, чтобы никак их не замать. И якоже было и начало от всех тех мест да отымет руку свою; и отныне и впредь (опричь купецких людей, которые похотят сухим путем приезжать и отъезжать) под именем посла от стороны его, никто б в Цареграде не жил; и сколько полоняников мусульманских, ныне и прежде взято, отдать назад великому царствию и король Шведский, который припал под протекцию и милость великого



царствия, отныне и впредь именуемый король Шведский, еже бы ийти ему в свое место безопасно и без всякого препятствия от страны царя никак не возбраняется, а ежели найдется какой образ и посредство между ими учинить любовь (мир), и отныне и впредь от страны великого царствия Московским, и от их страны к подданным и местам области великого царствия никаким образом никакой доуки не быть бы, ниже какому бесчинию. Чего ради учинилися сии статьи и союзы, а на преступление (претечение) за границу, которое учинили дающему Богу, пойдем в Цареград, будем молить милость пресветлейшего милостивейшего величайшего государя нашего и царя нашего, чтобы не смотрел, но по образу как сказахом в вышшей статьи и договор да совяжутся, и дадутся с обеих сторон секурита; и понеже мы имеем всю наместническую власть, написахом сию кабалу и дахом в руки их, и все статьи, которые написуются в кабале их, и да окончатся от страны именованного царя аманаты, которые взяхом и от обеих стран дающе и берегуще московские войска их прямо восвосяи хотяще, да пойдут, хотя от стран войск мусульманских, хотя от тайфан (народов) татарских и иных, ниже како-либо препятия и заманья да не имеют. И вышесказуемые вещи егда дадутся, тогда от обеих стран дающе и берегуще ахтинамедес (подтверждаательные грамоты) от страны царя в том подлоге разчинении, и за аманат взяты и в Двор Высочайшего Царствия посланы. Царев советник, верующий в Мессию, честнейший барон канцлер Петр Шафиров и сын сына Шереметева, сына Бориса генерала Михаил (которых последняя да будут добры) исполнив службу свою без всякого замотчания, ради отъезда восвосяи от страны Великого Царствия, воспримут повольность и власть; и сего ради сие zde такo написавшася. Лета 1123-го Чемизиула-Каръ в 7-й день.

Именной указ, данный Сенату 15 июля 1711 года

Господа Сенат! Хотя я николи б хотел к вам писать о такой материи, о которой ныне принужден есмь, однако ж понеже так воля Божия благоволила (и грехи христианские не допустили). Ибо мы в 8 день сего месяца, с турками сошлись, и с самого того дни, даже до 10 числа полудень, в превеликом огне неточию дни, но и ночи были, и правда, никогда как и почал служить, в такой дисперации не были (понеже не имели конницы и провианта), однако ж Господь Бог так наших людей ободрил, что хотя неприятели вяще 100 000 числом нас превосходили, но однако ж всегда отбиты были, так что принуждены сами закопаться и апрошами яко фортецию наши единые только рогатки добывать, и потом когда оным зело



надокучил наш трактамент, а нам вышереченное, то в вышереченный день учинено штильштанд и потом сгодились и на совершенный мир, на котором положено все города у турков взятые отдать, а новопостроенные разорить: и тако тот смертный пир сим кончался.

И потом мы взяли свой марш до Живатца (Польское место).

P. S. Сие дело есть хотя и не без печали, что лишиться тех мест, где столько труда и убытков положено, однако ж чаю сим лишением другой стороне великое укрепление, которая несравнительной прибылью нам есть.

Sursa: *Полное собрание законовъ Российской Империи съ 1649 года*. Том IV. 1700-1712. СПб., 1830, с. 714-717.

http://www.imha.ru/knowledge_base/library/p-library/1144524320-prutskijj-mirnyjj-dogovor-ot-12-ijulja.html

<http://www.imha.ru/1144524320-prutskijj-mirnyjj-dogovor-ot-12-ijulja.html>
(accesat la 14.05.2014)

SUMMARY

In this article the author exposes his view on „Prut campaign” undertaken by Peter I in 1711. This is the first Russian-Turkish War that took place on the territory of Moldova. In the battle of Stanilesti the Russian-Moldovan armies were defeated by the Turks and Tatars, and to conclude the peace Peter I made great territorial and political concessions. However, this „unfortunate campaign” led off a number of Russian-Turkish wars during the eighteenth century, held mostly on the territory of Moldova.



Ivan DUMINICA*

VOLUNTARIII MOLDOVENI ȘI BULGARI DIN ARMATA RUSĂ (SF. SEC. XVIII – ÎNC. SEC. XIX): DOCUMENTE INEDITE

Anterior, în istoriografie, au existat încercări de a publica documente referitoare la participarea voluntarilor din Balcani și Țările Române în cadrul detașamentelor rusești. Astfel, de exemplu, la sfârșitul anilor 40–începutul anilor 50 ai sec. XX, la Chișinău și la Moscova s-au editat culegeri de documente ce abordau tematica participării comandanților supremi ai Armatei de pe Dunăre¹ P. Bagration și M. Kutuzov la acțiuni militare. Printre documente se regăsește și informație inedită despre voluntarii ce susțineau acțiunile militare ale armatei țariste². O deosebită importanță pentru bulgaristică a avut-o volumul „*Stabilirea emigranților trans-*

* **Ivan Duminica**, doctorand, Universitatea din Veliko Tărnovo „Sf. Chiril și Metodiu”, Bulgaria; cercetător științific, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ Armată rusă care, în timpul războiului ruso-turc, își desfășura activitatea în Principatele Române, se numea „Moldovenească” sau „Dunăreană” (Г. Гросул, Р. Даниленко, *Документы об участии волонтеров Дунайских княжеств и балканского полуострова в русско-турецкой войне 1806–1812 годов* // Центральный Государственный Архив Молдавской ССР. Труды, том I, Кишинев, 1962, с. 135).

² *Кутузов в Дунайских княжествах. Сборник документов*. Сост. Н. Березняков, В. Богданова. Кишинев, Государственное издательство Молдавии, 1948, 138 с.; *Кутузов М. И. Сборник документов*. Под ред. Л. Г. Бескровного, т. 2, Москва, Военное издательство, 1952, 609 с.; *Фельдмаршал Кутузов. Сборник документов и материалов*. Под ред. Н. М. Коробкова, Москва, Военное издательство, 1947, 332 с.; *Багратион в Дунайских княжествах. Сборник документов*. Сост. Н. В. Березняков, В. А. Богданова, Кишинев, Государственное издательство Молдавии, 1949, 120 с.



danubieni în Basarabia și activitatea lui A. P. Iușnevski”³. Lucrarea conține 425 documente ce se referă la anii 1811-1819. Deși o mare parte din ele sunt dedicate stabilirii bulgarilor în Basarabia, luptei emigranților pentru drepturi și privilegii, sunt totuși reliefate și câteva documente ce atestă planurile comandamentului militar rus de ai include în cadrul unei armate bulgare sub conducerea căpitanului D. Vatikioti⁴. În anul 1960, cercetătorii I. Teriohina și A. Nudelman au publicat sub genericul „Documente despre participarea populației Moldovei la acțiunile militare ale armatei ruse în timpul războaielor ruso-turce de la sfârșitul sec. XVIII–începutul sec. XIX” 35 documente⁵. Materialele sunt identificate în mare parte din colecția fondului nr. 1 „Senatorii președinți în Divanurile Principatelor Moldovei și Valahiei 1808-1812” și fondului nr. 220 „Documente și gramote vechi moldovenești” ale Arhivei Naționale din Republica Moldova. După câțiva ani, G. Grosul și R. Danilenko au publicat 12 documente din fondul nr. 1 și nr. 6 „Administrația guberniei Basarabia 1828-1918”. Trei dintre aceste documente sunt indentificate în fondurile Arhivei Științifico-Militare a Statului Major General al Arhivei Centrale Militar-Istorice din Rusia. Sursele publicate dezvăluie informații noi despre participarea popoarelor balcanice în cadrul armatei țariste⁶. Autorii sugerează că în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812, ar fi existat două etape de abordare de către autoritățile ruse a problemei voluntarilor. Dacă la prima etapă, până la Armistițiul de la Slobozia, se pleda pentru formarea unor detașamente independente, atașate la infanterie și cavalerie, la a doua etapă, în perioada pregătirii pentru reînceperea luptelor (toamna anului 1808 – toamna anului 1809) voluntarii erau admiși pentru serviciul militar în cadrul armatei regulate ruse. În 1984, a văzut lumina tiparului o lucrare valoroasă, intitulată „Rusia și lupta de eliberare a poporului moldovenesc împotriva jugului otoman (1769-1812)”⁷. Alcătuitorii ei, N. Mohov și D. Dragnev, au publicat 241 documente, multe dintre care erau anterior necunoscute, despre participarea populației Moldovei la războaiele ruso-turce de partea Rusiei. Seria de documente oferă informații noi despre modul în care se formau detașamentele de voluntari: nu toți țăranii aveau acces la ele, doar cei care

³ История Молдавии: Документы и материалы. Т. 2, Устройство задунайских переселенцев в Бессарабии и деятельность А. П. Юшневского. Под ред. Л. В. Черепнина, Кишинев, Государственное издательство Молдавии, 1957, 647 с.

⁴ Ibidem, с. 6-8.

⁵ И. Терехина, А. Нудельман, Документы об участии населения Молдавии в боевых действиях русских войск во время русско-турецких войн XVIII – нач. XIX вв. // Труды Государственного историко-краеведческого музея Молдавии. Кишинев, 1960, с. 43-60.

⁶ Г. Гросул, Р. Даниленко, Документы об участии волонтеров..., с. 120-136.

⁷ Россия и освободительная борьба молдавского народа против Османского ига (1769-1812). Под ред. Н. А. Мохова и Д. М. Драгнева, Кишинев, Штиинца, 1984, 295 с.



aveau cai și armament. Alte surse reliefează criteriile după care autoritățile țariste acordau arnăuților anumite privilegii.

Noi, la rândul nostru, publicăm șapte documente⁸ încă necunoscute de cercetători. Ele au fost identificate în Fondul arhivistic nr. 88 al Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia din Arhiva Națională a Republicii Moldova⁹. Documentele sunt publicate în original, în limba rusă, însoțite de traducerea lor în română și sunt aranjate în ordine cronologică. Pentru unii termeni și nume geografice necunoscute, atestate în textul documentelor, a fost dată explicația în notele de subsol. Documentele au fost incluse în acest fond, din considerentul că după anexarea Basarabiei, în 1812, pentru a-și confirma proveniența nobiliară, posesorii lor, adunau diferite acte, acordate anterior, pentru meritele lor, de către funcționari ruși, pentru a fi depuse la Comisia provizorie pentru examinarea dovezilor prezentate de nobili din Basarabia în vederea acărdării titlului de nobile, care a activat în perioada anilor 1815-1817¹⁰. A doua Comisie a activat în perioada 17 februarie - 10 decembrie 1821¹¹.

Așadar, documentele respective au fost elaborate în perioada a trei războaie ruso-turce 1769-1774 (nr. 1-3), 1787-1791 (nr. 4), 1806-1812 (nr. 5-7). Atunci când luptele se desfășurau pe teritoriul Principatelor Române o parte din țăranii moldoveni se înrolau în detașamentele de voluntari ce luptau alături de armata rusă. Pe lângă voluntarii moldoveni se înrolau și emigranții transdanubieni. Aceste formațiuni militare purtau numele de detașamente de arnăuți. Altă cauză a formării acestor echipe de arnăuți era că armata Dunăreană avea doar 38.000 oameni, număr insuficient pentru a organiza acțiuni militare de succes împotriva armatei otomane, care o depășea numeric¹². Arnăuții aveau o misiune specială în cadrul

⁸ Aduc sincere mulțumiri colegului dr. Sergiu Bacalov, care mi-a pus la dispoziție aceste izvoare valoroase.

⁹ Istoria constituirii și analiza fondului arhivistic al Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia a fost detaliat prezentată de către cercetătorul dr. Silviu Andrieș-Tabac (S. Andrieș-Tabac, *Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia. Instrumente de abordarea a unui fond arhivistic* // *Analecta catholica*. Vol. VII–VIII, Chișinău, 2013, p. 145-212.

¹⁰ Din această comisie făcea parte Ilie Catargi (înlocuit apoi de paharnicul Petrache Catargi), spătarul Ioan Sturdza, Alexandru Ghica și căminarul Ioan Pruncul (secretar) (*Ibidem*, p. 150).

¹¹ Comisia era prezidată de guvernatorul general-locotenentul Ivan Nikitici Inzov și era formată din mareșalul nobilimii Dimitrie Râșcanu și următori boieri mari: Alexandru Ghica, Ioan Sturdza, Iordache Milo, Matei Râșcanu, Petrache Catargi, Teodor Krupenski, Iancu Rusu, Iacovache Paladi, Ioan Donici și Vasile Iamandi (*Ibidem*, p. 151-152).

¹² В. Д. Конобеев, *Българското националноосвободителното движение. Идеология, програма, развитие*, София, Наука и изкуство, 1972, с. 104; А. С. Потрашков, *К вопросу о формировании национальных болгарских частей в составе Молдавской армии (1806-1812)* // *Дриновский сборник*, том II. Харьков-София, 2007, с. 156.



armatei ruse, cunoscând bine o parte din teritoriului de război, ei se orientau ușor, și deoarece cunoșteau limba populației locale, mulți dintre ei erau implicați în obținerea informațiilor secrete, efectuau servicii de patrulare, păzeau depozite și prestatu servicii poștale. Detașamentele de arnăuți nu depășeau 500-600 oameni¹³.

Conform datelor de care dispunem, la războiul ruso-rurc din anii 1769-1774 au participat circa 10.000-12.000 voluntari¹⁴. Majoritatea proveneau din ținuturile Hotin, Soroca, Orhei-Lăpușna, Codru, situate în estul Principatului Moldovei. Din documentele noastre aflăm că voluntarii proveneau din sate precum Șalvieri, ținutul Soroca, Sverja, Năpădeni, ținutul Orhei-Lăpușna, Mingir, Capaclia și Beștemac, ținutul Codru, de acolo în caz de pericol, aceștia puteau să se retragă mai repede în Rusia¹⁵. Voluntarii bulgari și moldoveni erau activi în perioada războaielor, ieșind în evidență în timpul luptelor de cucerire a cetăților Bender și Ismail, pe câmpurile de lângă Râmnic, Larga și Cahul. Autoritățile țariste apreciau acest fapt, un argument în acest sens fiind acordarea pentru capii familiilor de voluntari a așa-numitelor salvagvardii¹⁶ ce-i scuteau de plata impozitelor și dărilor către stat. Acest tip de documente, anexate de noi, se eliberau de către comandantul rus, în cazul nostru, de către feldmarșalul P. Rumeanțev-Zadunaiski și de către generalul K. Meiendorf, dar și de reprezentanții rangurilor inferioare – colonelul Afanasie Gurji (nr. 4). Unii istorici afirmă că anume dorința de a fi scutiți de impozite era motivul principal, ce îi atrăgea pe țărani în rândurile voluntarilor. Însă banii pe care ar fi urmat să-i plătească cei scutiți erau puși pe seama familiilor fără voluntari¹⁷. În cazul moldovenilor și bulgarilor nu putem să negăm faptul că ei, pe lângă dorința de a avea anumite privilegii, doreau să contribuie la eliberarea națională a pământurilor de sub dominația Imperiului Otoman. Istoricul român M. Matei afirma în acest sens că „voluntarii se ridică la luptă împotriva jugului otoman, nesiliți de nimeni, de nicio lege”¹⁸.

¹³ Ст. Дойнов. *Българското национално-освободителното движение 1800-1806*, София, БАН, 1979, с. 116.

¹⁴ И. А. Котенко, *Из истории освободительного движения в Молдавии в период русско-турецкой войны 1768–1774 гг.* // Ученые записки Тираспольского педагогического института, Вып. 3, Тирасполь, 1957, с. 38-39; Н. А. Мохов, *Дружба ковалась веками*, Кишинев, Штиинца, 1980, с. 209; V. Tcaci, *Considerații privind poziția populației Moldovei față de războiul ruso-turc din 1768–1774* // *Analele Asociației Naționale a tinerilor istorici din Moldova*, vol. 10, București-Chișinău, 2012, p. 117.

¹⁵ V. Tcaci, *Considerații privind...*, p. 116-117.

¹⁶ Salvagardie – foaie de ocrotire, care se emitea de către conducerea militară în teritoriul ostil (*Военный энциклопедический лексикон*, Второе издание, СПб., 1856. т. XI, с. 599).

¹⁷ V. Tcaci, *Considerații privind...*, p. 117.

¹⁸ M. Matei, *Despre poziția claselor sociale din Moldova și Țara Românească față de războiul ruso-turc din 1768–1774* // *Studii. Revista de istorie și filosofie*, vol. III, an. 6, București, 1953, p. 64.



În acest context, nu este întâmplător nici faptul că autoritățile țariste i-au sprijinit pe voluntari și le-au acordat înlesniri anume în Basarabia. Din analiza documentelor anexate, deducem că satele Capaclia, Beștemac, Șalvieiri și Năpădeni se aflau în zona limitrofă și, în caz de război, ar fi putut servi drept zid de primă apărare contra unui eventual atac. Stabilirea bulgarilor voluntari în această zonă a avut scopul creării unei rezerve strategice pentru viitoarele războaie. Pentru ca localnicii să fie loiali armatei rusești, autoritățile ordonau militarilor să ajute familiile bulgare și să nu-și permită fărâdelegi. În același timp, ocrotindu-i pe imigranții transdanubieni, Imperiul Rus dorea să le demonstreze altor popoare balcanice: bulgari, sârbi, greci, albanezi etc. că este apărătorul și susținătorul lor.

Documentele anexate scot în evidență și cum erau numiți de către comandamentul rus moldovenii, bulgarii și reprezentanții altor popoare, care participau la război. În surse găsim doi termeni utilizați frecvent: „arnăuți” și „voluntari”. Cercetătorii G. Grosul și R. Danilenko consideră că termenul „volontior” (voluntar) se referea doar la detașamentele militare moldovenești (care erau șase la număr), cu termenul „arnăut” (arnăuți) fiind numiți alții¹⁹. La rândul lor, participanții la războiul ruso-turc 1787-1791 Von Roon și generalul G. Enghelgard menționau că „aici, arnăuți se numeau moldoveni și volohii care se încadrau benevol în serviciul militar cu propriul cal și armament, pentru asta ei primeau câte un cervoneț pe lună și nutreț”²⁰. Istoricul S. Vianu scria că termenul „arnăuți” în Rusia se atribuia cavaleriei ușoare, formate din locuitorii Moldovei și Țării Românești²¹. Documentele noastre sugerează că arnăuți erau numiți și moldovenii împreună cu bulgarii (nr. 1-4), dar voluntari – numai bulgarii (nr. 5-7). Din acest motiv, nu putem afirma că în cadrul comandamentului rus a existat o delimitare strictă a celor care doreau să participe la război. Mai mult ca atât, nu este exclus că până la războiul din 1806 - 1812, toți voluntarii erau numiți arnăuți. În acest context, cea mai adecvată este opinia lui V. Konobeev, care susținea că în armata rusă arnăuți erau numiți toți voluntarii care se încadrau în ea în teritoriile cucerite²².

¹⁹ Г. Гросул, Р. Даниленко, *Документы об участии волонтеров...*, с. 135.

²⁰ И. В. Семенова, *Участие молдавского народа в русско-турецкой войне 1787–1791 гг.* // Ученые записки Института истории, языка и культуры Молдавского филиала Академии наук СССР, т. VI (Серия историческая), Кишинев, 1957, с. 89.

²¹ S. Vianu, *Din lupta poporului român pentru scutirea jugului otoman și cucerirea independenței* // Studii. Revista de istorie și filosofie, vol. II, an. 6. București, 1953, p. 68.

²² В. Д. Конобеев, *Българското националноосвободителното...*, с. 105.



Sunt necesare și unele precizări referitoare la informația din documentul nr. 4 din 17 august 1788. În el se vorbește despre „sârbi”, care, în opinia noastră, sunt de fapt bulgari. Se știe că, în această perioadă, izvoarele din Țările Române îi numesc pe bulgari cu etnonimul „sârbi”. În istoriografie există mai multe variante de explicare a acestei greșeli. Așa, de exemplu, L. Cerovici crede că, fenomenul se explică prin faptul că sârbii au pătruns mai devreme la nord de Dunăre, românii știindui mai bine pe ultimii, care, în rezultatul migrațiilor masive din anii 1690 și 1737, s-au stabilit în Țara Românească. Potrivit opiniei autorului, până în sec. XVIII, mai mulți sârbi se concentrau în zonele Banat, Crișana și Maramureș²³. Începând cu perioada ambelor migrații masive ale sârbilor, în opinia lui D. Gămulescu, toți slavii care au locuit în Balcani, dar și cei care emigrau în spațiul românesc se numeau „sârbi”²⁴. La rândul său, Petre Constantinescu-Iași credea că cei care efectuaau recensământul populației nu cunoșteau limba bulgară și nu puteau s-o diferențieze de cea sârbă. Tot aici se adaugă faptul că bulgarii și sârbii purtau haine naționale aproape identice²⁵. Există și alte explicații ale acestei greșeli, prin faptul că bulgarii și sârbii au limbi asemănătoare, astfel că, unii puteau confunda apartenența etnică a vorbitorilor acestor limbi slave²⁶. Pe de altă parte, lingvistul Iorgu Iordan considera că, emigrând la nord de Dunăre, bulgarii se autodenumeau special cu etnonimele altor popoare, ca „sârbi, ruși și greci”, pentru că anume aceștia aveau drepturi garantate de a forma „slobozii” – sate libere, care beneficiau de privilegii și erau scutite de dările către stat²⁷. Tot aici, cercetătorul adaugă că, până la apariția etnonimului „sârbi”, românii îi numeau pe bulgari „schei”, forma română a cuvântului latin „sclavus”, cu care erau numiți toți slavii²⁸. Istoricul Ion Donat considera că, toponimia română confirmă că bulgarii erau numiți greșit sârbi: „deși multe dintre sate în denumire conțin termenul sârbi, de exemplu: Ciocănești Sârbi, Băleni Sârbi, Sârbișor etc., în ele niciodată nu au trăit sârbi, dimpotrivă, și azi aici trăiesc bulgari”²⁹. Cercetătorii I. Dundarov și V. Pelin

²³ L. Cerović, *Sârbii din România. Din evul mediu timpuriu până în zilele noastre*, Timișoara, Uniunea Sârbilor din România, 2005, p. 22-23.

²⁴ D. Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, București, Pančevo, 1974, p. 41.

²⁵ P. Constantinescu-Iași, *Emigrația bulgară la nordul Dunării* // P. Constantinescu-Iași *Studii istorice româno-bulgare*, București, Editura Academiei RPR, 1956, p. 10.

²⁶ Д. Косев, В. Дикюлеску, В. Паскалева, *За положението и стопанската дейност на българската емиграция във Влашко през XIX в. (До руско-турската война 1877–1878 г.)* // Българо-румънски връзки и отношения през вековете, т. I (XII–XIX в.), София, 1968, с. 332.

²⁷ I. Iorgu, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei RSR, 1963, p. 200, 263

²⁸ Ibidem, p. 526.

²⁹ I. Donat, *Câteva aspecte geografice ale toponimiei din Țara Românească* // *Fonetica și Dialectologie*, București, 1962, nr. 4, p. 101-133



atrag atenția că, în această perioadă, Principatul Moldovei se afla sub suzeranitatea Porții, motiv din care toate documentele perfectate de către administrația locală erau analizate atent de către funcționarii turci, „ca să evite problemele cu otomanii, domnitorii Moldovei îi numeau pe bulgari sârbi”³⁰. Considerăm că ultimii au dreptate în afirmațiile lor, pentru că sursele documentare demonstrează că, Poarta nu avea niciun interes în emigrarea bulgarilor la nord de Dunăre, fenomen ce ar fi cauzat micșorarea populației pe pământurile bulgărești, iar în rezultat haznaua imperiului nu ar fi primit impozite și dări suficiente. În acest context, Poarta elabora diferite acte legislative pentru a stopa pribegia bulgarilor³¹.

Analiza documentelor (nr. 5-7) permite să afirmăm că, încă înainte de încheierea războiului ruso-turc din anii 1806-1812, bulgarii deja trăiau în câteva sate din ținutul Codru. Ei s-au stabilit acolo în perioada războaielor anterioare. Atunci când armata țaristă a intrat în Moldova, aceștia s-au înrolat din nou în cadrul ei. Sursele atestă că, în februarie 1807, aici au fost formate două regimente de cavalerie și două de infanterie, în număr de 2 000 de bulgari³². Toți voluntarii care făceau parte din aceste formațiuni erau scutiți de dări. Probabil că în rândurile acestora erau cei din satele Capaclia, Beștemac și Mingir, deoarece foile de protecție erau acordate câtorva sate concomitent, pe 19 martie. Despre continuarea existenței acestor emigranți în locurile vizate după ce le-au fost acordate salvagvardii ne mărturisesc datele statistice. Astfel, peste patru ani, în octombrie 1811, în satul Capaclia „situat pe pământul lui Perebescu” locuiau 4 familii de bulgari, ce includeau 20 de persoane de ambele sexe³³. Acestea suportau multe greutăți din cauza implicării lor în mun-cile de câmp și la lucrările de construcție a drumurilor și podurilor. Totodată, bulgarii erau obligați să acorde moșierului zeciuială din roada recoltată, ca și țăranii moldoveni. Faptul i-a determinat pe bulgarii din satele moșierești să fugă, după anul 1812, pe pământurile libere ale Bugeacului, unde au fost create coloniile bulgărești.

Salvagardiile publicate scot în evidență și o altă problemă, ce a existat în timpul războaielor ruso-turce. Ele se refereau la fărâdelegile ispravnicilor lo-

³⁰ И. Дундаров, В. Пелин, *Грамотите на молдовските князе за приемането и настаняването на българи в Молдова през 1790–1810 г.*, Ямбол, ИК „Жельо Учков”, 2005, с. 19.

³¹ Vezi mai detaliat în: В. Мучинов, *Миграционна политика на Османската империя в българските земи през XIX век (до 1878 г.)*, София, Регалия-6, 2013, с. 71-226; С. Булгар, И. Думиника, *Три османских документа о реэмиграции болгар в болгарские земли в период русско-турецкой войны 1828–1829 гг.* // Бесарабските българи: история, култура и език, Кишинев, 2014, с. 106-114.

³² В. Д. Конобеев, *Българското националноосвободителното...*, p. 108.

³³ *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare: ANRM). F. 1, inv. 1, d. 3246, f. 250 v.



cali, dar și ale militarilor ruși. Nu întâmplător, în toate documentele găsim indicația ca ispravnicii „să nu hărțuiască”, iar militarii „sub amenințarea cu pedeapsa pe care o prevăd statutele militare, să nu își permită să comită insolență și ruinare și să nu ia ceva fără bani și fără licitații benevole”. Aceste date se confirmă prin alte documente, publicate anterior de către specialiști. Așa, de exemplu, referitor la ispravnici, la 30 septembrie 1771, membrii Divanului Moldovei cereau general-maiorului A. Rimski-Korsakov să-i scoată din funcții pe ispravnicii din Hârlău, Nicolae Aslan și Alexandru Hurmuzachi, care je-fuiau populația locală³⁴. Referitor la militari, autoritățile țariste primeau plângeri asemănătoare. De exemplu, în 1808, locuitorii mai multor sate din ținutul Iași se plâneau că unitățile militare ce treceau prin sat, le-au confiscat fânul, propriile vite rămânând fără nutreț, le-au luat și porumbul necesar întreținerii familiilor, unii cazaci i-ai și bătut pe țăranii care opuneau rezistență³⁵.

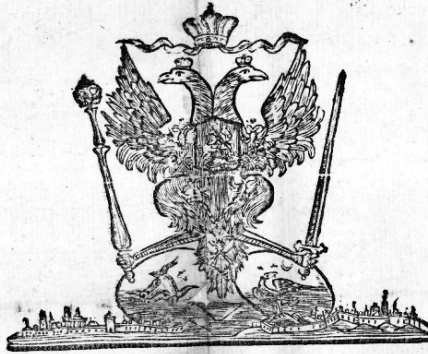
În opinia unor cercetători, atitudinea autorităților ruse față de nenumăratele abuzuri reclamate de locuitori era caracterizată fie prin negare, ignorare sau minimalizare, fie prin false sau neadecvate măsuri punitivă³⁶. Totuși, trebuie să recunoaștem, salvagardiile demonstrează că comandamentul țarist inter-zicea cu strictețe, „sub amenințarea cu pedeapsă conform statutelor militare” samovolnicia soldaților.

Așadar, ne exprimăm speranța că documentele pe care le publicăm vor completa o pagină nouă în problema studierii participării voluntarilor moldoveni și bulgari la războaiele ruso-turce și a atitudinii comandamentului rus față de aceștia.

³⁴ *Россия и освободительная борьба...*, c. 248.

³⁵ A. Agachi, *Țara Moldovei și Țara Românească sub ocupația militară rusă (1806–1812)*, Chișinău, Pontos, 2008, p. 313.

³⁶ *Ibidem*, p. 314.



ГРЯФЪ ПЕТРЪ РЪМЯНЦОВЪ

ВЪ ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА САМО-ДѢРЖИЦЫ
ВЕРХОСЛАВНОЙ БОЖИИ МИЛОСТИВѢИШЕЙ ГОСУДАРЬНИИ
МОЕЙ ГЕНЕРАЛЪ ФЕЛДМАЙШЛЪ КОМАНДУЮЩІЙ ПѢРВОЮ АРМІЕЮ МАЛО-РО-
СІИ ГЕНЕРАЛЪ-ГЕБЕРНАТОРЪ, ПРЕЗИДЕНТЪ МАЛОРОСІЙСКОЙ КОЛЛЕГІИ,
ОБЪЕДИНЕННЫХЪ РОССІЙСКИХЪ ИМПЕРАТОРСКИХЪ СВАТЫХЪ АПОСТОЛЪ АН-
ДРЕЯ, ВОЕННАГО ВЕЛИКОМУЗЕИКА И ПОБѢДОНОСЦА ГЕОРГІА БОЛЬШАГО
КРЕСТА, АЛЕКСАНДРА ПЕТРОВИЧА, И ГОЛУБИНСКАГО СВАТЫА АННИИ
КАВКАСЦА

[illegible]



Nr. 1. 1772 iulie 3.

Граф Пётр Румянцов

Ея Императорскаго Величества Само-Держицы Всероссийской Всемилоостивейшей Государыни моей³⁷ генерал фелдмаршал командующий первою армиею Малой России генерал-губернатор, президент малороссийской коллегии, ординов российских Императорских святых апостола Андрея, военного великомученика и победоносца Георгия большого креста, Александра Невского и Голстинскаго Святыя Анны кавалер.

Силою сего охранительнаго листа даннаго арнауту Стефану Калалбе, Агакию Декусаре, Костантину Паладию и Стефану Лапушняну на дома их в деревне Шалвирь³⁸ Сороцкаго цынута повелеваю и земским чинам особливо исправникамъ того цинута не делать им и домашним их притеснений и отягощений, равным образом и военным а паче проижающим не приключать им ни каких наглостей и разорений и не брать ничего безденежно и без добровольнаго торгу, под наказанием в артикулах военных изображенным. В городе Яссах.

Июля 3 дня 1772 года (semnătura)

(М.П.)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1 dosar 15, fila 12.*

Traducere

Contele Piotr Rumeanțev³⁹

Al Maiestății Sale Împărătești, Suveranei Autocrate și Absolute a întregii Rusii, celei mai milostive Împărătese, general-feldmareșal, comandantul armatei, general-guvernatorul Malorosiei, președintele colegiului Malorosiei, posesorul ordinelor rusești împărătești ale Sfântului Apostol Andrei, marelui martir militar

³⁷ Se are în vedere Împărăteasa Rusiei Ecaterina a II-a (1729-1796).

³⁸ Satul Șalviri, actualmente se află în raionul Drochia, cu denumirea Șalvirii Vechi.

³⁹ Piotr Aleksandrovici Rumeanțev-Zadunaiski – feldmarșal rus și om de stat. În perioada 1761-1796 a condus regiunea Malorusia (Rusia Mică). A participat în războaiele ruso-turce. Pentru victorie asupra otomanilor în bătăliile de la Larga și Cahul, care au condus la Tratatul de la Kuciuk-Kainargi, i-a fost acordat titlul onorific „Zadunaiski” (B. И. Буганов, А. В. Буганов, Полководцы XVIII в., Москва, Патриот, 1992, с. 299-338).



și purtător de biruință Gheorghe, marea cruce și cavaler al ordinului Alexandr Nevski și Sf. Ana din Holștein.

Prin puterea acestei foi de protecție, acordată arnăutului Stefan Calalba, Agachie Decusari, Constantin Paladie și Ștefan Lapușneanu pentru casele lor aflate în cătunul Șalviri, ținutul Soroca, ordon funcționarilor locali, mai ales ispravnicilor acestui ținut, să nu-i persecute și să nu-i îngrevieze pe ei și pe membrii gospodăriilor lor, tot așa și militarilor care trec pe lângă ei, sub amenințarea cu pedeapsa pe care o prevede statutul militar, să nu se poarte cu ei obraznic, să nu le cauzeze daune și să nu ia nimic fără bani și fără negocieri benevole. *În orașul Iași.*

3 iulie 1772

(L.Ș.)

Nr. 2. 1773 martie 25.

По Указу Ея Величества Государыни Императрицы Екатерины Алексеевны Самодержицы Всероссийской, и прочая и прочая и прочая

Дан сей охранительный лист арнауту Настасию Григориеву, Тодор Боршу, Настасие Липкану, Нистор Сивершу, Иону и Сандул Диаконол на дома их въ деревне Свержи Оргеевскаго цынута⁴⁰, силою котораго повелевается земским чинам особливо исправникам не делать ему наглости притеснения и отягощения, а во взыскания надлежащих с него податей и повинностей показывать ему пред другими верное облачение в разсуждении службы его при российских войсках, равным образом и военным не делать ему обиды и разорение взыманием чего либо безденежно и насильно.

В Яссах, марта 25 дня 1773-го года.

Ея Императорскаго Величества Всемиловитвейшей Государыни моей генерал фельдмаршал командующий армиею Малою России генерал губернатор коллегии президент и всех российских ординов и Св. Анны кавалер.

(Подпись)

(М.П. <de ceară roșie>)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 15.*

⁴⁰ Atunci ținutul oficial purta denumirea Orhei-Lăpușna.



Traducere

Conform Decretului Maiestății Sale, Împărătesei Ekaterina Alekseevna, Auto-crateri Întregii Rusii și altele, și altele, și altele.

Această foaie de protecție este acordată arnăuțului Nastasie Grigoriev, Todor Borș, Nastasie Lipcanu, Nistor Siverș, Ion și Sandul Diaconol pentru casele lor în cătunul Sverji, ținutul Orhei, prin puterea căreia se ordonă funcționarilor locali și mai ales ispravnicilor să nu i se cauzeze obrăznicii, asupriri și greutate, iar la încasarea de la el de impozite și taxe, trebuie să i se acorde scutiri pentru slujirea în rândurile armatei ruse, tot așa și militarii să nu-i cauzeze ofense și daune luându-i ceva fără plată și prin violență. În Iași, 25 martie 1773

Al Maiestății Sale Împărătești, Atotmilostivei Împărătese, general-feldmareșal, comandantul armatei, general-guvernatorul Malorosiei, președintele colegiului și posesorul tuturor ordenelor rusești și cavalerul ordinului „Sf. Ana”.

(Semnătura)

(Ștampilă. <de ceară roșie>)

Nr. 3. 1773, aprilie.

По Указу Ея Величества Государыни Императрицы Екатерины Алексеевны Самодержицы Всероссийской, и прочая и прочая и прочая

Дана сия салвогвардия⁴¹ арноутам жительствоующим цынута Оргеевскаго в деревне Нападени⁴², Лупулу Стефанескулу, Алексею, Ионице Нерашу, Мойсею, Дмитрию, Понуфея Мустяцам, Федосие Лашку⁴³, Логину Зянтону, Тодосия Власову, Георгию Костантинову, Иону Анастасиеву и Ивану Аурсаю, на дома их. Всем земским чинам особливо исправникам повелевается не делать им и домашним их никаких обид и притеснений. А по взыскании с них надлежащих податей и повинностей показывате

⁴¹ Salvagvardie – foaie de ocrotire, care se emitea de către conducerea militară în teritoriul ostil (Военный энциклопедический лексикон. Второе издание, Т. XI, СПб., 1856, с. 599).

⁴² Satul Năpădeni actualmente se află în raionul Ungheni.

⁴³ Din documente publicate anterior de către N. Mohov și D. Dragnev aflăm că acești voluntari luptau sub conducerea lui Fedor Liaciov. În aprilie 1773, Feodosie Lașcu și Ion Anastasiev, cel mai probabil din cauza bătrâneții sau bolilor, s-au retras din voluntariat, în locul lor în detașamentul arnăuților au fost trimise rudele și consătenii lor – Tocan Lașco și Ivan Serbul (Россия и освободительная борьба..., с. 127, 151).



предь другими всякое облегчение в разсуждении службы их при войсках Ея Императорскаго Величества. Равно же и военным запрещается чинить им какая либо наглости и разорения, особливо взысканием чего либо без денежно и насильно под штрафом за пренебрежении сего. В Яссах. Апреля <..>⁴⁴ дня 1773-го года.

Ея Императорскаго Величества Всемиловитейший Государыни моей генерал фельдмаршал, командующий армиею Малой России, генерал губернатор, коллегии малороссийской президент, трех российских орденов и гостинскаго Св. Анны кавалер (semnătură)

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 10.

Traducere

Conform Decretului Maiestății Sale, Împărătesei Ekaterina Alekseevna, Autocratei Întregii Rusii și altele, și altele, și altele.

Această salvogvardie este acordată arnăuților locuitori ai ținutului Orhei în cătunul Napadeni, Lupul Stefanescu; Alexei, Ioniță Neraș; Moisei, Dmitrii, Panufei Musteață; Feodosie Lașcu; Loghin Zianton; Teodosie Vlasov; Gheorghie Constantinov; Ion Anastasiev și lui Ivan Aursai, pentru casele lor. Se ordonă tuturor funcționarilor locali și mai ales ispravnicilor să nu le cauzeze lor și celor din casele lor jigniri greutăți. Iar când de la ei se vor încasa impozite și taxe, trebuie să li se arăte, în fața altora scutirile pentru slujirea în rândurile armatei Maiestății Sale Împărătești. Tot așa și militarilor li se interzice să le cauzeze jigniri și daune, mai ales prin sustragerea de ceva, fără plată și cu violență, amendă în cazul neglijării pretenției.

La Iași, <..> martie 1773.

Al Maiestății Sale Împărătești, Atotmilostivei Împărătese, general-feldmareșal, comandantul armatei, general-guvernatorul Malorosiei, președintele colegiului Malorosiei și posesorul a trei ordine rusești și cavaler al ordinului „Sf. Ana din Holștein” (semnătura).

⁴⁴ Loc liber.



Nr. 4. 17(88), august 17.

Datu-s-au această carte de apărare la acești sârbi (semeni) 40, cari au acea oaste a lor de la fiștecar(e) de slujăsc arnauț la comanda me. Deci pentru ac(ea)stă, să dă știre zapciilor a tuturor țănuturilor; că văzând aciastă să le de pace, nesupărându-i întru nemic, nici pentru cari ș(i) pentru ialoviță cum ș(i) pentru alte avaturi ce sânt asupră țării, ce pentru mai mari tărie ș(i) credință am întărit aciastă cu iscălitura și pecetea mea. S-au dat lângă Prut, aproape de ta(b)oră la lagher.

Avgust 17, 17(88) an.

De la polcul arnăuțesc polcovnic *Afanasi Gurji*⁴⁵

(L.Ș. <de ceară roșie>)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 21.*

⁴⁵ Colonelul Afanasie Chirilovici Gurji (Гуржий) provenea din Moldova, era negustor din Iași. S-a născut în familia unor refugiați poloni. De aceea, I. Nistor și N. Iorga menționează numele lui ca „Gurschi” (N. Iorga, *Ceva despre ocupațiunea austriacă în anii 1789-1791*, București, 1911, p. 8; I. Nistor, *Primele încercări de restaurare a oștilor pământene // Analele Academiei Române. Memoriile secțiunii istorice. Ser. III, t. XXII, 1939-1940*, București, 1941, p. 17-18). În 1784 „de către boieri și mitropolit” este trimis în Rusia, pentru a cere „protecția acestui pământ”. În anul 1787, este numit în funcția de viceconsul rusesc la Chilia. La începutul războiului ruso-turc este numit comandant al detașamentului de voluntari. La 27 mai 1788, P. Rumeanțev-Zadunaiski în scrisoarea către boierii din Divanul Moldovei i-a informat că în Moldova erau trimiși „voluntari benevoli cu o detașare a armatei ruse” sub conducerea „colonelului arnăuților” A. Gurji (Россия и освободительная борьба..., c. 127). Însă după părerea greșită a lui I. Nistor, Gurji nici nu a reușit să recruteze „volintiri pământeni”, din cauza lipsei de bani (I. Nistor, *Primele încercări...*, p. 18). Așadar, colonelul a reușit să formeze detașamentul de arnăuți. După I. Semenova, voluntarii colonelului erau moldoveni, care mai devreme au imigrat în Rusia. (И. В. Семенова, *Участие молдавского народа...*, p. 85-86, 91-92). Alte documente arată că detașamentul lui Gurji nu era omogen, în diferite luni aici s-au încadrat și bulgari. Așa, de exemplu, la 25 iunie 1788, arnăuții fostului domnitor al Moldovei Alexandru Ipsilanti, sub conducerea căpitanilor Vita, Nocolai și Sava, îi cer lui P. Rumeanțev să fie primiți în echipa de voluntari ai lui Gurji (Россия и освободительная борьба..., c. 128). În perioada acestui război, sub conducerea lui Gurji luptau 525 voluntari. În iulie 1788, detașamentul său se ocupa de „găsirea inamicului pe ambele maluri ale Prutului și de a lua captivi pe cineva din turci”. Probabil că, la o lună după aceste exerciții, cei 40 de sârbi au primit de la colonel foaie de apărare. În iunie 1789, feldmarșalul i-a scris Ecaterinei a II-a că, din cauza bătrâneții și a bolilor, colonelul dorește să părăsească pentru totdeauna patria sa. De aceea, el cerea să i se permită să treacă împreună cu familia sa cu traiul în Rusia și să se i se dea o moșie (Россия и освободительная борьба..., c. 151).



Nr. 5. 1807, martie 19.

По указу его Величества Государя Императора Александр Павловича Самодержца Всероссийского, и прочая и прочая и прочая.

Всем воинским начальникам и командам предписываю болг(арским) семействам в деревне Минджир⁴⁶ жительствовавшим из коих многие поступили в Российскую службу добровольно из единого усе(рдия) к Российскому престолу волонтерами, никаких обид и при(теснее)ний не делать, постоем не бременить, безденежно ничего не брать, (под) опасением строгого взыскания, но напротив того в случае нужде оказывать им возможное в поможествование и защищение, во увере(ние) чего и(з) дана сия салвогвардия⁴⁷ за подписом моим и съ приложением герба моего печати. Лагерь под Измаилом, марта 19 дня 1807 года.

Его Императорского Величества Всеимлостивейшаго Государя моего, генерал от кавалерии, командующий вторым корпусом (войс)к, финляндский военный губернатор и (ра)зныхъ орденов кавалер *барон Меендорф*.

Подпись. (М.П. <de ceară roșie>)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 19.*

Traducere

Conform decretului Maiestății Sale, Împăratul Aleksandr Pavlovici, Autocrat al Întregii Rusii și altele, și altele, și altele.

Tuturor comandanților militari și echipelor ordon că familiile bulgărești care locuiesc în cătunul Mindjir, mulți din care au intrat în serviciul rusesc ca voluntari benevol doar din râvnă față de Tronul Rusesc, să nu li se cauzeze insulte și hărțuiri, să nu fie impuși la încartirui, fără plată nimic să nu le fie luat, sub posibilitatea unei pedepse stricte, ci dimpotrivă, să li se acorde ajutor și pază în caz de necesitate, pentru confirmarea cărui fapt este dată salvogvardia sub semnatura mea și cu aplicarea stemei ștampilei mele. Lagărul de lângă Ismail, 19 martie 1807.

⁴⁶ Kazimir Ivanovici Meiendorf (1749-1813), baron, general al cavaleriei, guvernatorul militar al Lîflandei și Finlandei. În perioada anilor 1803 - 1807 a fost guvernatorul militar al guberniei Vâborg (С. В. Волков, Генералитет Российской империи. Энциклопедический словарь генералов и адмиралов от Петра I до Николая II, том II, Москва, Центрполиграф, 2009, с. 347).

⁴⁷ În perioada vizată, satul Mingir intra în ținutul Codru, actualmente se află în raionul Hâncești.



Al Maiestății Sale Împărătești, Atotmilostivului meu Împărat, general din cavalerie, comandantul corpului al doilea al armatei, guvernator militar finlandez și cavaler al diferitor ordine, baronul Meiendorf.

Semnătura. (Ștampilă. <de ceară roșie>)

Nr. 6. 1807, martie 19.

По указу его Величества Государя Императора Александр Павловича Самодержца Всероссийского, и прочая и прочая и прочая.

Всем воинским начальникам и командам предписываю (болгар)ским семействам в деревне Капаклы⁴⁸ жительствующ(им) из коих многие поступили в Российскую службу добровольно (из) единого усердия к Российскому престолу волонтерами ник(аких) обид и притеснений не делать, постоем не бременить, б(езденеж)но ничего не брать, под опасением строгаго взыскания, но (напро)тив того в случае нужде оказывать им возможное в (помо)ществование и защищение, во уверение чего и дана сия сальвогвар(дия) за подписом моим и съ приложением герба моего печати. В (лагере) при Измаиле, марта 19 дня 1807 года.

Его Императорскаго Величества Всемилоостивейшаго Государя моего, генерал от кавалерии, командующий вторым корпусом войск, финляндский военный губернатор и (ра)зныхъ орденов кавалер *барон Меендорф*.

Подпись. (М.П. <de ceară roșie>)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 20.*

Traducere

Conform decretului Maiestății Sale, Împăratul Aleksandr Pavlovici, Autocrat al Întregii Rusii și altele, și altele, și altele.

Tuturor comandanților militari și echipelor ordon că familiile bulgărești care locuiesc în cătunul Capaclî, mulți din care au intrat în serviciul rusesc ca voluntari benevol doar din râvnă față de Tronul Rusesc, să nu li se cauzeze insulte și hărțuiri, să nu fie impuși la încartiruire, fără plată nimic să nu le fie luat, sub posibilitatea unei pedepse stricte, ci dimpotrivă, să li se acorde ajutor și pază în caz de necesita-

⁴⁸ În această perioadă, satul Capaclî intra în ținutul Codru, actualmente este cunoscut sub denumirea Capaclia și se află în raionul Cantemir.



te, pentru confirmarea cărui fapt este dată salvogvardia sub semnatura mea și cu aplicarea stemei ștampilei mele. Lagărul de lângă Ismail, 19 martie 1807.

Al Maiestății Sale Împărătești, Atotmilostivului meu Împărat, general din cavalerie, comandantul corpului al doilea al armatei, guvernator militar finlandez și cavaler al diferitor ordine, baronul Meiendorf.

Semnătura. (Ștampilă. <de ceară roșie>)

Nr. 7. 1807, martie 19.

По указу его Величества Государя Императора Александр Павловича Самодержца Всероссийского, и прочая и прочая и прочая.

Всем воинским начальникам и командам предписываю болгарским семействам в деревне Бештамаше⁴⁹ жительствовавшим из коих многие поступили в Российскую службу добровольно из единого усердия к Российскому престолу волонтерами, никаких обид и притеснений не делать, постоем не бременить, безденежно ничего не брать, под опасением строгого взыскания, но на против того в случае нужде оказывать им возможное в помоществование и защищение, во уверение чего и дана сия салвогвардия за подписом моим и съ приложением герба моего печати. В лагере при Измаиле, марта 19 дня 1807 года.

Его Императорского Величества Всемиловитейшаго Государя моего, генерал от кавалерии, командующий вторым корпусом войск, финляндский военный губернатор и разных кавалер *барон Меендорф*.

Подпись. (М.П. <de ceară roșie>)

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 88, inventar 1, dosar 15, fila 22.*

Traducere

Conform decretului Maiestății Sale, Împăratul Aleksandr Pavlovici, Autocrat al Întregii Rusii și altele, și altele, și altele.

Tuturor comandanților militari și echipelor ordon că familiile bulgărești care locuiesc în cătunul Beștamaș, mulți din care au intrat în serviciul rusesc ca voluntari benevol doar din râvnă față de Tronul Rusesc, să nu li se cauzeze insulte și

⁴⁹ Este vorba de satul Beștemac. În perioada vizată satul intra în ținutul Codru, dar actualmente se află în raionul Leova.



hărțuiri, să nu fie impuși la încartiruiți, fără plată nimic să nu le fie luat, sub posibilitatea unei pedepse stricte, ci dimpotrivă, să li se acorde ajutor și pază în caz de necesitate, pentru confirmarea cărui fapt este dată salvogvardia sub semnatura mea și cu aplicarea stemei ștampilei mele. Lagărul de lângă Ismail, 19 martie 1807.

Al Maiestății Sale Împărătești, Atotmilostivului meu Împărat, general din cavalerie, comandantul corpului al doilea al armatei, guvernator militar finlandez și cavaler al diferitor ordine, baronul Meiendorf.

Semnătura. (Ștampilă. <de ceară roșie>)

SUMMARY

The article presents seven unknown documents. These documents were drafted during the three Russian-Turkish wars of 1769-1774 (the documents No. 1, 2, 3), of 1787-1791 (the document No. 4) and of 1806-1812 (the documents No. 5, 6, 7). The analysis (especially of the documents no. 5, 6, 7) allows us to state that even before the end of the Russian-Turkish war of 1806-1812, the Bulgarians already lived in several villages in Codru County. From our sources, we find that volunteers came from villages Șalviri (Soroca County), Sverja, Năpădeni, (Orhei-Lapushna County), Mingir, Capaclia and Beștemac (Codru County). From there, in a case of an emergency, they could withdraw quickly in Russia. Moldovan and Bulgarian volunteers were active during wars, standing out during battles to conquer the fortresses Bender and Ismail, battlefields near Râmnic, Lunga and Cahul. Tsarist authorities appreciated this fact. An argument in this regard is the conferment of so-called salvagvardii for the heads of volunteer families, an act which absolved them from rate paying and state taxes. Such type of documents, attached by us, were released by the Russian commander, in this case by the Field Marshal Pyotr Rumyantsev-Zadunaiskiy and by the General K. Meiendorf, and lower ranking representatives – the Colonel Afanasie Gurji.



Sergiu BACALOV*

LISTE CU VOLINTIRI DIN BASARABIA PARTICIPANȚI LA RĂZBOIUL DIN 1806-1812

Războaiele ruso-turce din sec. XVIII – înc. sec. al XIX, care au afectat direct teritoriul Țării Moldovei, au cauzat apariția în regiune a unui categorii specifice de militari: volintirii. Fenomenul volintirilor s-a manifestat începând cu cea de a doua jumătate a sec. XVIII, culminând cu războiul din 1806-1812.

În timpul războiului, sub egida polcovnicului N. Cantacuzino, în 1807, au fost formate patru polcuri moldovenești de volintiri-cazaci («молдавский волонтерский казачий полк»), două de cavalerie (Nr. 2, condus de Enachiev, și Nr. 4, comandat de esaulul Șemiot) și două de infanterie (Nr. 1, condus de maiorul Vizrean, și Nr. 3, condus de podpolcovnicul Bițilii), în care activau cca. 2 000 de locuitori ai Țării Moldovei¹. Pe durata războiului, în afară de aceste polcuri, moldovenii au activat și în cadrul altor unități militare ale armatei ruse².

În conformitate cu practica sec. XVIII, după război, o parte din volintiri, obținând salvogvardii, reveneau în localitățile de baștină, iar alții plecau în Imperiul Rus, continuând să activeze ca militari în unitățile de cazaci sau husari.

În contextul încheierii păcii de la București și anexării Basarabiei la Imperiul Țarist, în 1812, statutul volintirilor din spațiul pruto-nistean a luat forme specifice: revenind după război în localitățile de baștină, s-au pomenit nu în Principatul Moldovei, ci în Imperiul Rus. Statutul nereglementat al volintirilor din Basara-

* **Sergiu Bacalov**, doctor în istorie, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

¹ *Россия и освободительная борьба молдавского народа против Османского ига (1769–1812)*. Под ред. Н. А. Мохова и Д. М. Драгнева. Составители М.П. Мунтян, И.В. Семенова, Кишинев, Штиинца, 1984, № 187, с. 191-193, № 197, с. 204-206, № 198, с. 206-207, № 205, с. 211.

² *Ibidem*, № 230, с. 233, № 235, с. 236,



bia a cauzat multiple discuții și neînțelegeri în societate. Pentru rezolvarea acestei probleme s-a decis stabilirea și acordarea, din contul statului, a unor pământuri în ținutul Ackerman, ca loc pentru așezarea compactă a voluntirilor. Inițial, voluntirilor le-a fost propusă moșia *Drăculea*, în apropiere de Dunăre, iar mai târziu li s-au oferit în schimb alte două loturi, *Nr. 8*, numit *Radoi*, și *Nr. 9*, zis *Bebei*, amplasate spre Nistru, la cealaltă extremitate a ținutului Ackerman. Se prevedea ca voluntirii care acceptau să se strămute pe aceste pământuri ale statului, indiferent de originea lor socială, să fie scutiți pe zece ani de plata impozitelor și de încartiruire, având și alte înlesniri fiscale. Aceste privilegii nu se extindeau asupra voluntirilor care preferaseră să rămână cu traiul în localitățile lor de baștină³.

Sporirea interesului față de voluntirii basarabeni a fost condiționată de un nou război ruso-turc, cel din 1828-1829, la care au fost invitați să participe. Acest episod a stimulat consolidarea poziției voluntirilor și a contribuit la menținerea pentru o perioadă mai îndelungată a statutului lor privilegiat. Dacă până în 1828 loturile pustii Radoi și Bebei erau numite, convențional, „moșia statului acordată voluntirilor”⁴, din acel an ele au fost numite, oficial, Volontirovca⁵.

La războiul din 1828-1829 voluntirii basarabeni au participat în cadrul Oștii Căzăcești de la Dunăre (Usti-Dunaiskaia). Această formațiune militară a fost fondată în anul 1828, pe baza cazacilor Oștii Transdunărene (Zadunaiskaia) care, în timpul precedentului războiului ruso-turc (1807), trecuseră de partea rușilor; a voluntirilor din detașamentele polcovnicului Nicolae Cantacuzino; a membrilor polcului dvorenesc, format din fii de boieri moldoveni și sârbi, sub egida moldoveanului Corbea. Zaporojenii au fondat în Bugeac două sate, Starokazacie și Akmanghit (actualmente, Belolesie), iar voluntirii, împreună cu dvorenii, au întemeiat localitatea Volontirovca (Volintiri). Aceste trei sate au constituit nucleul Oștii Căzăcești de la Dunăre, de organizarea căreia s-a ocupat polcovnicul Celobitcikov, fost conducător al nobilimii guberniei Herson⁶.

³ Vezi cazul voluntirului Petru Ipiroti, din satul Cucioaia. Sergiu Bacalov, *Militari epiroți în mediul societății basarabene din secolul al XIX-lea. Cazul neamului Ipiroti-Petrovici* // Revista Militară, 2014, Nr. 1, p. 134-139.

⁴ Sergiu Bacalov, *Regiunea Nistrului de Jos. Istorie. Genealogie. Demografie*, vol. I, Chișinău, 2013, p. 190.

⁵ Pagini interesante din istoria satului Volintiri vezi la: С. М. Чапкий, *Волонтировка. Страницы истории (К 180-летию основания села Волонтировки)*, Кишинев, 2003, 312 c. Ion Leașco, Vasile Barbăneagră, *Volintiri la 180 ani*, Chișinău, 2007, 140 p.

⁶ А. Защук, *Материалы для географии и статистикт России, собранные офицерами генеральнаго штаба. Бессарабская область*, Санкт Петербург. 1863, с. 157-159; Н. В. Лашков, *Бессарабия. К столетию присоединению к России 1812-1912*, Кишинев, 1912, с. 69-70. Oastea Căzăcească de la Dunăre era neomogenă din punct de vedere etnic (zaporojeni, moldoveni, albanezi, sârbi, bulgari, greci, țigani), iar centrul ei s-a aflat, până la 1859, în localitatea (stanița) Volintiri. Din acel an, reședința comandamentului a fost transferată la Bairamcea (Nikolaevka-Novorosiiskaia), în paralel cu reformatarea acestei structuri militare în „Oastea Căzăcească a Novorosiei”, desființată în 1868.



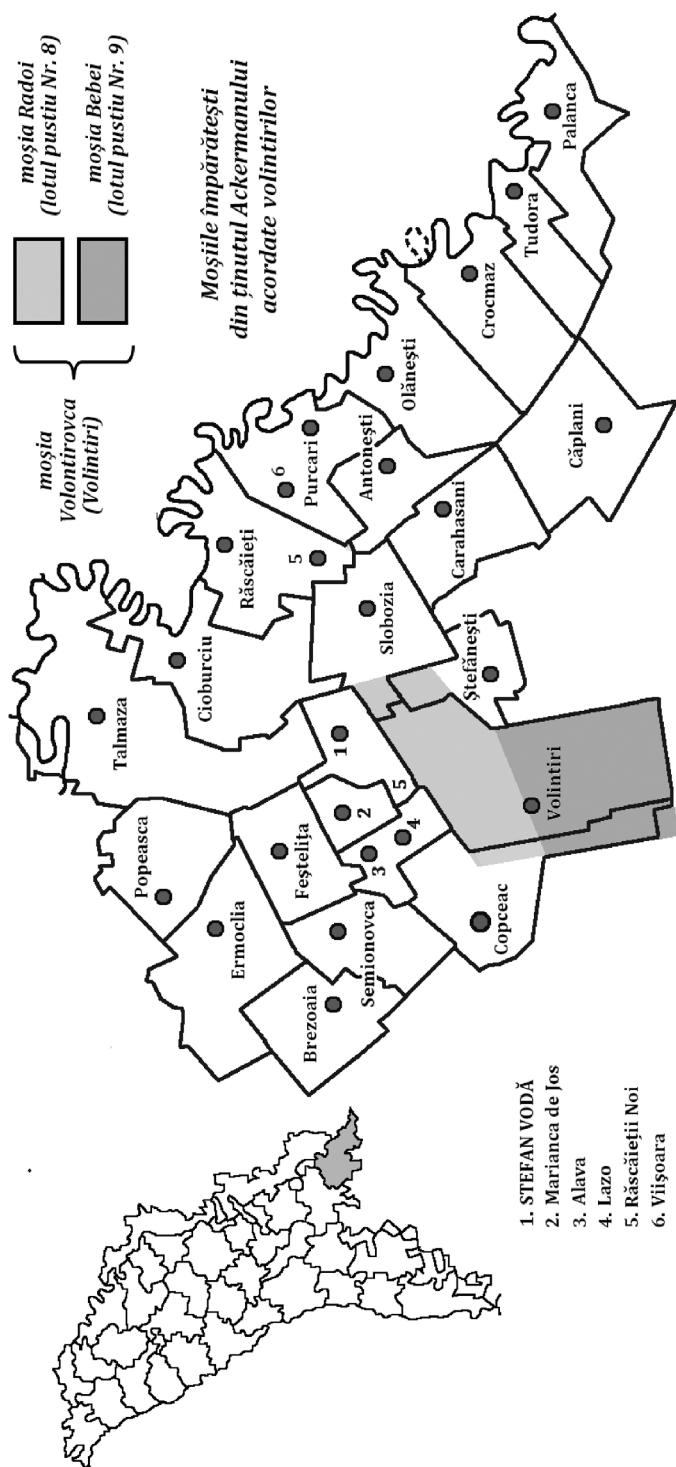
În anexă publicăm listele voluntirilor înregistrați între 1821 și 1827 de către autoritățile polițienești din orașe și de isprăvnicile de ținut ale Basarabiei, care și-au manifestat dorința să se strămute cu traiul pe moșiile statului din ținutul Ackerman, în perimetrul cărora, mai târziu, a luat naștere satul Volontirovca (actualmente Volintiri, raionul Ștefan Vodă).

În istoriografie, problema unităților militare de voluntiri moldoveni din armata rusă a fost minuțios cercetată ca fenomen general⁷, însă s-a trecut cu vederea, cu mici excepții, componența nominală a acestor formațiuni. Listele voluntirilor din Basarabia prezintă un interes major, deoarece oferă informații importante referitoare la numele, vârsta, gradul militar, starea fiscală și locul lor de origine sau de trai. Se pare ca cei mai numeroși erau voluntirii originari din ținutul Orhei-Lăpușna și din Chișinău. Majoritatea celor înregistrați în listele respective s-au strămutat în Volontirovca (Volintiri), au participat la formarea Oștii Căzăcești de la Dunăre, și, ca parte componentă a acesteia, au participat la mai multe războaie și expediții militare: în Caucaz, Balcani și în Crimeea. Tot ei, în cea mai mare parte, sunt strămoșii actualilor locuitori ai satului Volintiri.

Listele publicate în continuare evidențiază încă o dată că polcurile moldovenești de voluntiri-cazaci nu erau formate în exclusivitate din etnici moldoveni. În componența polcurilor intrau mulți bulgari, sârbi, croați, albanezi, cu precizarea că reprezentanții etniilor respective, la momentul înscrierii lor în cadrul unităților de voluntiri, locuiau deja în Țara Moldovei (în termeni moderni, am putea spune ei că erau cetățeni ai acestei țări), de aceea au fost incluși în cadrul formațiunilor militare moldovenești. Voluntirii de origine etnică bulgară, sârbă, croată, albaneză, care s-au stabilit la Volontirovca, s-au asimilat în mediul majoritar moldovenesc al acestei localități.

Totodată, listele evidențiază originea socială privilegiată a multor voluntiri, cu statut de boiernași, dvoreni sau șleahțici, care s-au stabilit la Volontirovca, contribuind la diversificarea amalgamului etnosocial din care s-a format actuala comunitate rurală Volintiri.

⁷ Г.С. Гросул, Р. В. Даниленко, *К вопросу об участии волонтеров из Дунайских княжеств в русско-турецкой войне 1806-1812 гг.* // Известия Молдавского филиала Академии наук СССР, Кишинев, 1961, № 2 (60), с. 3-25. Anatol Leșcu, *Participarea românilor la războiul ruso-turc din anii 1806-1812. Așteptări și rezultate* // Destin Românesc. Revistă de istorie și cultură, 2004, nr. 1-2 (41-42), an. XI, p. 125-135.





ANEXĂ

Nr 1. 1824, august 1. Lista voluntirilor din orașul Chilia, cu indicarea unităților militare în care au activat, și dacă manifestă sau nu dorința să se strămute cu traiul pe pământul statului din ținutul Ackerman.

Список проживающих в городе Кили волонтирам с показанием где кто служил, когда уволен, по чему документу и где желает поселиться на жительство

Учинен августа __ дня 1824 года.

№	Имя и прозвание	где кто служил, когда уволен, по чему документу и где желает поселиться на жительство
1	Василий Кондица	В вновь формирующем 1-м Килийском конном полку рядовым; Из онаго уволен 1810 года апреля 22 дня по аттестату капитана Дуро; На жительство желает поселиться в городе Килии
2	Радо Драк	В 5-м молдавском волонтирском полку казак; Уволен из онаго 1807 года декабря 31 дня по аттестату данном ему от генерал-майора графа Палена; Желает поселиться в городе Килии
3	Василий Бордужа	В вновь формирующем 1-м Килийском конном полку рядовым; И уволен из онаго 1809 года генваря 20 дня по аттестату капитана Дуро; На жительство желает поселиться в городе Килии
4	Велизарий Поповичь	В вновь формирующем 1-м Килийском конном полку рядовым; И уволен из онаго 1810 года апреля 22 дня по аттестату капитана Дуро; На жительство желает поселиться в городе Килии



5	Константин Факурел	В вновь формирующем 1-м Килийском конном полку рядовым; И уволен из онаго 1810 года апреля 22 дня по аттестату капитана Дуро; На жительство желает поселиться в городе Акерман
6	Диордий Константинов	В одесском греческом батальоне; Уволен из онаго 1808 года апреля 14 дня по аттестату прапорщика Константинов; На жительство желает поселиться в городе Килии
7	Иван Григориев	В 5-м молдавском волонтирском конном полку казаком; Уволен из онаго 1807 года декабря 31 дня; На жительство желает поселиться в городе Килии

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 24 verso-25.*

Nr. 2. 1824, august 13. *Lista voluntirilor din ținutul Orhei, cu indicarea localității de reședință.*

Cătră Cărmuirea oblastii Besărabiei, Ixpidiția împlinitoari

De la isprăvnicia ținutului Orh(ei)

Cătră împlinirea ucazului acii Cărmuiri din 13 zile avgust anul 1824 cu № 14052, isprăvniciia pi acest raport ari cinsti a însămnna vedomostiia di căți voluntiri sau mai aflat cu lăuința în ținutul acesta.

Ispravnic Bodescu.



[Anexă]

№	Vedomostii di voluntirii ci sau mai aflat în ținutul acesta		Arătari în ci sat să află cu lăcuința
1	Andrei	ficiori mortului Nistor Vutcărău	în satul Ialovenii
2	Toader		
3	Ștefan		
4	Vasălii		
5	Alixandru		
6	Zaharia sãn Toader Macovei		în satul Dăncinii
7	Iacob	sãn Ioniță Culic	
8	Pavăl		
9	Toader Căpățână		
10	Vasăli	sãn Toadirașcu Cărlan	
11	Sămion		
12	Constantin Vasăli Cătan		
13	Ghorghii Țăgăză		
14	Andrei	sãn Trofim Carpu	
15	Vasălii		
16	Filimon		
17	Costantin Pruteanu		
18	Ghiorghii brat lui [Pruteanu]		
19	Toader Mihailov		din satul Dișcova
20	Luca Bărbăoianii		din satul Curlenii
21	Alexandru Brădescu		
22	Sămion sãn Vasăli Toma		din satul Peciștea
23	Pintilii		
24	Toade voluntiriu		
25	Pavăl Grinză		[probabil tot în satul Peciștea]
26	Panfilii Mărleacu		
27	Niculai Mărleacu		
28	Dari Roman		
29	Nichita sãn Iordachi Roman		
30	Vasăli Toma		
31	Sofronii sãn Toma		

Ispravnic Bodescu

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 26, 26 verso, 28.



Nr. 3. 1824, septembrie 1. Lista voluntirilor din oraşul Chişinău care au manifestat dorinţa să se strămute cu traiul pe pământul statului din ținutul Ackerman.

В Бессарабское Областное Правительство по исполнительной Экспедиции.
Кишиневской Градской Полиции

Рапорт

Сия полиция составив именной список о всех волонтирах просящих отведения в урочище Дракуле земли, с означением семейств их равно и того где они находятся, имеет честь предоставить при сем на благоразсмотрению еоного правительства во исполнение указа от 13-го сего августа с № 14042.

№14949

Подполковник <...>

Сентября 1 дня 1824 года

Коллежский регистратор <...>

[Приложение]

Именной список волонтирям

Учинен в Кишиневской градской полиции

сентября 1 дня 1824 года

№	Число чиновников проживающих в городе Кишиневе
1	капитан Василь Яковлевич; жена его Елисавета; дочь София
2	капитан Христу Богданов
3	капитан Ангел Бабанов; жена его Савта; сын Александр; дочь Анна
4	хоруджий Никифор Алексеев Палчевский; жена его Екатерина; сын Иван; дочери Анна и Александра
5	зауряд хорунжий Федор Харжев; жена его Штефана; дочь Мария
6	зауряд хорунжий Софроний Балабан, что ныне Губернский Секретарь
7	Велю Булукбаша
8	старший урядник Стоян Иванович; жена его Порфира; сыновья Костакий, Иван, Георгий, Петро и дочь Катерина
9	Жеку Байрактарь; жена его Калина; сыновья Георгий, Иван; дочери Мария и Маринка



	Рядовые
10	Жеко Фотеев; жена его Стоина; сын Петр
11	Стано Велев; жена его Цона; сыновья Костя, Никола; дочери Стойна, Марина
12	Иван Михайлуца; жена его Панагия; сыновья Георгий и Василий; дочери Александра и Дина
13	Михаил Контре Агака; жена его Аннушка; дочери Замфира и Катенка
14	Нуца Контрев; жена его Иляна; сын Манолакий
15	Иван Гринка; жена его Параскева; сын Авраам а дочь Елена
16	Василий Хандони Козак жена его Гасица; сын Нания
17	Стой Котарь; жена его Елена; дочери Мария и Гергина
18	Иван Гросул
19	Георгий Маден; жена его Замфира; сын Александр
20	Деми Стан; жена его Цвета; дочери Стефана и Стамат
21	Афанасий Мотишков
22	Василий Моривлов
23	Тодор Ревенко; жена Евтинка; сыновья Танас, Яков; дочь Сафта
24	Димитрий Заиц
25	Цветку Арнаут
26	Тодор Булигар Стойков; жена его Неделя; сын Тодор; дочь Васнака
27	Тодор, син капитана Костия; жена его Пена; син Коста
	Чиновники проживающие в цынутах и городах Бессарабской области
28	есаул Антон Бутков
29	есаул Иван Феодор Ровеки
30	порутчик Валку Балауст
31	прапорщик Николай Гюрзи
32	капитан Матей Чабанов
33	капитан Стойка Далабалта
34	капитан Петро Котиш



35	капитан Тони Ингалис
36	порутчик Александр Гюруев
37	сотник Стоян Брусов
38	хорунжий Александр Петрати
39	зауряд хорунжий Александр Бошканян
40	прапорщик Яков Михайлов
	Урядников
41	старший урядник Пантелей Хангул
42	Николай Хангул
43	Костантин Иов
44	Петро Варнит
45	Софроний Хангул
46	Марко Хараба
47	Василий Коркоже
48	Папа Байрактарь
49	Парван Байрактарь
50	Лука Барбарош
51	Симион Юрив
52	Тодор Ходин
53	Александр Михайлуца
54	Осиф Крачун
55	Павел Якимов Бусиок
56	Василий Ходороже
57	Яков Хулпе
58	Федор Капши
59	Андрей Хангул
60	Василий Албул
61	Николай Банацан
62	Федор Житнован
63	Степан Велев
64	Маноле Арнаут
65	Георгий Хангул
66	Алексей Васильевич Григоржевский
67	Иван Солтан
68	Иван Албул
69	байрактарь Конда
70	Автений Хангул
71	Петри Данкул
72	байрактарь Константин



73	Папа Хрисофор
74	байрактарь Янчу Чешмец
75	Константин Окиян

Рядовые			
76	Константин Контрев	105	Иван Рашкован
77	Тома Воикув	106	Танас Ляшан
78	Георгий Молдован	107	Яков Козак
79	Захарий Иванов	108	Никита Токуз
80	Неделко Убрешков	109	Арсений Муetyн
81	Стойка Димитров	110	Павел Михайлуца Козак
82	Диордий Кардогла	111	Георгий Мунтян
83	Диордий Манди	112	Петро Мунтян
84	Мартон Урухчук	113	Иван Султан
85	Костя Арнаут	114	Василий Раутекий
86	Тодор Калиджи	115	Панка Чишмецкий
87	Неделко Иванов	116	Тодор Бала
88	Иван Чешмеци	117	Стефан Кауш
89	Димитрий Михайлов	118	Иван Галескул
90	Михаил Стоянов	119	Богдан Николаев
91	Василий Ципордей	120	Трофим Балабанов
92	Минча Цифук	121	Кирика Баран
93	Жеко Велев	122	Танас Титика
94	Петро Канбур	123	Иван Гергишан
95	Пею Кара	124	Василий Бешляга
96	Занфир Канбур	125	Данил <Ж>арта
97	Валку Хадзиолу	126	Димитрий Сирбу
98	Тодор Фотиев Енакий	127	Никита Немирека
99	Родор Иванов	128	Гавриил Кологарян
100	Петар Иванов	129	Еремия Борш
101	Велио Ралюв	130	Павел Мандри
102	Пею Михалив	131	Леонтий Мандри
103	Георгий Дачив	132	Андрей Фроцескул
104	Костас Арнаут	133	Иван Рошан Динку



134	Семен Рудовки	167	Яков Гавташ
135	Тодор Станила	168	Стефан Ладоничь
136	Алексей Кирилов	169	Мош Руса Костантин
137	Иван Лазарь	170	Димитрий Касап
138	Драган Николаев	171	Ангел Доничь
139	Георгий Ханцерь	172	Трифан Михалакий
140	Георгий Козак	173	брат его Захария
141	Каранфил Георгиев	174	Симион Васильев
142	Петко Арнаут	175	Лев Серба
143	Костакий Танасов	176	Неделко Скарлат
144	Михаил Кара	177	Няга Ивануца
145	Петро Коенча	178	Юрдан син поручик Ивана
146	Мицу Цонов Козак	179	Николай Яни
147	Хаджи Георгий Каржели	180	Димитрий Стоян
148	Георгий Петров	181	Иван Болгар
149	Петко Стаматив	182	Георгий Пеливан
150	Георгий Манастирий	183	Димитрий син поручика Пена
151	Георгий Лутиш	184	Иван Болгак Козак
152	Велку син Поручиков	185	Петка Мито
153	Иван Владков	186	Николай Демацев
154	Николай Калапбабин	187	Танас Петров
155	Паня Гагауз	188	Деордий Николаев
156	Калчу Пенчов	189	Дима Станов
157	Стати Колив	190	Леку Босцлоглу
158	Тодор Узуньоглу	191	Федор Стефан
159	Дангли Чолаков	192	Павел Зубовский
160	Василий Китрар	193	Георгий Канаки
161	Григораш Кашкован	194	Тодор Солтан
162	Григорий Тоболток	195	Петро Мунтян
163	Константин Томачь	196	Арсений Михайлуца
164	Иваница Марзак	197	Феодосий Михайлуца
165	Пантелей Гангерев	198	Папу Захарий
166	Иваница Припирица	199	Костантин Папов



200	Костантин Прутян	220	Ефтодий Топор
201	Сергий Прутян	221	Василий Кошульский
202	Кирика Иванов Дураков	222	Касиян Васильев
203	Стойко Болгар	223	Иван Симион Козак
204	Наня Каролу	224	Мартир Калипуд
205	Русы Ковал	225	Павел Албул
206	Наня Иванов	226	Леонтий Албул
207	Янчу Кариолу	227	Василий Манукил
208	Митя Каридаела	228	Тодор Марасевичъ
209	Стоян Иванов	229	Фелип <Н>арушаев
210	Дибре Чомак	230	Иван Русов
211	Федор Такалов	231	Петро Иванов Нице
212	Григорий Пилипов	232	Димитрий Станов
213	Яков Лисов	233	Федор Репида
214	Яким Михайлуца	234	Папа Митрофан
215	Иван Балацан	235	Мойсей Вердиш
216	Иван Николаев	236	Танас Стамати в селение Гура Галбан, с ним еще 20 человек на одном аттестате приписаны
217	Стоян Узун Федоров		
218	Иван Гандиржи		
219	Наня Остап		

**Особ еще 22 человека из волонтиров проживающих
в Оргеевском цынуте в селении Печища, а именно**

237	Василий	248	Петро
238	Иордакий	249	Тодор
239	Кирика	250	Стефан
240	Николай	251	Иван
241	Дюрене (?)	252	Викол
242	Лупул	253	Константин
243	Прокопий	254	Иосиф
244	Василий	255	Иван
245	Фелип	256	Тодир
246	Георгий	257	Георгий
247	Стефан	258	Тодро, брат байрактара Парвина



259	Янчу Федоров Узунов	265	Иордан Унаруший
260	Малак Парванов	266	Стоян Карице
261	Зелезку Михайлов	267	Колю Елпиоски
262	Панайот Цынбол	268	Дичу Гарбоарци
263	Степан Дилуж	269	Папи Дамитров
264	Диму Арнаут Киоси		

Полковник <...>

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 10-16 verso*. Ediții: С. М. Чапкий, *Волонтировка. Страницы истории, Кишинев, 2003, с. 85-96. Lista este publicată fragmentar, în faximil de calitate inferioară.*

Nr. 4. 1824, septembrie 26. *Lista voluntirilor din orașul Reni care au manifestat dorința să se strămute pe pământul statului din ținutul Ackerman.*

В Бессарабское Областное Правление по исполнительной Экспедиции
Ренской градской полиции

О волентирах

Рапорт

Во исполнение указов онаго Правительства под № 14044 и 15949 полиция сия составив именной список о числе находящиеся в ведении ея волонтирах изъявивших желание переселиться в урочище Дракуле, Аккерманскаго цынута при сем имеем честь представить таковой оному Правительству.

Полицмейстер Руши<...>, № 3843. 26 сентября 1824

[Приложение]

Именной список

О числе находящиеся в ведомстве Ренийской городской полиции волонтиров служивших при наших войсках в последнюю турецкую кампанию, изъявивших желание поселиться в урочище Дракуле, Аккерманскаго цинута.

Сентября 26 числа 1824 года.

№	Имена и прозвание с семейством	Лета
1	Иордан Мирица	53
	жена его Феодора	50
	сын их Николай	23
	жена сына Николая Стана	18



2	Добре Дечиян	47
	жена его Анна	30
	дети их сыновья: Илья	4
	Тома	2
	дочь Балаша	1
3	Иови Михайлов	60
	жена его Анна	40
	дочь их Тина	6
4	Федор Мирон Параскив	26
	жена его Тодора	20
5	Константин Михайловичь	32
	жена его Дица (?)	21
	сын их Димитрий	9
	сын их Иваника	4
	дочь их Зоица	5
6	Георгий Чикир	66
	жена его Констанда	40
	сын его Николай	23
7	Дима Сербин	90
	сын его Николая	30
	дочь его Докица	35
8	Станчу Ковачь	25
	жена его София	20
	сыновья их: Иван	5
	Тодор	3
	Петро	1

Значащиеся по сей ведомости волентеры единогласно объявили что от отводе на казенной пустопорожей в Бессарабии урочище Дракуле земле для поселения их на оной на правилах пожелавшихся там хорватов, действительно чрез депутата Ангелина Бабаяния господину полномочному наместнику прошение подавали, а в колониях записанными нигде не состоят а также не желали в оные поступить и ныне не желают.

Полицмейстер Руши<...>

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 35, 36, 36 verso.



Nr. 5. 1825, ianuarie 14. O listă cu voluntiri din ținutul Orhei, cu indicarea ocoalelor și localităților de reședință.

Cătră Cărmuirea oblastii Basarabiei, Ixpidiția împlinitoari
De la isprăvn(icia) țăn(u)t(ului) Orheiu

Raport

Aciastă isprăvn(icie) spre împlinirea ucazului acei cărmuiri din 13 zile avgust 1824 cu № 14052, pi lângă acest raport ari cinsti a pritstivlecsi vedomostii di căți voluntiri sau găsit prin satili ținutului acesta pâr acum

1825 ghenare 14 zile

Stolonacialnic Nibolia

[Anexă]

Nº	Vedomistii pentru voluntirii aflați în ținutul Orh(eiului). 1824 dechemvr(ie) __ zile	Arătarea în ci sat și ocoale lăcuesc
		ocolul Prutului
1	Costea Posăsoro	în satul Bărboienii
2	Neculai Frecățai vătav	
3	Dimitrii Panaiti	orândari la ratoșa din Sălă[n]țeni
4	Ghiorghie Panaiti	
5	Țivescu Zălecovici	în satul Cățălii vamăș
6	Ioniți Cazir	
7	Costea Delarul	în Nârnova
8	Tănasi Neculaevici	la crășma lui Enuți Delariul, arândari
9	Ilii Bașchiului	
10	Tănasi Iurgu	
		ocolul Culi
11	Dumitru	în Vatici
12	Manoli	
13	Doni (?)	
14	Radu Mihail	în Morozăni
15	Ghiorghie	
16	Filip	la crășmă în Malovatiș
17	Dumitru Dascălu	în Bravicea
18	Barbu Mergea	
19	Nicola Nenău	



20	Ghiorghii Crășmariul	în Țibirica
21	Miron Andoni	în Onășcani
22	Eni Aftanasiu	
23	Zisu Nicolau	în Cornova
24	Dinu Sirbu	
25	Ioniți Munteanu	în Derenice
26	Ioan Argintariu	în Hirova
		ocolu Nestru di Gios
27	Vasili Sandu	în Horelcani
28	Chirică Filimon	
29	Lupu Păpușoi	
30	Niți Cărnați	
31	Ioan Postică	în Molovata
32	Toma Crețu	
33	horongia Alixandru Istrati	în Boșcana
34	Pavăl Ichim ureadnic	
		ocolu Fața Băcului
35	Neculai Ghiorghiu	în satul Visterniceni
36	Ghiorghii Sirbu	
37	Grigoraș Cheltuitoriu	
38	Ștefan Căuș	
39	Grigoraș Tobultoc	
40	Ioniți Focșăneanu Munteanu	în satul Drăgușanii
41	Neculai Croitoriu	
42	Dumitru Costin Bulgari	
43	Ioan Buciu Muntean	în Ciuciuleni
		ocolul Nestrului de Sus
44	Filimon sãn Vasilii Gurițăncu	în Lopatna
45	Simion Andii văduv	în Voroteț
46	Toader Buzilă	la schitu Horodiștea
47	Ioan Buzilă holtei	
48	Dumitru Epuri	în Bucișca
49	Andrii Zavtur	în Beești
		ocolul Câmpului
50	Iosăp Crăciun ureadnic	în Curleni
51	Leun sãn Iosăp Crăciun	
52	Niți Prichici	în Ghiduleni



53	Ghiorgii Dodonu	în satul Horghinești
54	Ștefan Dragomir	
55	Andii Boldișor	
56	Vasili sãn Lupu	
57	Grigoraș Boldișor	
58	Grigoraș Cotoman	
59	Maței Paribina	
60	Luca Vioară	
61	Toader Budeci	
62	Vasili Gramatici văduv	
		ocolu Răut de Gios
63	Pavăl Mândru	în satul Macicăuți
64	Andrii Frățiman	
65	Gavril Ivanov	în Jăvreni
66	Onofrei Hamarță	în Isacova
67	Dumitrașcu Dănga	
68	Lupu Croitoriu	în Păhărnicieni
69	Anghel Nicolau	în târgușotul Orheiu
70	Grigoraș Fărămă	
71	Marin Stoianovici	
72	Neculai Munteanu	
73	Ioan Sfiștovanu	
74	Ioan Ivanovici	
75	Neculai Botoșăneanu	
76	Filip Dimitriu	
77	Grigorii Leșuti	
		ocolu Băcovățului
78	Neculai Manoli	în Scoreni
79	Ștefan Trifan	
80	Ioniți Negrescu	
81	Toader Chiriac	
82	Ioan Radu	
83	Ghiorgii Păun	în satul Căpriiana
84	Costandin sin Neculai	
85	Ghiorgii sin Marcu	
86	Ghiorgii Stan holtei	
87	Dumitru Anton holtei	



88	Costantin Eni	Buicanii
89	Rusu Ivanovici	
90	Ghiorghii Sirbu	în Cojușna
91	Costandin Panaiti	
92	Ivancio Costandinov	
93	Costandin Ghiorghiu	la crășma di pi moșia Strășanii, la șleah
94	Neculai Ghiorghiu	
95	Moșco Pantazi	La crășma di lângă Curlucenii
96	Tănasi Neculai	în satul Chicera
97	Costandin Bălan	
98	Costandin Ivanovici	
99	Stoian Ghiorghievici	lângă Durlești

Верно. Столоначальник Неболя.

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 45,46, 46 verso, 50, 50 verso.

Nr. 6. 1826, aprilie 14. Lista voluntirilor din ținutul Soroca-Iași, cu indicarea locului de trai, a stării fiscale și dacă voiesc sau nu să se strămute pe pământul statului din ținutul Ackerman.

Cătră Cărmuire oblastii Basarabiei, Expediție împlinitoare
Isprăvnicie ținutul Eșii
Raport

În urmare ucazului acei cărmuiri din 27 a trecutii luni mart cu № 7283, făcândușă vedomostii di toț voluntirii cari au fost în cei mai di pi urmă bătălii cu turcii ci sau aflat cu pitrecere în acest țin(u)t cu arătari voinții lor a megii spre lăcuință pi pământu haznelii din ținutul Ackermanului, precum și cari nu voesc prin aceea și vedomostiia lămurește.

Prin acestu raport cu cinsti să predstavelește acei ocărmuiri.

Caminar Hilo<...>

Să predstavelește vedomostii di voluntirii ce au fost în cel di mai pi urmă bătălii cu turcii.

№ 4088. Apr(ilie) 14 zile an 1826, Bălțile.

Столоначальник Дромашко
Столоначальник Ива<...>



[Anexă]

Ведомость

О всех волынтирях, бывших в последних войнах против турок, и проживающих в здешнем цинуте.

№	Показание имен, прозваний, и где проживает	Кто из них записан в число жителей, и плотят податей или нет		Кто из них соглашается переселиться на казенные земли и кто из них не соглашается
	в городе Рашкове	№		
1	урядник Димитрие Бадан	120	Подати плотят на равне с жителями г. Рашкова, так как записаны в табели бира под номерами против каждого	Все сии согласились переселиться на казенные земли
2	Георге Хамураю	76		
3	Андрей Блынду	73		
4	Макари Харабажиу	38		
5	Танаси Тихон	48		
6	Георгий Коматренко	50		
7	Васили Горчи	57		
8	Никифор сын Иван Стили	39		
9	Штефан Лукиян	15		
	в селении Бурсук			
10	Василий Тоадер сын порутчика Карповича		Записаны на линию постелничелом, податей никогда не плотили	Соглашается переселиться на казенные земли
	в селении Новой Кобыле			
11	урядник Александр Одобеску	5	Податей плотят на равне с жителями	Тоже соглашается переселиться на казенные земли



	в селении Соколу				
12	Василий	Сыны бывшаго волинтирской службы Ивана Булгака	27	Податей плотят на равне с жителями	Соглашаются переселиться на казенные земли
13	Самсон				
14	Васили Михаил Титиян			Тоже	Тоже
	в городе Рашков				
15	Кирика Кожокарю		40	Тоже	Не соглашаются переселиться на казенные земли
16	Штефан Тесляръ			Податей не плотит так как он немощен и не записан в табели бира	Тоже не соглашаются переселиться на казенные земли
	в селении Котюжаны				
17	Иван Мамалига		24	Плотит податей и записан в табели бира	Тоже
	селении Сенетеука				
18	Питака Урсу			Записан по не наровке с простыми жителями	Тоже

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 137, 138 verso, 139.



Nr. 7. 1827, martie 17. Lista voluntirilor nobili din orașul Bender, cu indicarea locului în care se află și dacă dispun sau nu de casă.

В Бессарабское областное правительство по исполнительной Экспедиции.
Бендерской Градской Полиции

Рапорт

Во исполнение указа онаго правительства лт 26-го февраля за № 6303 составленный сиею полициею посредством пристава Ранипецкаго о всех волонтирах проживающих в городе Бендерах именной список при сем в оное правительство полиция честь имеет представить.

№ 1776

17 марта 1827 года

Полицмейстер Борец<...>

Столоначальник Лазаревичъ

[Приложение]

Список

О волонтирах причисленных к шляхетскому сословию
ниже значится:

№	Имя и прозвание	Мужского	Женского	На лицо или в отлучке и где именно	Имеют ли дом или нет
1	Иван Кодзюбенко	80		На лицо	Дом имеет
	жена его Мария		50		
	дети их: Гаврило	35			
	Василь	25			
	Петро	19			
	Енакий	20			
	Трофим	14			
	Аксентия		12		
	Мария		8		
2	Семен Юрович	90		На волентир ской земле дом имеет	
	жена его Аксения		80		
	сын Ефтодий	25			
	Федот	14			



3	Марко Гараба	80		На лицо	Дом имеет
	жена его Андреяна		60		
	дети: Никита	25			
	Софроний	12			
4	Гаврило Пелин	40		На лицо	Дом имеет
5	Александр Моисеенко	34		В селение Танатары находится	
6	Федор Топала				Имеет

За письмоводителя Варзарь
Столоначальник Лазаревич

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 194, 195.

Nr. 8. 1828, martie 3. Raportul isprăvniceii ținutului Iași referitor la volintirii din circumscripția administrativă supravegheată.

Цăтрă Цăрмуире областii Басарабiеi, Ixpедиție împlinitoari
Ди ла испрăвницiiа ținутулуй Еșii

Raport

La această isprăvnicii sau ascultat ucazul acilii cărmuiri din 25 fevr(uarie) supt № 7307 poroncitoari ca cu ce mai mari grăbiri să să triimată acii Cărmuiri științi pentru volentirii falați la acest ținut fără să să facă ce mai mică întârziere. Iar după spravca făcută sau aflat: 1-i) Că pentru ducere întru științi numărul volintirilor de la cest ținut sau poroncit tuturor ocolașilor di pi la ocoale și târguri ca pi toț acii ci să vor afla cu asămine numirii săi triimată la cărmuirea cu hărtiili ci să vor fi având, spre a să face pentru dănșii trebuitoarili spișci; al 2-le) După spisocul di volintirii strămutaț la pământul haznelii triimes cu ucazul Cărmuirii Expediții haznelii din 27 săptemvr(ie) supt № 8877 anul trecu 1827 făcândusă cercetari la satili Vorăncău și Coșmirca nu sau descoperit să fii lăcuitori din aceli sati ostavnoiu cadet Luchian Jurje și Grigori Burlac și frātii său Toma, precum și în târgul Teleneștii Fedor Bilișov. Sau hotărât <...> să să facă strașnică potferjdenii ocolașilor di pi la ocoali și târguri. Pentru ce mai grabnică trimiteri la isprăvnicii pi toț volintirii ci să vor afla în locurili lor încredințare cari la isprăvnicii vor fi înfătoșat și încredințari că<...>tului di ocoalili lor nu să află spre a să pute triimită Cărmuirii trebuitoarea științi făcând mai multă întârziere di cât cinci zile căci să vor supuni cei mai strașnici răspundiri.



Iar Cărmuirii Expediții haznelii pentru că la satili arătați nu sau aflat pi numiții volintiri ca să fi fost lăcuitori pi la aceli locuri și ci sânt trecut înpreună cu lăcuitorii di acolo prin raport i sau făcut știut cu voinți di a să strămuta la pământul hazneliși făcândulisă nici o înpedicari în strămutare lor în ce mai curând vremi să va triimeti vedomostii făcândusă rugăminti ca cu ce ai mari grăbiri să triimată ucazul cu dizlegari di să potă socoti volintirii și pi ficiorii di volintiri a căroră murind părinții au rămas ei asămine și pi cei cari însurândusă sau dispărțit di la casăli părinților lor, spre a pute isprăvi mai în grabă aduna trebuitoarili științi di numărul lor. Iar acii Expediții di urmare păzită întru aceastai să faci știut.

Comisari Ianușevschii.

С донесением что оставного кадета Лукияна Жержу, Григория Бурлаку, брата его Тому, и Федора Беншова Бурлаку вместе объявленных в списке, не оказались и по перерисам не зачислены.

1828 mart 3 zile

Секретарь Дромашко.

G(orod) Bălți

Столоначальник Вар<...>

Sursa: *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 242, 242 verso.*

Nr. 9. 1828, aprilie 7. *Visteria Basarabiei examinează cazul unor fii de volintiri, care intenționau să se folosească de privilegiile fiscale ale părinților lor.*

Министерство Финансов, Бессарабская Казенная Палата,
Хозяйственное Отделение, Стол Ресможский
№ 4464. 7 апреля 1828

В Бессарабское Областное Правление

Бессарабское Областное Правление при отношении от 16 числа сего апреля № 14483 препроводило в сию палату на рассмотрение и разрешение прошение волонтиров проживающих Оргеевского уезда в селениях: Городище Ивана Катана и Буда Авксентием Поповича дозволение им с родственниками, имена коих Ефрем, Михаил, Мариян Катан, Василий Катан, Иван Григориев, Иван Бобейка, Иван Попович, Димитрий Попович и Еремей Попович, беспрепятственного переселения на отведенную для подобного им звания людей землю в Аккерманском уезде и о представлении им пользоваться Высочайше дарованной льготой от платежа податей, военного постоя и проч.



По справке оказалось: Что по списку доставленному от Оргеевского земского суда при рапорте от 30 августа 1827 года № 16576 о волонтерах проживающих в Оргеевском уезде изъявивших желание на назначенную им в Аккерманском уезде земель показаны из числа в выше поименованных людей 10 человек с отметкою в графе что на волонтирское звание имеют документы от графа Румянцева под № 17-м и 886-м просители же за личную явкою в присутствие сей палаты объявили что не они а их отцы уже умершие служили волонтирами при войсках наших в бывшую с турками компанию, а в записке Г. управляющего Министерством Внутренних Дел одобренной Комитетом Г.Г. Министров и удостоенной Высочайшаго утверждения между прочим сказано: Разноплеменным волонтерам служившим при войсках наших, если пожелают водворится отдельно от колонистского ведомства, отвести им нужное количество земли, и оказать на усмотрение местного начальства пособие освобождением на определенное время ка то на десять лет от платежа податей, воискаго постоя и некоторых других ограниченных выгод.

В следствие чего определено: Хотя просители просят о дозволении им перемелится на земле назначенную в Аккерманском уезде для поселения волонтиров служивших при войсках наших в бывшую с турками компанию, но как по собственным их сознанием вовсе они небыли на службе для того представляя о сем по рассмотрению Г. Новороссийскому и Бессарабскому Генерал-Губернатору просит разрешения следует ли и таким людям коих только отцы или родственники служили при войсках наших в бывшую с турками компанию, дозволить переселится на назначенную для поселения волонтиров земель и предоставить пользоваться Высочайше дарованной 10 летней льготою от платежа податей и военного постоя или же оставить на настоящем месте жительства где из числа имеющие семейства и вошедшие в последнюю 1824 г. переписи состоят в окладе о чем оное Областное Правление уведомить, а Оргеевскому Земскому Суду дать знать.

Советник <...>

Секретарь <...>

Столоначальник <...>

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond 6, inventar 2, dosar 1420, filele 270, 270 verso, 271, 271 verso și 272.



SUMMARY

There are published the rosters of volunteers from Bessarabia, who participated in the Russian-Turkish war of 1806-1812. The rosters contain important information regarding the name, age, rank, fiscal status and their place of origin or residence. It seems that most of the volunteers were from the district of Orhei-Lapusna and Chisinau. Most of those registered in rosters were dislocated in Volontirovca (Volintiri) and participated in the organization of the Danube Cossack Host, and as part of it, participated in several wars and military expeditions in the Caucasus, the Balkans and Crimea. Also, they are chiefly the ancestors of the current inhabitants of the village Volintiri, district of Stefan Voda.

The rosters confirm that Moldovan regiments of volunteers were not composed exclusively of ethnic Moldovans. Within the regiments there were many Bulgarians, Serbs, Croats, Albanians, defining that the representatives of these ethnic groups at the time of their entry into volunteer units, already were living in Moldova (in modern terms, we could say they were citizens of this country), and therefore were included within Moldovan military units. Bulgarian, Serbian, Croatian, Albanian, volunteers who settled in Volontirovca assimilated with the Moldovan majority of this settlement.

At the same time, the rosters highlight the favored social background of many volunteers. Settled in Volontirovca they have contributed to the diversification of ethnic and social amalgam, from which the current rural community of Volintiri village from the district of Stefan Voda is constituted.



Владимир МОРОЗАН*

ИЗ ИСТОРИИ СЛУЖБЫ ДВОРЯН БЕССАРАБИИ В АРМИИ РОССИИ В XIX В.

Численный состав бессарабского дворянства долгое время был относительно не велик, и в этническом отношении не отличался однородностью. Несомненно, эти особенности в какой-то степени определяли степень участия этих людей в жизни российской армии. Из-за малочисленности дворян количество тех, кто выбирал военную карьеру было не велико, особенно в первые десятилетия после присоединения к России. При этом, как это часто было принято в дворянской среде империи, многие связывали свою судьбу с армейской жизнью на короткое время. Да и сама военная карьера среди дворян-молдаван долгое время была не столь престижной, чтобы многие из них становились профессиональными военными. Несмотря на это, окончившие военные учебные заведения среди них все же встречались, особенно в конце XIX – начале XX.

Среди лиц, служивших в российской армии и имевших отношение к дворянству Бессарабии в первые десятилетия после ее присоединения к империи, были в основном те, кто прибыл в эту область из России. Выходцев из молдавской среды, как генерал-майор И.Ф. Катаржи и секунд-майор П.И. Акинка, было крайне мало в Бессарабии. Чаше встречались лица, не имевших к местному боярству никакого отношения. Словом, вновь прибывших в Бессарабию из других частей империи с военным опытом было

* **Vladimir V. Morozan**, doctor habilitat în istorie, profesor, Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg (Владимир Васильевич Морозан, доктор исторических наук, профессор Санкт-Петербургского Государственного Университета).



около десятка человек. При этом большинство из них попадали в Бессарабию по долгу службы, оставаясь там либо после женитьбы на дочерей молдавских бояр, либо нашедши вакантную должность на гражданской службе. В частности, наиболее яркой среди пришлых лиц была фигура генерал-майора И.М. Гартинга, ставший основателем местного дворянского рода. Хотя проявил он себя в качестве второго гражданского губернатора не самым лучшим образом, его военные заслуги перед Россией были менее оспоримы. Впрочем, по воспоминаниям современников, его деятельность не всегда отличалась безупречностью. Да и уважения у подчиненных ему солдат он не снискал. Обладая жестким, даже жестоким характером, генерал-майор И.М. Гартинг пусть и считался искусным инженером, «но в армии не пользовался доверием, а между солдатами назван был Марком Гробокопателем»¹.

Начав службу прапорщиком 15 сентября 1783 г. в Инженерном корпусе, он дослужился к 1799 г. до генерал-майора. Рассматривая его послужной список², поражаешься мобильности этого человека. По долгу службы ему приходилось много ездить по стране и прилегающим к ней территориям. Так, в 1786 г. он прибыл в Санкт-Петербург, откуда был направлен в Выборг, затем в Ригу, где занимался укреплениями этих портовых городов. В следующем году он уже был отправлен в Кременчуг к Екатеринославской армии, откуда был командирован в Полтаву и Херсон. В 1788 г. он находился в Кинбурге для укрепления этой важной крепости в системе защиты Днепровского лимана. Вскоре после этого он выехал к Збурьевскому ретраншементу, важному стратегическому объекту, где хранились значительные запасы провизии и фуража для российской армии. В том же году он занимался полевыми укреплениями на Днестре, откуда в первой половине декабря срочно выехал к Екатеринославской армии для участия в осаде Очакова. В конце 1888 г. он вернулся в Херсон, из которого отправился в Санкт-Петербург. Однако долго оставаться в столице ему не удалось. В районе Выборга разворачивались крупные морские столкновения, что вынуждало российское командование более качественно укрепить этот город. Затем он занимался оборонительными сооружениями в районе Фридрихсгам, куда в 1789 г. шведы стягивали крупные военные соединения. Вслед за этим он отправляется к деревне Скоби, где состоялось очередное сражение.

¹ Из записок генерал-адъютанта Красовского // Русский вестник, 1880, № 8, с. 503.

² Русский Государственный Исторический Архив (Дальше: РГИА). Ф. 1343, оп. 19, д. 783, л. 7-12. Выписка из послужного списка Ивана Марковича Гартинга.



Потом участвовал в битве при деревне Мисколове и в организации переправы через р. Кюмень. Примечательно, что в 1890 г. эту водную артерию на юге Финляндии ему пришлось преодолевать дважды. За храбрость и искусство при постройке оборонительных укреплений в условиях боевых действий против шведов Гартинг был награжден 8 сентября 1790 г. орденом св. Владимира 4 степени. В 20-х числах сентября ему довелось вновь участвовать в двух сражениях в районе р. Кюмень и лишь в самом конце 1790 г. он вернулся в Санкт-Петербург³.

В 1791 г. командование его отправило в Псков для подготовки похода пионерной команды, с которой он прибыл в 1792 г. в Полоцк. Перейдя границу с Польшей он был назначен обер-квартирмейстером в г. Венгорова под Варшавой. Однако в том же году был отозван из-под польской столицы и отправлен в Вильно, для составления карты бывшего Княжества Литовского. В 1793 г. он был назначен командиром инженерной командой в Выборге. Очевидно, эту должность он выполнял дольше всего и лишь события на Кавказе и начало войны с Персией прервали исполнение этих обязанностей. В 1796 г. майор И.М. Гартинг был командирован на Кавказ в крепость Кизляр, откуда и принял участие в Персидском походе. С российскими войсками брал Дербент, был в Шемахе и в Гянце. В 1798 г. отправлен в Тифлис, откуда с инженерной командой совершил переход через Кавказский хребет к Моздоку. Наконец, 5 августа 1798 г. Гартинг был назначен в корпус генерала А.Г. Розенберга.

Вступление России во Вторую антифранцузскую коалицию и подготовка к походу в Европу потребовали опытных инженеров. 24 марта 1799 г. полковник И.М. Гартинг был отправлен через Австрию в Италию. Первое крупное сражение, в котором ему пришлось участвовать развернулось 1 мая 1799 г. при местечке Базиньяно. Спустя неделю он приступил к подготовке обороны крепости Казали. «Полковник Гартинг, – писал А.В. Суворов 8 мая 1799 г., – с одним инженерным офицером должен сейчас прибыть по почте в Казале, где он все, что потребно будет, учредить пособием реквизицию, которая должна быть наряжена от земли»⁴. Однако 23 мая, выполняя приказ А.В. Суворова, Гартинг развернул осадные работы для взятия цитадели Турина. К этим масштабным работам привлекались даже местные крестьяне. «Полковник Гартинг и Иванов, – писал Суворов в очередном приказе, – остаются со всеми их и прикомандированными для оса-

³ РГИА. Ф. 1343, оп. 19, д. 783, л. 8.

⁴ А. В. Суворов, Документы 1799-1800, т. 4, М., 1953, док. № 112.



ды офицеров при Турине в команде г. Кейма»⁵. По словам Н.А. Орлова, в «ночь, 30 мая, открыта первая параллель в расстоянии около ½ версты от укреплений. 7 июня, т. е. в десятую ночь осады, батареи первой параллели были окончены, вооружены 126 орудиями, и в 3 часа утра большая часть их открыла огонь»⁶. 7 июня, согласно дирекциям Гартинга, начался мощный обстрел цитадели из 117 пушек. Сам же военный инженер был ранен в этом сражении в левую руку. Интересно, что после капитуляции 9 июня 1799 г. гарнизона был отпущен под честное слово не воевать против русских. За храбрость и искусство ведения осады этой цитадели 27 июля 1799 г. И.М. Гартинг был награжден орденом св. Анны 2 степени.

Дальнейшие события разворачивались таким образом, что необходимость в присутствии толковых военных инженеров ощущалась повсеместно. Так в начале июня 1799 г. отряд генерал-лейтенанта Я.И. Повалов-Швейковского подошел к городу Алессандрия, который сдался 7 июня русским войскам без боя. Однако гарнизон перебрался в цитадель города, с намерением защищаться. 20 июня А.В. Суворов поручил Гартингу отправиться к Алессандрию для подготовки осады этого укрепления: «Как героя Туринского замка, я бы весьма желал ваше высокоблагородие здесь обнять и дружески прошу сюда поспешать, чтобы также и здешний замок пал перед наши ноги»⁷. Однако из-за ранения он прибыл к Алессандрии только 29 июня. «Полковник же Гартинг, – писал А.В. Суворов Павлу I, – служил при самом конце, не могши прежде прибыть из Турина за его полученною там раню»⁸. Очевидно, Ивану Марковичу не довелось дожидаться сдачи этой цитадели 21 июля, так как еще 13 июля ему пришлось приступить к взятию замка Серравалли. Успешная подготовка его взятия высоко оценивалась генералом П.И. Багратионом⁹.

5 августа 1799 г. И.М. Гартинг готовил штурм Нови, а 8 августа прибыл с командой в Турин, где вновь укреплял местную цитадель. «От инженерного полковника Гартнга, – доносил Суворов Павлу I, – из Турина приехавшего, который отправлен туда для исправления и приведения в оборонительное состояние цитадели, получил я о бывшем там заговоре сведения, которые имею всеподданнейше представить вашему императорскому величеству»¹⁰.

⁵ А. В. Суворов, Документы 1799-1800, т. 4, М., 1953, док. № 169.

⁶ Н. А. Орлов, Разбор военных действий Суворова в Италии в 1799 году, СПб, 1892, с. 244.

⁷ А. В. Суворов, Указ. соч., док. № 218.

⁸ Там же, док. № 261.

⁹ Там же, док. № 292.

¹⁰ Там же, док. № 381.



Заговорщики преследовали различные цели, в том числе убийство Гартинга. Инженерное искусство полковника высоко оценивалось командованием. Порой награды не поспевали за Гартингом. В частности, за искусство при подготовки штурма замка Сервалли он получил орден св. Иоанна Иерусалимского, а за проявленное мужество при штурме Нови орден св. Анны. Последняя награда в этой войне застала его в Швейцарии, куда он прибыл 1 сентября 1799 г. В этой горной стране ему довелось участвовать в сражениях при Альтдорфе, Дегрилье и Гларусе. В Россию И.М. Гартинг вернулся в январе 1800 г. с основными частями армии в чине генерал-майора.

В период небольшой мирной передышке И.М. Гартинг выполнял различные поручения в Брест-Литовском, Каменец-Подольске и разных городах Новороссийского края. После обострения русско-турецких отношений 11 ноября 1806 г. русские войска стали переплавляться через Днестр. Вскоре в Молдавию прибыл и генерал-майор Гартинг, который 12 декабря 1806 г. достиг Ясс. После отхода 13 декабря турецких войск из Бухареста туда приехал и Иван Маркович, который с корпусом М.А. Милорадовича направился к Журжи. В составе этой части ему довелось участвовать 5 марта 1807 г. в сражении при с. Турбата, а 6–7 марта организовывал оборону при вылазки турок из Журжи. С корпусом М.А. Милорадовича 12 апреля того же года он вернулся в Бухарест, а 15 мая приступил к подготовке штурма Измаила, который генерал И.И. Михельсон провел неудачно. В октябре генерал-фельдмаршал князь А. А. Прозоровский проводил инспекцию российских войск в Дунайских княжествах. В этом мероприятии принимал участие и И.М. Гартинг. Возможно, князь А.А. Прозоровский высоко оценил заслуги Ивана Марковича, которого 9 декабря 1807 г. наградили орденом св. Анны 1 ст.

Однако участие генерала Гартинга в компании 1809 г. оказалось не столь успешным, как в прошлые годы. По приказу А.А. Прозоровского он прибыл к крепости Журжу, осада которой сложилась неудачно. Безуспешными оказался и штурм Браилова и осада Силистрии, осаду которой Гартинг готовил совместно с графом А. Ф. Ланждероном. По приказу А.А. Прозоровского штурм Браилова готовился М.И. Голенищевым-Кутузовым совместно с И.М. Гартингом. По мнению А.Н. Петрова, определенная доля вины за провал операций лежала на последнем, сумевшем убедить главнокомандующего, что штурм этих укреплений закончится с успехом.¹¹ Однако Прозоровский не считал неудачу под Браиловым и Силистрии виной Гартинга. Напротив, в докладе Александру I он весьма доброжелательно отзывался

¹¹ А. Н. Петров, Война России с Турцией. 1806-1812 гг., т. 3, СПб., 1887, с. 110.



о деятельности генерал-майора: «Все сие [укрепления] произведено искусством и трудами инженер-генерал-майора Гартинга, который под картечными выстрелами всегда сам трассирует на земле работы и наблюдает за оными»¹². Под руководством Ивана Марковича рылись необходимые траншеи, ведущие к крепостному валу, готовились штурмовые лестницы, туры и фашины¹³. Исследование местности проводилось им под неприятельским обстрелом: «8-го числа в 10 часов утра инженер-генерал-майор Гартинг с офицерами Генерального штаба полковником Хометовским и подполковником Толем, под прикрытием казаков, делали под выстрелами рекогносцировку крепости правой стороны и центра»¹⁴. Не было вины в случившемся под Браиловым и М.И. Голенищева-Кутузова. Очевидно, поспешность и суета А.А. Прозоровского, который не прислушивался к советам генерала, и стали основными причинами ее провала.

Вместе с тем надо отметить храбрость и умелое командование И.М. Гартинга в битве при с. Слободзея в июне 1811 г. В этом сражении генерал успешно командовал отрядом левого фланга. Умелым командиром он показал себя и в битве под Руцуком 22 июня 1811 г. «Генерал-майор Гартинг, – докладывал П.К. Эссен М.И. Кутузову, – командуя при сем разе во второй линии 7-м и 37-м егерскими полками, по стремлению неприятеля был командирован с каре 7-го егерского полка на место таковой Старооскольского пехотного полка на левый фланг, куда стремилась вся неприятельская конница, занял возвышенности гор противу засевшего в садах и рытвинах неприятеля, оставя внизу удерживать и вытеснять неприятеля роту егерей с двумя батальонными орудиями. По открытии же огня неприятель был разбит и обращен в бегство. При том, соединясь армией, [генерал-майора Гартинга] двинулся вперед к неприятельскому лагерю»¹⁵. Командование высоко оценило его заслуги, наградив его 23 августа 1811 г. золотой шпагой, украшенной бриллиантами и надписью «За храбрость». После назначения в 1813 г. бессарабским гражданским губернатором его военная карьера по существу закончилась.

В русско-турецкой войне 1806-1812 гг. участвовал и другой известный российский офицер начала XIX в., потомки которого стали дворянами Бессарабии. Речь идет о знакомом А.С. Пушкина, Василии Тимофеевиче

¹² М. И. Кутузов, Сборник документов, т. 3, М., 1952, док. № 234.

¹³ А. В. Шишов, Кутузов: Фельдмаршал Великой империи, М., 2006, с. 176-177.

¹⁴ М. И. Кутузов, Сборник документов, т. 3, М., 1952, док. № 190.

¹⁵ Там же, док. № 553.



Соловкине. Будущий генерал родился в 1780 г. В 16 лет он поступил на военную службу рядовым в лейб-гвардии Измайловский полк. Однако прослужил в этом полку недолго. В 1798 г. в чине прапорщика он был определен в Оренбургский гарнизонный полк, из которого в 1802 г. был переведен в Рыльский пехотный полк, а в 1805 г. в Пензенский мушкетерский полк, который в 1810 был преобразован в 45-й егерский полк. Штабс-капитан В.Т. Соловкин вступил в пределы Молдавского княжества в канун объявления Турцией войны. Его поход начался с блокады Хотина, когда Пензенский мушкетерский полк занял позиции на левом берегу Днестра против турецкой крепости. 17 ноября он переправился на правый берег Днестра, вступив в турецкие владения. Эту реку ему приходилось переходить неоднократно, в частности, 7 апреля 1809 г. он ее пересек в районе Дубоссар. В апреле 1809 г. Пензенский мушкетерский полк присоединился к блокаде Браилова, где В.Т. Соловкин принял участие в неудачном сражении за Браиловские ретраншементы. 4 июля 1809 г. особый отряд в составе которого были 2 батальона мушкетерского полка под командованием полковника С.Ф. Желтухина переправился через Дунай, направившись к крепости Кладовой. Установив блокаду этой крепости, командир отряда генерал-майор И.И. Исаев приказал штурмовать ее 9 июля. Однако операция оказалась неудачной, а сам В. Т. Соловкин получил ранение в правую руку картечью.

Постоянные стычки противников на Дунае на долго привязали Пензенский мушкетерский полк к этому театру военных действий. 9 марта 1810 г. его батальоны участвовал в блокаде турецких укреплений на острове Ольмаре. Спустя шесть дней небольшой отряд под командованием полковника С.Ф. Желтухина, в котором состоял капитан В.Т. Соловкин захватили укрепления острова вместе с пушками и знаменами. Примечательно, что этот остров неоднократно в 1810 г. захватывался попеременно противниками. 6 сентября Соловкину вновь пришлось переправляться через Дунай к крепости Араве и Избири, которые вскоре были взяты русскими отрядами. 23 ноября он вновь перешел Дунай у крепости Никополь. В самом конце 1811 г. в отряде генерал-адъютант Э.Ф. Сэн-При он принял участие в сражении недалеко от крепости Ловче. Затем в течение января и первой половине апреля 1811 г. командовал батальоном в Болгарии, где находился на передовых аванпостах. 18 апреля полк вернулся в пределы Молдавского княжества, получив возможность отдохнуть от военных действий. Однако 4 августа прибыл в Журжу, где вскоре развернулись драматические события. В конце месяца на левый берег Дуная в районе Рушчука стали переправляться основные силы противника под командованием Ахмет-паши. Для



блокады этой группировки 3 сентября были привлечены батальоны 45-й егерского полка, в котором служил майор В.Т. Соловкин. В течение почти трех месяцев он неоднократно участвовал в различных боестолкновениях с турками в районе Рущука. После капитуляции Ахмет-паши Соловкину было поручено 27 ноября сопровождать пленных янычар в Валахию.

Вернувшись в Россию в составе 45-го егерского полка он в конце августа 1812 г. вступил в первые боевые стычки с частями Великой армии Наполеона. Первое столкновение произошло при местечке Любownie, где располагались части саксонского корпуса Рейнье. От этого населенного пункта полк Соловкина преследовали врага до Брест-Литовского и далее до Теребуна, где 29 августа участвовал в крупных стычках. В начале ноября развернулись крупные сражения при м. Волоковыске и Рудни, в которых отличился майор В.Т. Соловкин. 29 декабря 1812 г. его части переправились через реки Нур и Бог, войдя в пределы Герцогства Варшавского. За участие в Отечественной войне он был награжден серебряной медалью на Андреевской ленте¹⁶.

19 мая 1813 г. полк Соловкина вступил на территорию Германии, где 7 августа участвовал в сражении с французами при с. Цаптингe. С начала августа В.Т. Соловкин находился в авангарде в ряде сражений: 11 августа у м. Гальберюм, 14 августа у с. Генедорфе. Но в последнем бою он получил контузию левой ноги, выйдя на время из строя. За храбрость в последнем сражении подполковник В.Т. Соловкин был награжден орденом св. Владимира 4 ст. с бантом. После выздоровления был отправлен к Франкфурту на Майне, куда 5 сентября 1813 г. прибыл приказ о переводе в 43-й Охотский пехотный полк¹⁷.

20 декабря корпус генерала Ф.В. Остен-Сакена, куда входил 43-й полк, приступил к переправе через Рейн при устье р. Нейккара. Переправа располагалась рядом с Мангейм. Соловкину, как и основным частям корпуса удалось переправиться на левый берег реки 21 декабря под сильным огнем противника¹⁸. Охотский пехотный полк достиг границы Франции в конце 1813 г. и 8 января следующего года уже участвовал во взятии крепости Туль. При этом, последующие дни были очень насыщены боевыми столкновениями с противником. 17 января В.Т. Соловкин стал участником сражения при Брей-Лешато, а 20 января при Ля-Ратьере. После своего

¹⁶ РГИА. Ф. 1343, оп. 29, д. 743, л. 8. Копия с указа об отставке генерал-майора Василия Соловкина.

¹⁷ Там же.

¹⁸ К. С. Терлецкий, Чтение для нижних чинов из истории 43-го Пехотного Охотского полка, Киев, 1891, с. 56.



поражения французы были вынуждены сдать город Ля-Ратьер и отступить. За храбрость в этом сражении Соловкин был награжден орденом св. Анны 2 степени¹⁹. В дальнейшем участвовал в преследовании неприятеля до г. Деляферте Сужуаре. 30 января развернулось крупное сражение при Монмирале, приведшее к разгрому корпуса Ф.В. Остен-Сакена Наполеоном. Соловкин в этой битве был ранен ружейной пулей на вылет в левую ногу выше колена. За подвиг в бою при Монмирале был награжден золотой шпагой с надписью «За храбрость». После выздоровления возвратился 15 августа 1814 г. в Россию. 19 апреля 1816 г. за отличие по службе Соловкин произведен в полковники с назначением командиром 43-го Охотского пехотного полка. Этой частью он командовал до 11 января 1823 г., когда по болезни вышел в отставку с чином генерал-майора.

Отметим еще несколько человек, поселившихся после 1812 г. в Бессарабии, имевших военный опыт и претендовавших на дворянство, было несколько человек. В частности, можно назвать Григория Ананьевича Ананьева, служившего военным лекарем. В Молдавию он попал во время русско-турецкой войны 1806-1812 гг. с частями Камчатского пехотного полка, в котором состоял офицером. После Бухарестского мира остался служить в Бессарабии²⁰. Схожим образом в этот край попал и полковник Константин Андреевич Андреевский. После женитьбы на дочери валахского боярина Герогия Дедулеску, Марии, и окончании русско-турецкой войны 1828-1829 гг. ушел в отставку. Одно время служил командиром в Прутском полубатальоне карантинной стражи²¹. Можно упомянуть также штабс-капитана Льва Ивановича Лисовского, который после выхода в отставку в 1824 г. поселился в селе Табан Хотинского уезда²². В 1856–1863 гг. в российской армии служи и его сын, Николай Львович, принимая участие в войне на Кавказе против горцев. Другой военный, Николай Андреевич Томчинский, долгие годы служил в Дунайском казачьем войске. Из дворян Минской губ. был Юлиан Гедеонович Абрамов, начавший свою военную службу в 1872 г. в 118-м Шуйском пехотном полку рядовым. В 1873-1874 гг. учился в Киевском юнкерском училище. После его окончания был назначен в 117-й Ярославский пехотный полк, затем служил в Виленском юнкерском училище, в 59-м Люблинском и 48-й Одесском пехотных полках²³.

¹⁹ РГИА. Ф. 1343, оп. 29, д. 743, л. 8.

²⁰ Е. А. Румянцев, Бессарабский биографический словарь. Вып. 1, Кишинев, 2001, с. 81

²¹ РГИА. Ф. 1343, оп. 16, д. 1626. О дворянстве рода Андреевских.

²² РГИА. Ф. 1343, оп. 24, д. 2250, О дворянстве Лисовского.

²³ Е. А. Румянцев, Указ. соч., с. 16-17.



С уходом в запас поступил в 1881 г. на службу околоточным надзирателем в полицию Кишинева.

В первые годы после присоединении Бессарабии к России определенный интерес к военной службе стали проявлять и местные дворяне. Но их служба в армии была короткой. Так, 17 января 1816 г. Егор и Константин Гаврилицы подали прошение о вступлении в Дворянский корпус. Оба служили в 33 егерском полку и рано ушли в отставку. Константин Иванович в 1820 г. в чине прапорщика, а Егор Иванович в 1823 г. в чине поручика²⁴. В 1817 г. на военную службу поступил Александр Андрияш, также служивший в 33 егерском полку²⁵. Александр Дмитриевич Дониц поступил в Первый кадетский корпус кандидатом в 1819 г. После производства в 1825 г. в чин прапорщика был переведен в Екатеринбургский пехотный пол, расположенный на юге Бессарабии. Однако 30 января 1826 г. по домашним обстоятельствам А.Д. Дониц попросился в отставку. В Екатеринбургский полк поступили служить в 1823 г. братья Ралли, Иван и Михаил, и ушли в отставку до 1835 г. Степан и Алексей Матвеевичи Доницы поступили в российскую армию в 1822 г.²⁶ Первый служил в Якутском пехотном полку рядовым. В следующем году он был произведен в юнкеры, но в 1827 г. по болезни вышел в отставку²⁷. Алексей Михайлович Дониц вышел в отставку в чине штабс-капитана. При этом на протяжении всего XIX в. сроки военной службы большей части благородного сословия края были относительно коротким. Ниже мы приводим неполный список дворян Бессарабии, служивших в армии.

Акацатов Василий Тимофеевич, поручик;
Акацатов Виктор Васильевич, штабс-ротмистр;
Акацатов Владимир Викторович, поручик;
Акинка Василий Петрович, поручик;
Акинка Петр Иванович, секунд-майор;
Александр Александр Георгиевич поручик;
Александр Михаил Егорович, штаб-ротмистр;
Алейников Федор Алексеевич, капитан;
Андрияш Виктор Александрович, штабс-капитан;

²⁴ РГИА. Ф. 1343, оп. 19, д. 72. О дворянстве Гаврилицы.

²⁵ РГИА. Ф. 1343, оп. 16 (1817 г.), д. 1918. О дворянском происхождении Александра Андрияша.

²⁶ РГИА. Ф. 1343, оп. 16, д. 1839. О дворянстве недорослей Гаврилица, Кешка, Андрияша, Богуша, Руссула, Доница и Черкеса.

²⁷ РГИА. Ф. 1343, оп. 20, д. 3025. О дворянском происхождении Степана Доница.



Арендт Валериан Иванович, подполковник;
Бежануца Константин Ефимович, поручик;
Богуш Спиридон Александрович, штабс-капитан;
Бодеско Виктор Константинович, штабс-капитан;
Бузни Константин Иванович, капитан;
Вырнав Николай Егорович, штаб-ротмистр;
Гагарин-Стурдза Григорий Евгениевич, князь, поручик;
Гартинг Иван Егорович, генерал-лейтенант;
Дическу Виктор Иванович, штаб-ротмистр;
Доника-Иордакеску Василий Онисимович, штабс-капитан;
Дынга стражи Николай Михайлович, штабс-капитан;
Зилоти Илья Матвеевич, штабс-капитана;
Зилоти Сергей Ильич, генерал-майор;
Катакази Гавриил Константинович, ротмистр;
Кантакузин Константин Ильич, князь, поручик;
Кантакузин Михаил Александрович, князь, штабс-ротмистр;
Крупенский Дмитрий Федорович, ротмистр;
Кешко Иван Иванович, поручик;
Крупенский Николай Матвеевич, поручик;
Лазо Лев Викторович пограничной стражи, подполковник;
Лисовский Николай Львович, поручик;
Лишин Константин Андреевич, генерал-майор;
Мавродин Дмитрий Константинович, штабс-капитан;
Мавродин Василий Константинович, подполковник;
Мавродин Николай Васильевич, поручик;
Михневич Дмитрий Федорович;
Михневич Михаил Федорович, штабс-капитан;
Накко Иван Константинович, поручик;
Оат Василий Георгиевич, штабс-капитан;
Оат Владимир Иванович, полковник;
Оат Константин Васильевич;
Орыш Константин Степанович, поручик;
Понсэ Евгений Михайлович, генерал-адъютант;
Ралли Константин Иванович, штаб-ротмистр;
Ралли Михаил Захарович, штаб-ротмистр;
Руссу Иван Ильич, подпрапорщик;
Семашко Август Николаевич штабс-капитан;
Семиградов Егор Иванович, штабс-капитан;



Семиградов Николай Иванович, штаб-ротмистр;
Семиградов Павел Иванович, поручик;
Суручан Касиан Иванович, поручик;
Талпа Николай Константинович, штабс-капитан;
Томачинский Никита Андреевич, подполковник;
Томулец Георгий Георгиевич, подпоручик;
Томулец Фома Егорович, штаб-ротмистр;
Феона Иван Дмитриевич, полковник;
Черкез Александр Николаевич, поручик;
Шумский Петр Михайлович, поручик.

Из указанного списка видно, что не многие дворяне достигли высоких чинов на военной службе. Причиной тому, как отмечалось выше, была скоротечность этой службы и отсутствие желания посвятить ей всю свою жизнь. Большинство из перечисленных, получив обер-офицерский чин, чаще всего довольствовались званиями поручика или штабс-капитана. Получив их, они возвращались к гражданской службе в Бессарабию. К дальнейшей армейской службе были готовы не многие, такие как В.И. Оат или В.К. Мавродин. Оба эти дворянина закончили Одесское юнкерское пехотное училище. Первый, после учебы, служил в 55-м Подольском пехотном полку, второй в 54-м Минском пехотном полку. Затем оба решили перейти на службу в Корпус пограничной стражи. Василий Константинович Мавродин служил в регулярной армии до 1884 г., успев побывать на русско-турецкой войне 1877–1878 гг. После перехода в пограничные части, в которых служил до 1910 г., занимал различные командные должности²⁸. Последняя его должность – командир Новобужской бригады Корпуса пограничной стражи. В отставку он вышел в чине подполковника. Полковник Владимир Иванович Оат в Корпус пограничной стражи был переведен в 1881 г., заняв в 1902 г. должность командира Закаспийской бригады²⁹. При этом надо отметить, что к концу XIX – началу XX в. число профессиональных военных становилось больше. Очевидно, к отмеченному времени в дворянской среде Бессарабии отмечались зримые перемены в их отношении к службе в российской армии. Она стала более желанной для большей части молодых дворян.

²⁸ Личный состав чинов Отдельного корпуса Пограничной стражи по старшинству, СПб., 1909, с. 55.

²⁹ Там же, с. 13.



SUMMARY

Despite the fact that in the first decades of the nineteenth century the stratum of Bessarabian nobility was relatively small and the interest in military career was low, many Bessarabian boyars chose a military vocation. Their number has increased, especially at the end of the XIXth century – the beginning of the XXth century, probably as a result of the change of young Bessarabian boyars' attitudes toward Russian army. The article examined the issue of Bessarabian boyars who affiliated the army.



Nicolae ENCIU*

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL CA PIATRĂ DE HOTAR ÎN ISTORIA OMENIRII

În ziua de 15/28 iunie 1914, în capitala bosniacă Sarajevo, doi patrioți sârbi, Nedjalko Cabrinović și Gavrilo Princip, membri ai organizației „Mâna Neagră”, luptători pentru eliberarea teritoriilor subjugate de Austro-Ungaria, au dat „startul” epocii contemporane, prin asasinarea urmașului la tronul Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, și a soției sale, Sophie von Hohenburg, punându-se astfel capăt „plicticoasei păci capitaliste”, despre care vorbea scriitorul german Hermann Hesse (1877-1962).

În mai puțin de o lună de la atentat, din „vârsta de aur” a „lumii europene” – La Belle Époque, precum fuseseră caracterizați primii ani ai sec. XX, iar, prin extensiune, și întreaga perioadă de la 1815 și până în 1914, – nu mai rămăsese decât o frumoasă amintire, deoarece, practic, toate țările europene reușiseră „performanța” de a-și declara război reciproc: „La 15 iulie Austria a declarat război Serbiei. La 20 iulie Germania a declarat război Franței și Belgiei. La 22 iulie Anglia a declarat război Germaniei. La 23 iulie Austria a declarat război Rusiei. La 25 iulie Muntenegrul a declarat război Austriei. La 29 iulie Serbia a declarat război Germaniei și Franța Austriei. La 30 iulie Muntenegrul declară război Germaniei și în aceeași zi Japonia declară război tot Germaniei. La 31 iulie Anglia declară război Austriei și Egiptul Germaniei, iar Austria declară război Japoniei și în același timp și Belgiei”¹. În decurs

* **Nicolae Enciu**, doctor habilitat în istorie, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ *Știri din străinătate. 15 declarații de război* // *Opinia. Ziar conservator-democrat*, ediția a II-a, anul X, nr. 2262, 29 august 1914.



de o lună, constata ironic ziarul bucureștean conservator-democrat „Opinia”, s-au făcut 15 declarații de război și pare că e locul să adăugăm «va urma»².

Ceea ce a urmat, însă, a depășit limitele oricărei imaginații, deoarece conflictul declanșat în vara anului 1914 a luat, în scurt timp, amploarea unui adevărat război mondial, antrenând în vâltoarea sa circa 60 de state ale lumii – 32 de țări de partea Puterilor Centrale și 27 de state, de partea Antantei, – extinzându-se pe o durată de 4 ani, 3 luni și 10 zile, respectiv, pe 52 de luni sau pe exact 1831 de zile – din 28 iulie 1914 și până la semnarea armistițiului de la Rethondes din 11 noiembrie 1918, și producând în Europa nu mai puțin de 8 milioane de morți, 6 milioane de invalizi, 4 milioane de văduve, 8 milioane de orfani etc.³. Două alianțe internaționale rivale, constituite încă la finele sec. XIX – Antanta sau Tripla Înțelegere (Franța, Anglia și Rusia), pe de o parte, și Puterile Centrale sau Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia, la care vor adera Turcia, la 12 octombrie 1914, și Bulgaria, la 5 octombrie 1915), pe de altă parte, au devenit, începând cu 1914, protagonistele unui război atroce, soldat cu milioane de victime umane, cu ruina economică a puterilor beligerante și cu înlăturarea a patru dinastii domnitoare: Romanovii din Rusia, Hohenzollernii din Germania, Habsburgii din Austro-Ungaria și Sultanii din Imperiul Otoman⁴.

Produsă la finele unei intense perioade de dezvoltare și modernizare economică, cu modelul capitalismului liberal și cel al regimului democrației liberale în plină ascensiune⁵, prima conflagrație mondială, – „Marele Război”, cum a fost supranumit de contemporani războiul din 1914-1918⁶, - respectiv, sistemul tratatelor de pace care i-a urmat, au modificat profund geografia teritorială a Europei, consacrând compartimentarea spațiului geopolitic european în unități statale după criterii etnice. Odată cu dispariția imperiilor țarist, austro-ungar, german și otoman, Primul Război Mondial s-a soldat cu un mozaic de noi state apărute pe harta Europei – Cehoslovacia, Polonia, Finlanda, Ungaria, Austria, Estonia, Letonia, Lituania, în timp ce pentru altele, precum România – cu desăvârșirea procesului unității naționale.

Ceea ce obligă a acorda evenimentului un loc important nu este doar caracterul militar al conflictului, faptul că acesta s-a soldat cu milioane de victime umane

² *Știri din străinătate...*

³ *Istoria secolului XX*. Vol. 1: Sfârșitul „lumii europene” (1900-1945). Sub redacția: Serge Bernstein și Pierre Milza. Traducere: Marius Ioan, București, Editura BIC ALL, 1998, p. 103.

⁴ *Ibidem*, p. 98, 110.

⁵ *Ibidem*, p. 5-25.

⁶ Jean-Marie Le Breton, *Măreția și destinul bătrânei Europe: 1492-2004. Eseu istoric*. Traducere din franceză de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 2006, p. 152-153.



și cu ruinarea economică a puterilor beligerante, ci și faptul că Marele Război a schimbat regimuri politice tradiționale, a bulversat economia și structuri sociale, a răsturnat echilibrul unor sisteme de forță, a avut consecințe asupra stărilor de spirit, a conținutului și istoriei ideilor. Prin toate aceste consecințe nebanuit de largi, Primul Război Mondial, un eveniment tragic în sine, a dobândit dimensiunile unui mare fapt istoric⁷.

Evenimentele produse în anii 1914-1918 au determinat consecințe greu de prevăzut în plan economic și financiar, punând în fața popoarelor probleme cu totul diferite de până atunci, mai cu seamă că Europa va pierde după 1918 din monopolul economic ce l-a avut asupra întregii lumi, iar multe din noile state se vor transforma din clienți în concurenți⁸. Remanierea principalelor puteri în ierarhia economiei mondiale își va găsi expresia pregnantă în ascensiunea, pe cât de neașteptată, pe atât de previzibilă, a Statelor Unite ale Americii, care se plasează, imediat după 1918, în topul puterilor economice mondiale, cunoscând succese cum nu a mai cunoscut nicio altă țară. Așa cum pe bună dreptate afirma cunoscutul jurist, doctrinar și om politic român I.G. Duca (1879-1933), „de câțva timp, statele europene au început să simtă puterea SUA cu atâta tărie, încât poți vorbi de *pericolul american*, fără teamă să comiți o exagerare”. Aceasta deoarece, menționa același autor, „nu e vorba numai de o națiune megalomană, e vorba de ciocnirea între două lumi, între lumea nouă tânără, plină de speranțe și de viață și între lumea veche, ajunsă la apogeul ei, destul de obosită de luptă pentru a reclama pacea universală, destul de decepționată pentru a râde de un entuziasm. Nu sunt în prezență două state sau două grupări de state, sunt în prezență două civilizații sau, mai mult, două moduri de a concepe viața, una care a trăit, și alta care vrea să trăiască. Acestea sunt motivele pentru care trebuie să vedem în progresele SUA, în milionarii lor și chiar în excentricitățile lor, un pericol american. Ar trebui să-l medităm, să nu-l luăm în râs”⁹.

În mod simbolic, Primul Război Mondial s-a încheiat la 28 iunie 1919, prin semnarea păcii între Puterile Aliate și Germania, la Versailles, în Sala Oglinzilor, acolo unde Franța semnase în 1871 Tratatul de capitulare în fața Germaniei. De data aceasta era umilită Germania, impunându-i-se restituirea Alsaciei și Lorenei Franței, precum și plata unor despăgubiri în valoare de 132 mlrd. mărci aur. Mai mult ca atât, Germania era declarată responsabilă de declanșarea și consecințele războiului mondial, permițându-i-se, în consecință, menținerea unei armate nu

⁷ Marc Nouschi, *Mic atlas istoric al secolului XX*, Iași, Editura Polirom, 2002, *passim*.

⁸ John Maynard Keynes, *Urmările economice ale păcii*. Traducere din englezește. Cu o prefață a autorului pentru ediția românească, Editura „Viața Românească”, S.A. Librăria Alcalay 37, 1920, 228p.

⁹ I.G. Duca, *Lumea la început de veac*, București, Editura Eminescu, 1994, p. 47-49.



mai mari de 100 000 persoane, inclusiv a unui corp de ofițeri de doar 4 000 de oameni¹⁰. Pentru ca umilirea să fie deplină, articolul 231 din Tratatul de pace de la Versailles stipula că Germania recunoaște că ea și foștii ei aliați sunt răspunzători pentru „toate pierderile și toate pagubele suferite de guvernele aliate și asociate și de naționalii lor ca urmare a războiului, care le-a fost impus de agresiunea Germaniei și a aliaților ei”¹¹.

Chiar dacă noua hartă europeană a fost sancționată pe plan diplomatic prin sistemul tratatelor de la Versailles din 1919-1920, pacea semnată cu Germania purta în sine germenii unui nou conflict, astfel încât Charles de Gaulle va vorbi, cu justificat temei, despre perioada anilor 1914-1945 ca despre un nou război de 30 de ani al Europei¹², iar, mai recent, istoricul german Ernst Nolte va publica și o lucrare privind războiul civil european din 1917-1945¹³.

Dincolo de pierderile de vieți omenești de o amploare catastrofală, de distrugerile materiale, de pronunțata scădere a populației, de răsturnarea cursurilor de schimb, de severa criză financiară, Primul Război Mondial a dat și o lovitură foarte severă valorilor intelectuale, conducând la un regres moral al Europei, la dez-intelectualizarea ei, la clătinarea spiritualității europene. Din acest motiv, în unele cercuri intelectuale occidentale încep tot mai mult și mai insistent să se vorbească de o alunecare a Europei pe panta declinului și chiar a crizei.

Este cazul filozofului german Oswald Spengler (1880-1936) cu lucrarea de notorietate internațională *Declinul Occidentului*¹⁴ în care, conducându-se de scrierile lui Fr. Nietzsche, a prezentat concepția privind evoluția ciclică a civilizației, de alternare a decadenței cu regenerarea. Din această concepție, Spengler a încercat să demonstreze că nu doar Europa, ci și întreg Occidentul intrase în declin.

Este de remarcat că Spengler nu era singurul autor care promova astfel de concepții pesimiste. În Franța, bunăoară, René Guénon publica în aceeași perioadă *Criza lumii moderne*¹⁵; Albert Démangeon demonstra, în 1920, declinul în care intrase Europa¹⁶; André Siegfried vorbea de criza Europei¹⁷, iar economistul englez George

¹⁰ Л.И. Зубок, *Германия в 1918-1940 годах*, Москва, ВПИ при ЦК ВКП (б), 1945. с. 35.

¹¹ Petre Bărbulescu, Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională. 1914-1945*, prefață de Nicolae Ecobescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 170.

¹² Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae, Caterina Radu, *Enciclopedia Europei*. Cuvânt înainte: acad. Mircea Malița, București, Editura Meronia, 2001, p. 46.

¹³ Ernst Nolte, *Războiul civil european. 1917-1945: național-socialism și bolșevism*. Cuvânt înainte: Florin Constantiniu. Traducere: Irina Cristea, Editura Runa, București, 2005, 520 p.

¹⁴ Освальд Шпенглер, *Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории*. Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна. В 2-х томах, Москва, изд. «Мысль», 1998.

¹⁵ René Guénon, *La Crise du Monde Moderne*, Paris, Bossard, 1927.

¹⁶ Albert Démangeon, *Le déclin de l'Europe*, Paris, Payot, 1920.

¹⁷ André Siegfried, *La crise de l'Europe*, Paris, Calmann-Lévy, 1935.



Paish încerca să convingă că întreaga Europă se afla în pragul falimentului¹⁸. Mihail Ralea, care își făcea în acei ani studiile la Paris, sublinia că Europa părea să se afle – cel puțin în partea ei occidentală – „în situația unui muribund care are nevoie de transfuzie de sânge”.

Doritor de a fi un verdict definitiv asupra civilizației europene contemporane, spenglerianismul a avut repercusiuni mult mai grave și durabile decât s-a considerat în mod tradițional. Având rostul de a demonstra că nu doar Germania, ci tot Occidentul se afla în decadentă, – formulă menită, dacă nu să „remedieze” o maladie morală, să consoleze cel puțin suferința, de vreme ce ridica la ipoteza unui „mal de siècle” la scară occidentală – spenglerianismul va aduce cu sine dorința de revenire la simplitate și „un adevărat val de orientalism, o preocupare obsesivă pentru Orient, care era un fel de ipostaziere modernă a ideii rousseauiste a reîntoarcerii la natură”. În condițiile clătinării încrederii în valorile liberalismului și ale democrației, atacurile vor veni aproape simultan din două flancuri: dim stânga și din dreapta spectrului vieții politice¹⁹.

Astfel, o atitudine radical anti-europeană va fi exprimată de conducătorul primului stat socialist apărut la finele primei conflagrații mondiale, liderul partidului bolșevic din Rusia, Vladimir Ulianov (Lenin). Într-o serie de articole polemice, Lenin va califica proiectul Statelor Unite ale Europei ca fiind utopic și reacționar, deoarece ar fi condus la „eliminarea socialismului din Europa”²⁰. În lipsa unei burghezii largi și viguroase, Rusia va devia, din octombrie 1917, de la făgașul politic și civilizațional al Europei Occidentale, orice elemente liberale fiind eliminate din instituțiile și practicile sale politice²¹.

De cealaltă parte, fascismul reprezentat de Benito Mussolini considera că, sub regim „strict burghez”, statul, lipsit de disciplină și de metodă, nu reprezintă decât „o abstracție periculoasă”, care absoarbe fără profit toate activitățile. Într-o atare abordare se pornea de la premisa că statul poate deveni cel mai puternic stimulent de energii, dacă este ordonat și organizat, individul nefiind, valoric judecat, decât în funcție de stat, fără de care reprezintă o „celulă” lipsită de cadru, deci „inutilă”. Dorind să dea statului prioritate, ca idee esențială a doctrinei, Mussolini va lansa formula „Totul în stat, nimic contra statului, nimic în afara statului”²².

¹⁸ *The Economics of Reparation*, By Sir George Paish, The Challenge, Limited, London, 1921.

¹⁹ I. Saizu, Al. Tacu, *Europa economică interbelică*, Iași, Institutul European, 1997, p. 23-24.

²⁰ A.O. Чубарьян, *Европейская идея в истории. Проблемы войны и мира*, Москва, изд. «Международные отношения», 1987, с. 79-80.

²¹ А.И. Уткин, *Запад и Россия: история цивилизаций*, Москва, изд. «Гардарики», 2000, с. 209 и след.

²² Max Gallo, *Italia lui Mussolini*. Prefață Gh. N. Cazan, București, Editura Politică, 1969, p. 284.



Așa cum pe bună dreptate afirmă istoricul Henri Michel, președinte de onoare al Comitetului internațional de istorie al celui de-al Doilea Război Mondial, războaiele, în general, ca și revoluțiile, nu fac decât să pună mai multe probleme decât pot rezolva²³. Cel mai mare serviciu pe care-l fac omenirii, conform opiniei lui H.G. Wells, este că distrug în mod brutal noțiunile demodate și supărătoare²⁴.

Privit din acest punct de vedere, Primul Război Mondial, chiar dacă s-au scurs 100 de ani de la declanșare, „începem să înțelegem că acest monstruos și teribil conflict nu sfârși nimic, nu începu nimic și nu fixă nimic. El ucise milioane de oameni, devastă, sărăci lumea întreagă și distruse în întregime Rusia. El ne-a făcut să ne dăm seama că trăisem până atunci ca nebunii, confuz, fără plan sau perspective, într-o lume prost organizată și ostilă. Egoismul grosolan al ambițiilor naționale și imperialiste, care târâseră omenirea în această tragedie, ieșise totuși destul de viguros din această catastrofă pentru a provoca alte dezastre, după toate probabilitățile, îndată ce lumea vlăguită și obosită de război s-ar fi refăcut puțin”²⁵. Nici măcar Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920, de la care s-a sperat măsuri ferme, menite să reclădească Europa sub aspect economic și social, să facă din Puterile Centrale învinse vecini buni sau, cel puțin, să facă posibilă solidaritatea chiar între Aliați, nu a fost în măsură să justifice așteptările mult prea exagerate: „neadaptată realităților, Conferința păcii de la Versailles duse doar conflictele și înfrângerile războiului la o concluzie logică. Germanilor, austrieilor, turcilor și bulgarilor nu li se îngădui să ia parte la deliberări. Ei trebuiră să accepte deciziile pe care tratatul le dicta”. Mai mult chiar, „din punctul de vedere al binelui omenirii, alegerea locului conferinței a fost cât se poate de nenorocită. Căci, în 1871, tot la Versailles, fusese proclamat, într-un moment de triumf, noul imperiu german. Sugestia acestei inversări melodramatice a scenei, în aceeași Galerie a Oglinzilor, era făcută să covârșască pe învins”²⁶.

Apreciat drept „piatră de hotar în istoria omenirii” și „prologul secolului XX”²⁷, care a pus în fața umanității și a Europei în primul rând, probleme majore spre rezolvare, în pofida caracterului complex și chiar dramatic al climatului postversaillesian²⁸, a fost firesc, prin urmare, ca Primul Război Mondial – originile, mersul acestuia, consecințele asupra continentului european și a lumii contemporane în

²³ Henri Michel, *Al Doilea Război Mondial*. Traducere, prefață și note de Marian Ștefănescu, București, Editura Corint, F.a., p. 130-131.

²⁴ H.G. Wells, *Istoria lumii*. Traducere din engleză de Natalia Șt. Ionescu, Iași, Editura Alfa, 2000, p. 304.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Первая мировая война: Пролог XX века*. Отв. ред. В.Л. Мальков, Москва, изд. «Наука», 1999.

²⁸ I. Saizu, Al. Tacu, *Europa economică interbelică*, Iași, Institutul European, 1997, p. 28.



ansamblu – să se bucure de o atenție deosebită din partea istoricilor, sociologilor, economiștilor, demografilor, filozofilor etc.

În Europa Occidentală, studierea istoriei Primului Război Mondial a început încă până la încheierea oficială a acestuia, debutând cu celebra lucrare a filozofului german Oswald Spengler (1880-1936) *Declinul Occidentului*²⁹. Apărută în mai 1918, lucrarea a fost apreciată, din start, drept una din „cele mai îndrăznețe, profunde, exacte, absurde, provocatoare și extraordinare cărți” ale epocii contemporane (Lewis Mumford), în care autorul, pornind de la ideea că „fiecare cultură își are propria copilărie, tinerețe, maturitate și senectute”, a ajuns la concluzia privind apusul iminent al Europei și Occidentului în ansamblu: „peste câteva secole, nu va mai exista niciun fel de cultură europeană occidentală, niciun fel de nemți, englezi, francezi, la fel cum pe vremea împăratului Iustinian nu mai erau niciun fel de romani”³⁰.

Pesimismului lui Spengler, care a generat și un curent de opinie purtând numele celebrului autor, i s-a opus cu vigoare un curent de opinie advers, considerându-se, pe bună dreptate, că „Occidentul e departe de a-și cânta cântecul lebedei”, că un Spengler sau un Toynbee „apar drept îngrădiți” de vreme ce nu văd în cultura europeană decât „una obișnuită, ba încă una necesar pe sfârșite”, și nu admit că statele continentului european rămân pe mai departe locomotivele istoriei”³¹.

Una din alternativele viabile la *Declinul Occidentului* lui Spengler a fost formulată în acei ani de contele Richard von Kudenrove-Kalergi (1894-1972), în volumul *Pan-Europa*, publicat în 1923³². În volumul respectiv, Kudenrove-Kalergi a propus un prim proiect de unificare a Europei pe baze confederaliste și tot el va crea Uniunea Pan-Europeană în calitate de primă organizație neguvernamentală „europeistă” de pe continent. Moștenitoare a unei bogate culturi și istorii mărețe, Europa, în viziunea lui Kudenrove-Kalergi, nu putea să supraviețuiască vicisitudinilor vremii decât îmbinând armonios particularitățile și interesele tuturor popoarelor de pe bătrânul continent. Alături de reconcilierea dintre Franța și Germania, rejectarea oricăror prejudecăți naționaliste, apărarea libertăților și consolidarea păcii constituiau pietrele de temelie ale ceea ce Kudenrove-Kalergi numea Statele Unite ale Europei³³.

²⁹ În limba rusă, lucrarea lui Oswald Spengler a fost tradusă drept *Закат Европы*, pentru a se evita tautologia *Закат Запада*.

³⁰ Освальд Шпенглер, *Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории*. 1. Гештальт и действительность / Пер. с нем., вступ. ст. и примеч. К.А. Свасьяна, Москва, изд. «Мысль», 1998, с. 174, 265, 329.

³¹ I. Saizu, Al. Tacu, *Europa economică interbelică*, Iași, Institutul European, 1997, p. 29.

³² Richard N. Coudenhove-Kalergi, *Pan-Europa*, Verlag, 1924, 168p.

³³ Oleg Serebrian, *Kudenrove-Kalergi și geopolitica unității europene* // *Democrația*, an. III, nr. 9 (63), 18 martie 2003, p. 1, 3.



Necesitatea constituirii Europei ca model de solidaritate, care să elimine din fașă germenii oricărui conflict, a declanșat, în perioada dintre cele două războaie mondiale, teza transformării „bătrânului continent” fie într-o patrie comună, fie într-o uniune de state împărțășind principii și valori comune.

În accepția lui Hermann Keyserling, bunăoară, întreaga importanță a Europei consta în spiritualitatea ei, „căci e singurul domeniu în care ea este încă unică. În același timp, e singurul care tocmai acum poate fi sporit într-o măsură nemaiîntâlnită. Orice realizare a sensului pe pământ are ca premisă tensiuni empirice. Or, acestea sporesc într-un grad ce n-a mai fost cunoscut anterior. Extrem de tensionat este raportul lăuntric al continentului nostru atât față de noul Occident, cât și față de noul Orient. Apropierea diferitelor popoare europene unele de altele, la rândul ei, are ca urmare crearea unor tensiuni extreme. La aceasta conduce, de asemenea, necesitatea exterioară de a se afirma prin superioritatea spirituală. Astfel, Europa poate să intre chiar acum în era celei mai înalte spiritualități a ei”³⁴.

Din nefericire, chiar dacă au beneficiat de aportul și susținerea unor mari personalități ale vieții politice și intelectuale europene, toate teoriile, proiectele și planurile subsumate ideii federale, au rămas doar de domeniul dezideratelor, dată fiind ascensiunea ideologiilor totalitare comuniste, fasciste și naziste, care vor proceda la o împărțire a sferelor de influență în Europa.

Astfel, ajuns la putere în 1922, după „marșul asupra Romei”, Mussolini a început să-și pregătească și un imperiu pe măsură: în 1935 Italia a invadat Etiopia, cu toate protestele Ligii Națiunilor; a colonizat cu italieni Eritreea și Libia, – toate acestea urmând să conducă la același scop suprem, – un imperiu mussolinian demn de Imperiul Roman de altădată al lui Octavian Augustus și de prietenia care-l lega pe *romanul* Mussolini de *arianul* Hitler. În 1938, Europa Occidentală părea a le fi destinată: printr-un italian și un austro-ungar, Imperiul lui Carol cel Mare de la anul 800 putea renaște într-o formă totalitară, chiar dacă prețul acestuia ar fi fost aruncarea întregii omeniri într-un nou carnagiu mondial.

În concepția lui Hitler, Europa se întinde de la Atlantic până la Ural: „Trebuie să-i trasăm frontiera acolo unde vrem noi”³⁵. În centrul acelei „noi” Europe preconizate de Hitler se plasa, evident, Marele Reich German. În jurul lui, popoare prietene cu o autonomie limitată (scandinavi, olandezi, populația țărilor baltice) și satelite (italieni, francezi, spanioli). La răsărit, o soartă diferită îi aștepta pe cro-

³⁴ Hermann Keyserling, *Analiza spectrală a Europei*. Traducere de Victor Durnea, Iași, Institutul European, 1993, p. 322-323.

³⁵ Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al Doilea Război Mondial*. Vol. I (1939-1942). Studiu introductiv și note de Florin Constantiniu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 231.



ați, români, unguri și greci, de asemenea popoare satelite; pe de altă parte, evreii, considerați „rasă inferioară”, erau condamnați la exterminare, și slavii, „popor inferior”, care trebuia redus la minimum. Țările din răsăritul Europei urmau „să fie menținute la cel mai scăzut nivel cultural și să fie private de orice organizare statală. Unica lor datorie va fi să ne servească pe plan economic”³⁶.

Cu un astfel de proiect de „unificare”, Germania a intrat efectiv în război cu întreaga Europă și, practic, cu întreaga lume, determinând constituirea unei largi coaliții antihitleriste, în care s-au regăsit țări cu sisteme social-politice, economice și culturale diametral opuse, precum SUA, Marea Britanie, Franța și URSS.

Din acest punct de vedere, importanța istorică a victoriei aliate din 1945 a constat în faptul de a fi pus capăt unui imperialism fascist, al cărui succes ar fi determinat un cu totul alt curs al evoluției umanității – a celei de altă rasă, în special. Acceptând afirmația, potrivit căreia războaiele constituie rupturi într-un proces care este reluat când ele se încheie, cel de-al Doilea Război Mondial constituie o cotitură care a marcat începutul unei noi ere, – atât de ample, profunde și durabile au fost schimbările pe care le-a provocat³⁷.

Producând consecințe extrem de grave și de lungă durată atât asupra continentului european, cât și a întregii lumi, a fost într-un fel și firesc, și inevitabil ca cel de-al Doilea Război Mondial să eclipseze într-o mare măsură și pentru o perioadă lungă de timp problematica Primului Război Mondial.

Desigur, inclusiv în anii Războiului Rece, în Occident au continuat să apară zeci și sute de culegeri de documente, de studii și monografii privind istoria politică, economică și militară a Primului Război Mondial, iar 11 noiembrie a devenit, pentru majoritatea țărilor participante la prima conflagrație mondială, ziua în care sunt, anual, comemorați cei căzuți pe câmpurile de luptă în anii 1914-1918.

Și totuși, un adevărat reviriment al istoriografiei occidentale în reconsiderarea importanței Primului Război Mondial se constată abia din anii 90 ai sec. XX. Epicentrul acestei spectaculoase reconsiderări se află în Franța și Marea Branie, depășind cadrele cercetării specializate și provocând o rememorare colectivă fără precedent a conflictului fondator al secolului XX. Germania, Italia și SUA sunt și ele protagonistele unei adevărate revoluții a studiilor istorice despre anii 1914-1918. Conform unor estimări, din 1990 și până în 2003, doar cărțile consacrate istoriei respectivei perioade se cifrau la aproape 200, apărute în cele cinci țări.

În opinia prof. Florin Țurcanu, revirimentul în cauză s-a datorat în mare măsură faptului că, puțin înainte de 1990, limitele intelectuale impuse de istoria

³⁶ Jacques de Launay, *Mari decizii...*, p. 232.

³⁷ Henri Michel, *Al doilea război mondial*. Traducere, prefață și note: Marian Ștefănescu, București, Editura Corint, Fa., 134p.



militară și politico-diplomatică tradițională au căzut, făcând loc unor noi întrebări și sensibilități care, transformate în teme de cercetare, au schimbat în profunzime aspectul istoriografiei Primului Război Mondial³⁸. Așa cum afirma cunoscutul cercetător Christophe Prochasson în prefața cărții sale despre intelectualii francezi în anii primei conflagrații mondiale (*Au nom de la patrie. Les intellectuels et la première guerre mondiale*, Editions La Découverte, Paris, 1996): „O nouă generație de istorici (...) încearcă astăzi să abordeze Primul Război Mondial ca pe un fenomen total. Scăpați de constrângerile tradiției istoriografice de tip patriotic, ei s-au eliberat de vechile întrebări care au sterilizat atâta timp istoria acestui conflict. Neinteresăți de o istorie acuzatoare – la adresa națiunii adverse, a ofițerilor incompetenți ori a pacifiștilor, – ei reevaluează împrejurările și faptele în lumina unei noi antropologii istorice preocupate în primul rând de comportamentul oamenilor prinși în situații-limită”³⁹.

O simplă enumerare a unor titluri de lucrări recent editate în Franța, ar fi de natură să ilustreze amploarea și profunzimea reevaluării istoriei Primului Război Mondial, la care a recurs noua istoriografie: *Les deux guerres mondiales* (John Keegan, 2 volume), *Génération champ d'honneur* (Laurent Guillemot), *La vraie histoire des femmes de 14-18* (Frank Jouve, Michèle Jouve), *La Grande Guerre en relief: 1914-1918* (Jean Pierre Verney), *Journal de guerre 1914-1918* (Maurice Bedel), *La Première Guerre mondiale – Combats* (Jay Winter), *La Grande Guerre expliquée en images* (Antoine Prost), *Les poilus: lettres et carnets de français dans la grande guerre* (Jean-Pierre Guéno), *Nos familles dans la Grande Guerre* (Jean-Louis Beaucarnot), *Le jour le plus meurtrier de l'histoire de France* (Jean-Michel Steg), *La bataille de la Marne* (Jean-François Copé), *La Grande Guerre vue du ciel* (Michel Bernard), *1918: la terrible victoire – Une histoire de la Première Guerre Mondiale* (Max Gallo), *1914, le destin du monde* (Max Gallo), *Les somnambules – Été 14: comment l'Europe a marché vers la guerre* (Christopher Clark), *Les poilus – Lettres et témoignages des français dans la Grande Guerre* (Jean-Pierre Guéno), *Chroniques de la première guerre mondiale* (Jean-Paul Viart), *La pub est déclarée! – 1914-1918* (Didier Daenincks), *La Grande Guerre: carnet du centenaire* (André Loez, Nicolas Offenstadt), *Jours de guerre: 1914-1918 – Les trésors des archives photographiques du journal Excelsior* (Jean-Noël Jeanneney), *14-18. Retour d'expérience* (Christophe Prochasson) etc.

Mai ales în Franța, – una dintre puținele țări din lumea contemporană unde o carte de istorie poate deveni un best-seller, istoricii au ajutat marele public să

³⁸ Florin Țurcanu, *Războiul uitat* // Revista 22, Ediție online, 29 septembrie 2005 (www.revista22.ro/razboiul-uitat-2079.html)

³⁹ *Ibidem*.



redescopere Primul Război Mondial ca experiență de viață cotidiană împărtășită de bărbați și femei din toate mediile sociale și de toate vârstele, ca memorie de familie sau ca memorie a colectivităților, ca situație-limită trăită de o manieră ireductibil individuală⁴⁰.

În sfârșit, memoria Primului Război Mondial a avut și continuă să aibă o aplicabilitate nemijlocit practică, servind ca suport și cadru simbolic unor gesturi politice din zilele noastre. Astfel, pășind mână în mână, în 2004, pe unul din câmpurile de luptă din Normandia anului 1944, președintele francez Jacques Chirac și cancelarul german Gerhard Schroeder nu au făcut decât să reediteze faimosul gest al lui François Mitterand și Helmut Kohl din fața Mausoleului de la Verdun⁴¹. Ca o dovadă că memoria războaielor poate să apropie națiunile altădată dușmane, emergența colectivă a unei noi memorii, neconflictuale, a coincis, în Europa Occidentală, cu progresele unificării europene în anii 90 ai sec. XX.

Considerată la modul general, istoriografia occidentală a Primului Război Mondial se află, în prezent, într-un amplu proces de reevaluare a tuturor direcțiilor și temelor majore de cercetare, parcurgând tranziția către „spațializarea științei istorice”⁴², prin renunțarea la maniera tradițională de elaborare de istorii acuzatoare și adoptarea tot mai frecventă a unei perspective globale a istoriei, deschizând, astfel, perspectivele aplicării unor proiecte și direcții multi- și internaționale de cercetare.

SUMMARY

The memory of the First World War had and continues to have an immediate practical application and act as a support and symbolic framework for hordienal political gestures.

This article examines the Western historiography of the First World War, which is actually in a long process of reassessment of all research paths and major topics, covering the transition to the „spatialization of historical science” by disclaiming the traditional way of making accusatory stories and the embarrassment more frequently of a global perspective on history, opening thus the prospects of applying multi- and international projects and research paths.

⁴⁰ *Histoire Première Guerre Mondiale (1914-1918)*

<http://livre.fnac.com/n374187/Histoire/Histoire-Premiere-Guerre-Mondiale-1914-1918/Notre-selection-Grande-Guerre>

⁴¹ Florin Țurcanu, *Războiul uitat* // Revista 22, Ediție online, 29 septembrie 2005

(<http://revista22.ro/razboiul-uitat-2079.html>)

⁴² Наталья Валерьевна Трубникова, «Пространственный поворот» современной западной историографии: лики всемирной истории в эпоху глобализации (2012 г.)

<http://cyberleninka.ru/article/n/prostranstvennyy-povorot-sovremennoy-zapadnoy-istoriografii-likii-vsemirnoy-istorii-v-epohu-globalizatsii>



Marius TĂRÎȚĂ*

PROBLEMA IMPORTANȚEI ORAȘULUI BĂLȚI ÎN CORESPONDENȚA CONSULARĂ POLONEZĂ ÎN ANII 1919-1920

Documentarul de față se referă la o parte din știrile cu privire la orașul basarabean Bălți prezente în corespondența diplomatică poloneză din anii 1919-1920, ce se găsește în dosarul 321 al fondului 487 al Arhivei Documentelor Noi de la Varșovia¹.

În Basarabia reprezentanța diplomatică poloneză a început să funcționeze în toamna anului 1919. Câteva scrisori de la începutul lunii octombrie 1919 confirmă că la acea dată, la Chișinău, deja funcționa Consulatul Republicii Polone. Acesta a existat până în noiembrie 1940, când a fost evacuat. Primul consul polonez la Chișinău a fost Władysław Cywiński. Despre activitatea acestuia nu s-au păstrat prea multe documente. E de notat faptul că, în urma războiului civil din Rusia, a existat un puternic flux de refugiați, dintre care mulți etnici polonezi sau persoane care pretindeau a fi etnici polonezi. De obicei itinerariul lor spre Polonia includea orașul Bălți, urmat în majoritatea cazurilor de Cernăuți. Acest fapt a dus la aparția corespondenței privind importanța strategică a orașului Bălți și posibilitatea deschiderii în acest oraș a unei reprezentanțe diplomatice polone.

Problema deschiderii unui consulat polonez la Bălți în anii 1919-1920. Inițiativa deschiderii unui Consulat al Republicii Polone la Bălți a venit chiar din partea comunității/asociației polone din acest oraș. La sfârșitul anului 1919-începu-

* **Marius Tăriță**, doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ Am consultat mai multe dosare din fondul 487 în timpul stăgierii oferite de Departamentul „Artes Liberales” al Universității din Varșovia, în lunile septembrie-noiembrie 2013. Denumirea arhivei în limba poloneză – *Archiwum Akt Nowych w Warszawie*.



tul anului 1920, comunitatea poloneză din Bălți a întreprins mai multe demersuri pe lângă Legația Republicii Polone la București în problema migranților polonezi ce treceau prin Bălți².

La acest demers s-a adăugat adresarea lui Józef Miklaszewski, delegatul asociației poloneze din orașul Bălți, către Ministerul Afacerilor Externe de la Varșovia, cu propunerea deschiderii unui Consulat al Republicii Polone la Bălți. Această inițiativă venise din partea lui Blikle³ și Witold Baliński, ultimul fiind președintele comunității poloneze din Bălți⁴. Astfel, la 3 februarie 1920, MAE de la Varșovia a cerut Legațiunii Republicii Polone de la București „opinia cu privire la cât de rezonabilă e crearea reprezentanței numite mai sus, și de asemenea informații despre persoanele numite”⁵.

La 12 martie 1920, Legațiunea Republicii Polone de la București a primit de la Consulatul polonez din același oraș o notă privind „responsabilitatea creării reprezentanței consulare la Bălți”, ce cuprindea trei puncte. În primul era subliniată „dezorganizarea actuală a mijloacelor de transport și, de asemenea, lipsa contactului cu Podolia” (din considerente politice)⁶. Referentul considera că orașul „Bălți, care e situat pe linia Odesa-Birzula-Râbnîța-Ocnița-Cernăuți, – cel mai degrabă nu joacă niciun rol ca punct de tranzit al mărfurilor”. Iar faptul că pe acolo, posibil, că trecea „o parte a valului de reemigranți, aceasta e o chestiune de natură temporară și trecătoare”⁷. Astfel, că „este discutabil că în aceste condiții circulația prin Bălți va începe să aibă vreo importanță”.

Această apreciere nu este susținută de alte argumente, totuși, în noile condiții geoeconomice și geopolitice create în acei ani, o apreciere exactă a punctelor ce puteau avea importanță locală sau regională nu era atât de ușor de făcut.

La al doilea punct referentul nota că în privința persoanelor „numite în scrisoarea ministerului, Consulatul nu deține nicio informație. În această direcție poate ar putea Consulul [de la Chișinău – *n.n.*] Cywiński să dea niște lămuriri, ca și în legătură cu problemele abordate la punctul întâi”⁸.

În privința creării „reprezentanței consulare la Bălți”, se propunea „să se ia în considerație dacă nu ar fi suficientă agenția consulară, creată de Consulat la Chișinău, sau (poate luând în considerare comunicațiile) de către Consulatul de la Cernăuți”⁹.

² Arhiva Documentelor Noi din Varșovia (în continuare: ADNV). Fondul 487, dosarul 321, fila 63.

³ În document nu este menționat prenumele.

⁴ ADNV. F. 487, dos. 321, fila 88.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, fila 92.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, fila 93.



În lipsa unui răspuns și în condițiile agravării situației de pe malul stâng al Nistrului, de unde urmau să vină refugiați polonezi, W. Baliński a adresat, în luna martie 1920, o nouă scrisoare, de proporții, Legației Republicii Polone de la București¹⁰. De această dată, reacția diplomaților polonezi a fost mai hotărâtă. Legația l-a întrebat pe W. Cywiński, prin intermediul unei telegrame din 2 aprilie 1920, dacă problema repatrierii prin Bălți putea fi încredințată lui W. Baliński¹¹. Considerăm că răspunsul a fost pozitiv, deși lipsește din dosarul 321, deoarece peste cinci zile Legația a expediat două telegrame în această problemă. Prima era adresată (în limba franceză) statului major român de la București, cu rugămintea de a i se elibera lui W. Baliński un permis ca să se ocupe de repatrierea polonezilor prin Bălți. Se menționa faptul că anterior permise similare au primit Walewski, Jaroszynski, Milobedzki și alții¹². A doua era adresată (în limba română) chiar lui Baliński, cu rugămintea ca acesta să se ocupe „de repatriere ca mai înainte” și cu informația că a fost făcut un demers în acest sens pe lângă statul major român¹³.

Anexăm mai jos una din scrisorile lui W. Baliński și datele poloneze privind prizonierii repatriați în lunile august-noiembrie 1919.

ANEXĂ

Nr. 1. *Scrisoarea lui Witold Baliński (scrisă de mână, în limba poloneză), șeful asociației din Bălți, adresată Legației Republicii Polone de la București, în luna martie 1920.*

Către Legația poloneză de la București¹⁴

În august 1919 la Bălți au fost delegații misiunii poloneze, dnii Lisiewicz și Bieluchowski, cu scopul de a crea un comitet pentru facilitarea întoarcerii în țară a conaționalilor noștri. Comitetul a fost ales de „Uniunea Poloneză” locală și urma să fie constituit din dnii Blikle, Bowarowski și mine. Delegații au promis să trimită de la București confirmarea noastră, vizată de statul major și, de asemenea, de Siguranță. Până la mijlocul lunii decembrie nu am primit nicio știre de la Legație. În acel moment, profitând de plecarea la București a dlui Wacław Krupko, am reînnoit prin el, pe cale scrisă, rugămintea adresată Legației de a ne confirma, dar din nou, nu am primit răspuns.

¹⁰ Scrisoarea a fost primită la 30 martie 1920.

¹¹ ADNV. F. 487, dos. 321, fila 67.

¹² *Ibidem*, fila 59.

¹³ *Ibidem*, fila 58.

¹⁴ Am tradus și transcris cuvintele cu majusculă sau minusculă și semnele de punctuație după cum apar în original în limba poloneză. Am despărțit textul în paragrafe după sens, pentru a putea fi lecturat mai ușor.



În ianuarie l-am rugat pe dl Colon-Walewski să rezolve această problemă. Dl Walewski mi-a răspuns că poate fi confirmată doar o singură persoană, și aceea cu greu. În scurt timp, prin intermediul dlui Miłobędski, la Bălți, la statul diviziei au fost trimiși doi domni [...] ¹⁵ Kolanowski și Dąbrowski, care au fost arestați imediat și întemnițați pentru trecerea Nistrului. În 28 ianuarie am trimis Legației o depeșă, cu numărul 16, în care rugam să intervină în vederea eliberării lor. Deoarece nu aveam la mână documentele necesare, toate străduințele mele pe lângă statul diviziei nu s-au terminat cu nimic. A doua zi, după ce am expediat depeșa, ambii ingineri au fost trimiși cu întoarcere prin Soroca peste Nistru. Peste un timp, am primit din Soroca știrea că unul din oamenii numiți mai sus, după trecerea pe cealaltă parte, a fost omorât sau s-a sinucis.

La 21 februarie, am trimis Legației a doua depeșă cu nr. 27, rugând să fiu confirmat ca membru al misiunii poloneze, și de asemenea să mi se trimită același tip de documente, de care dispun dnii Colon-Walewski și Miłobędski. Răspunsul l-am primit de asemenea prin telegraf, cu nr. 718 din 17 martie, atât de răsucit, că nu e posibil să înțelegi conținutul. La 6 martie din nou am dat o depeșă cu nr. 30 cu rugămintea de a mă confirma, la care am primit un răspuns, cu nr. 944, neclar din nou. În fine după arestarea celor doi polonezi ingineri ai noștri pentru trecerea Nistrului, am trimis depeșa cu nr. 32 din 12 martie, la care am primit un răspuns deja clar. În depeșa mea aminteam de polonezii rămași în Râbnița și Camenca, nu ca să-l înlocuiesc pe dl Miłobędski, care rămâne în continuare pe poziția sa, ci mă gândeam că majoritatea polonezilor va trece prin Bălți, de aceea aș fi dorit să am permisiunea de a-i trimite direct la Consulatul din Cernăuți. Pe ingineri, după judecata militară ce a avut loc, am reușit să-i trimit cu mare greu la Cernăuți, însă asemenea întâmplări pot să aibă loc zilnic, deoarece majoritatea refugiaților se orientează spre Bălți.

Ținând cont de faptele semnalate mai sus, rog insistent să fiu confirmat formal și cât mai repede, și să mi se trimită documentele necesare, vizate de statul major și Siguranță. Autoritatea aceasta îmi este necesară chiar în această clipă, când am aflat că pentru trecerea Nistrului, încă în luna decembrie, la 12 martie a fost condamnat la un an de închisoare un oarecare Jan Lachowiec. Rog de asemenea să mi se trimită în administrare o anumită sumă de bani, deoarece refugiații de pe celălalt mal, cel mai des, sunt lipsiți de orice mijloc financiar. 3000 de ruble lăsate de dnii Lisiewicz și Bieluchowski au fost întoarse de către mine dlui Colon-Walewski la cererea venită de la București. În două depeșe primite de la Legație este folosit cuvântul „împuternicire”¹⁶. Nu înțeleg despre ce împuternicire e vorba și

¹⁵ Neclar.

¹⁶ Pol. *pełnomocnictwo*.



dacă ar trebui să o obțin, cine anume ar trebui să mi-o dea. Rog mult ca această chestiune să fie lămurită neîntârziat și de asemenea să mi se dea răspuns telegrafic și prin poștă. Deoarece depeșele în limba franceză sunt strașnic de întortocheate, aș ruga să mi se trimită telegrame în limba română. Poate că sunt comunicate noi din țară? Rog respectuos să le trimiteți comunității noastre.

Închei cu expresii de apreciere și respect,

N 39 Witold Baliński

Sursa: *Arhiva Documentelor Noi din Varșovia. Fondul 487, dosarul 321, filele 63-66.*

Nr. 2. *Nota verbală a Legației Republicii Polone de la București către Ministerul Afacerilor Externe român din 19 ianuarie 1920 în problema prizonierilor repatriați în lunile august-noiembrie 1919 de Serviciul Polonez pentru Repatriere.*

Fragmentul A

Luna	Letoni	Beloruși	Greci	Cehi și Slovaci	Sârbi, Croați, Sloveni
VIII	-	-	-	708	321
IX	-	-	36	776	835
X	-	4367	-	720	520
XI	100	3707	2	652	168
	100	8074	38	2856	1844

Fragmentul B

Luna	Evrei	Polonezi	Ruși	Nemți	Lituaneni	Ucraineni	Francezi	Unguri
VIII	695	4822	9349	2397	363	14521	-	1292
IX	834	4646	6857	2245	209	6781	1	6918
X	891	5033	897	2941	427	4746	1	2792
XI	466	3224	2145	1229	25[.] ¹⁷	[.]065	2	1675
	2886	17725	23246	8812	1253	3[.]313	4	12677

¹⁷ Documentul este rupt în acel loc și în colonița de alături la datele despre Ucraineni.

**Fragmentul C**

Luna	Italiani	Români	Austrieci	Englezi	Belgieni	Americani	Turci	Total
VIII	44	459	906	-	1	-	-	35880
IX	95	1383	1394	2	-	2	13	33027
X	87	435	1041	-	2	-	6	28905
XI	56	390	457	-	-	-	3	21595
	282	2667	3798	2	3	2	22	119407

Sursa: Arhiva Documentelor Noi din Varșovia. Fondul 487, dosarul 335, filele 7-8.

SUMMARY

This paper pays attention to the documents from the folder 321 of the archival fund 487 of the Central Archives of Modern Records in Warsaw, which contains the letters on the question regarding the inauguration of a consular mission of the Polish Republic at Beltsy in Bessarabia, Romania. This town was one of the points of the migration of the Polish refugees who came from the left bank of the river Dniester, because of the civil war in Russia. The leaders of the Polish community from Beltsy addressed several letters to the Polish Legation at Bucharest and the Minister of the Foreign Affairs from Warsaw. In one letter, it was said that the strategic importance of Beltsy is only temporary and in future the road Odessa–Birzula–Oknitsa–Chernivtsy will be important. In the attachments of the study are two documents – the letter of Witold Baliński, the chief of the Polish community from Beltsy addressed to the Polish Legation from Bucharest in March 1920 and a letter of the Polish Legation from 19th of January 1920 about the repatriation of the prisoners of war from Russia.



Pavel MORARU*

ORGANIZAREA SERVICIILOR PRETORALE ALE ARMATEI ROMÂNE PE FRONTUL DIN RĂSĂRIT (1941-1944)

1. Instituția pretorală în Armata română

În anul 1916, odată cu angajarea României în Primul Război Mondial, a fost elaborat un nou *Cod al Justiției Militare*, care prevedea că, în timp de mobilizare și război justiția militară este efectuată de marele pretor și pretori, de curțile marțiale și de curțile superioare de justiție militară¹. Această situație a rămas valabilă până la finele celui de-al Doilea Război Mondial.

Potrivit justiției militare franceze și românești, jurisdicția pretorilor² începea doar atunci când armatele naționale treceau pe un teritoriu străin. În cazul apărării teritoriului propriu, pretorii nu își exercitau atribuțiile în zona armatelor (menționăm că, instituția pretorilor funcționa atât în „zona operațiunilor”³, cât și în

* **Pavel Moraru**, doctor în istorie, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ Curțile marțiale au înlocuit consiliile de război, iar curțile superioare de justiție militară au înlocuit consiliul de revizie.

² Cuvântul „pretor” este de origine latină și vine din Roma Antică, însemnând magistrați cu o jurisdicție mai largă. Magistrații cu acest titlu, aveau dreptul să emită *edicta* (decrete). Prin unificarea jurisprudențelor date de ei, a rezultat dreptul pretorian (*jus praetorianum*). Mai târziu, atribuțiile pretorilor s-au schimbat, iar în sec. XIX s-au substituit și în legiunile civile românești sub aspect administrativ (prefect, subprefect). Din acest motiv, justiția militară a ținut să li se spună „pretori militari”, ca să se deosebească de cei administrativi. Atribuțiile pretorilor militari au fost precizate definitiv în *Codul Militar Francez* din anul 1857, de unde au fost împrumutate de *Codul Justiției Militare Române* din anul 1873.

³ **Zona operațiunilor** – teritoriul care se întinde de la linia capetelor de etapă până la linia frontului.



„zona etapelor”⁴). Însă, încă din timpul Primului Război Mondial s-a constatat utilitatea pretorilor (garantarea spatelui și flancurilor armatei) și s-a decis ca jurisdicția lor să fie exercitată și pe teritoriul național.

Instituția pretoratului era condusă de *marele pretor*, numit încă din timp de pace, prin ordinea de bătaie a Marelui stat-major (MStM). El era judecătorul superior și unic, cel mai mare în grad din Jandarmerie, adică era *inspectorul general* (preferabil, cu pregătire juridică). Marele pretor era asistat de un grefier, de profesie magistrat, care să prevină eventualele erori sau încălcări ale legii, dată fiind rapiditatea procedurală a judecăților sumare ale pretorilor.

Ceilalți *pretori* erau ofițeri activi (de la gradul de căpitan în sus, licențiați sau doctori în drept) ori în rezervă (care făceau parte din magistratură – judecători de ședință, judecători de instrucție, primi-procurori, președinți de tribunale, consilieri de curte și, pentru completare, avocați – cu un stagiul de muncă în domeniu de cel puțin zece ani de zile; chiar dacă erau civili, ei erau asimilați gradului de căpitan) din Jandarmerie. La numirea în funcție, pretorul depunea jurământul în fața comandantului de comandament pe lângă care urma să funcționeze, iar marele pretor – în fața comandantului de căpetenie: *Jur de a fi credincios Regelui și Constituțiunii țării mele, de a aplica legile și a îndeplini funcțiunea mea, fără ură și fără părtinire. Așa să-mi ajute Dumnezeu*. După încheierea acestei proceduri, era întocmit un proces-verbal, în care tribunalul, sub semnătura tuturor magistraților ce-l alcătuiau și a grefierului de ședință, constata depunerea jurământului, citindu-se următoarea formulă: *Est enim jus jurandum affirmatio religiosa* (Jurământul care trebuie să fie jurat reprezintă o afirmație religioasă).

Așadar, în funcția de pretori erau numiți, de regulă, cei care aveau și o pregătire juridică, având în vedere că sentințele date de pretori aveau un caracter definitiv și executiv, erau sumar motivate, fără a putea fi atacate în alte instanțe judecătorești.

Marele pretor judeca doar cazurile importante, care impuneau un grad și o autoritate mai mare. Dar misiunea lui principală era inspectarea instanțelor pretorale și supravegherea modului de realizare a justiției de către pretori. El putea să-și exercite atribuțiile de magistrat doar în cazuri extreme sau atunci când un caz îi era adus direct la cunoștință.

Grefierii erau recrutați din timp; de la cercurile de recrutare se cerea lista rezerviștilor de profesie grefieri, aceștia fiind numiți și ei tot din timp de pace, prin ordinea de bătaie.

⁴ **Zona etapelor** – întregul teritoriu ce se găsește în spatele armatei de operațiuni. Întinderea zonei varia în funcție de operațiuni. Limita ei era stabilită de Ministrul Apărării Naționale, pe baza propunerilor comandantului Jandarmeriei, fiind jalonată de ultimele elemente ale armatei de operațiuni, pe care se așezau capetele de etapă.



Servicii pretorale, conduse de un pretor, funcționau, de regulă, la Marele Cartier General (MCG), la comandamentul fiecărui corp de armată, la comandamentele de divizii și la orice altă unitate militară, dacă era necesar (dacă se impunea apărarea spatelui sau flancurilor, ori dacă autoritățile judecătorești din zona cucerită încetau să mai funcționeze).

În exercitarea atribuțiilor judiciare, pretorul-magistrat era ajutat de un eșalon al instituției pretorale, alcătuit din pretori cu atribuții de ofițeri de poliție, ofițeri administrativi și ofițeri de poliție judiciară.

În procesul de judecată, pretorii erau asistați în mod obligatoriu de unul din ofițerii din subordine, în vederea evitării interpretării și aplicării greșite a textelor de lege. Ofițerul-ajutor contrasemna doar raportul, nu și sentința, ambele documente fiind apoi înaintate comandantului unității pe lângă care funcționa pretoratul, spre aprobarea executării. În cazul în care ofițerul-ajutor (consultant) avea o opinie diferită cu privire la interpretarea și aplicarea textului legii, sentința pronunțată era înaintată numai pretorului de la MCG al Armatei, spre avizarea sau anularea executării pedepsei pronunțate.

Pretorul judeca faptele constatate ca atare, prin ordonanțele comandanților de unități și mari unități (imediat ce o unitate militară intra într-un nou teritoriu inamic, comandantul emitea ordonanțe, prevederile cărora pretorul le aducea la cunoștința populației din zonă). Pentru siguranța armatei, comandanții sancționau prin ordonanțe anumite fapte. Pretorul le judeca pe acelea care intrau sub incidența ordonanțelor și aplica pedepse corporale, pedeapsa cu închisoarea de până la un an de zile, ori amendă de până la 2.000 de lei. Dacă pedepsele prevăzute erau mai mari de un an de zile și, respectiv 2.000 de lei, faptele judecate treceau în competența curților marțiale. Pretorul putea transforma amenda penală în închisoare de la 15 zile până la șase luni de zile (calculând la cinci lei pentru o zi de închisoare), atunci când constata incapacitatea de plată sau rea-credința condamnatului pentru plata amenzii.

Era supusă jurisdicției pretorale orice persoană (cu excepția militarilor și asimilaților lor) aflată în zona asupra căreia pretorii își exercitau autoritatea; corespondenții de ziare și de război; furnizorii armatei și civilii însărcinați cu aprovizionarea unităților militare, comercianții, servitorii, comisionarii etc.; orice persoană care urma armata în baza unei autorizații militare; prizonierii de război, care nu aveau gradul de ofițeri.

Judecarea militarilor nu intra în atribuțiile pretorului. Militarii puteau fi pedepsiți pe cale disciplinară numai de șefii lor (pentru abateri și infracțiuni) ori de curțile marțiale, în fața cărora erau trimiși prin ordinul comandantului marii unități, la sesizarea pretorului.



Sentințele pretorilor erau definitive și executorii. Inculpatul își putea prezenta motivele în apărare doar personal și numai în fața instanței pretorale. Judecata se făcea în prezența inculpatului și cu participarea grefierului. Era oprită participarea la proces a avocaților, chiar și cu titlu consultativ. Consultarea dosarelor era permisă numai de comandamente, centre și detașamente. În cursul procesului puteau interveni doar părțile – inculpatul, martorul sau informatorii. Pretorii nu aveau dreptul să participe ca apărători la procesele de la curți.

În zona armatei, atribuțiile de poliție ale *pretorului asimilat ca ofițer de poliție* erau similare oricărui ofițer de poliție – paza cetățenilor și a avutului lor. El supraveghea și menținea ordinea, încercând să prevină săvârșirea infracțiunilor. În executarea acestor misiuni, pretorii erau ajutați de organele polițienești din subordine, aflate în zona lor de acțiune (de locotenenți și sublocotenenți)⁵.

2. Organizarea, structura și misiunile serviciilor pretorale românești pe Frontul de răsărit (1941-1944)

Intrarea României în război, de partea Germaniei, împotriva URSS (22 iunie 1941) a urmărit eliberarea teritoriilor Basarabiei și a nordului Bucovinei, anexate la 28 iunie 1940. În teritoriile eliberate și în cele cucerite de peste Nistru, armatele de operațiuni au fost urmate de serviciile pretorale, fiecare responsabil de siguranța unui anumit teritoriu din spatele trupelor.

La 10 iunie 1941, Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ) a primit ordin să-și concentreze toate efectivele disponibile în zona armatelor de operațiuni, să organizeze servicii pretorale de brigadă, divizie, corp de armată și armată⁶. În acest sens, IGJ a organizat și mobilizat următoarele unități și subunități:

- *Inspectoratul de Jandarmi Galați*, cu întregul efectiv al legiunilor de jandarmi mobilizat; pentru partea operativă au fost înființate servicii pretorale pe lângă Diviziile 5, 6 și 12 Infanterie, Brigada 2 Fortificații și Corpul 3 Armată;

- *Inspectoratul de Jandarmi Iași* a mobilizat întregul efectiv al legiunilor de jandarmi, a organizat un baraj de poliție și a concentrat câte un pluton de poliție la reședințele legiunilor de jandarmi din Iași și Fălciu, și a atașat servicii pretorale Diviziilor 7, 14, 15 și 36 Infanterie, Brigăzilor 4 Mixtă Munte și 5 Cavalerie, Corpului 4 Armată și Armatei a IV-a române;

- *Inspectoratul de Jandarmi Suceava* a concentrat legiunile din subordine și a organizat serviciul pretoral pentru Divizia 8 Infanterie;

⁵ P. Zidaru, *Tribunalele militare. Un secol și jumătate de jurisprudență (1852-2000)*, București, Ed. Universul Juridic, 2006, pp. 49-59.

⁶ A. Andreescu, N. Munteanu, O. Burcin, V. Andronie, *Istoria Jandarmeriei Române. Manual*, București, Editura Ministerului de Interne, 2000, p. 79.



- *Inspectoratul de Jandarmi București* a înființat servicii pretorale pentru Brigăzile 1 Mixtă Munte și 8 Cavalerie, Divizia 13 Infanterie pentru Corpurile 5 și 11 Armată, Armata a IV-a română și MCG;

- *Centrul de Instrucție nr. 1 Jandarmi* a completat efectivele Batalioanelor 8 și 11 Jandarmi; *Centrul de Instrucție nr. 2 Jandarmi* a completat întregul efectiv al Batalioanelor 9 și 12 Jandarmi; *Centrul de Instrucție nr. 3 Jandarmi* a completat întregul efectiv al Batalioanelor 6 și 7 Jandarmi; *Centrul de Instrucție nr. 4 Jandarmi* a completat efectivele Batalioanelor 2, 4 și 5 Jandarmi; *Legiunea Mobilă nr. 5 Jandarmi* a organizat servicii pretorale pentru Corpul 2 Armată și Divizia 9 Infanterie;

- *Regimentul de Jandarmi Pedestri* a pus la dispoziția MCG Batalionul 1 Operații și Compania 23 Poliție pentru Brigada 2 Mixtă Gardă.

La începerea ostilităților militare erau concentrate 31 companii de poliție destinate frontului, organizate pe 6 plutoane, fiecare companie având efective compuse din 250-300 jandarmi; lor li se adăugau 8 plutoane de poliție și 12 batalioane de jandarmi (peste 7.200 jandarmi); în București se afla Regimentul de Jandarmi Pedestri, cu un efectiv de 3.000 de militari.

La 22 iunie 1941, în zona armatelor de operațiuni se găseau 23 legiuni de jandarmi, o legiune mobilă, 195 secții de jandarmi și 1.044 posturi de jandarmi, cu un efectiv total de 10.000 jandarmi.⁷ Jandarmeria teritorială a mai mobilizat și constituit 22 companii de poliție în zona interioară, cu misiuni de luptă împotriva desantului aerian inamic și a elementelor diversioniste din interiorul țării.

Pe timpul realizării dispozitivului operativ al armatei, jandarmeriei teritoriale i-a revenit misiunea să asigure, din punct de vedere polițienesc, mișcarea unităților, organizând baraje de poliție, posturi fixe și mobile. Totodată, având un sistem de legături bine organizat, majoritatea sediilor legiunilor, secțiilor și posturilor de jandarmi din Moldova au fost transformate în puncte de comandă pentru marile unități, unitățile și subunitățile din armata operativă⁸. Pe parcurs, nevoile operative au impus sporirea numărului de batalioane, companii și plutoane de jandarmi. Astfel, după 3 iulie 1941, numărul legiunilor subordonate armatelor de operațiuni s-a mărit cu încă 9 legiuni, 50 secții și 313 posturi.

După 22 iunie 1941, unitățile și subunitățile de jandarmi au executat importante misiuni în sprijinul armatei: organizarea serviciului de poliție pentru susținerea unităților operative; razii; baraje de poliție; escortări de prizonieri; paza punctelor de comandă; gărzi fixe și mobile; controlul circulației; însoțirea convoaielor militare; lupta împotriva parașutiștilor, partizanilor și a grupurilor inamice

⁷ A. Andreescu, N. Munteanu, O. Burcin, V. Andronie, *Istoria...*, p. 81.

⁸ *Ibidem*, p. 79-80.



înarmate rămase în spatele frontului; paza depozitelor, podurilor; asanarea câmpului de luptă; constituirea de gărzi personale pentru însoțirea comandanților; misiuni de ariergardă sau avangardă; evacuarea populației; cartiruirea trupelor și, atunci când situația a impus, participarea cu arma în mână, împreună cu unitățile armatei din eșalonul întâi, la acțiunile împotriva inamicului⁹.

Printre infracțiunile și abaterile urmărite de serviciile pretorale prin organele polițienești din subordine, o atenție deosebită se acorda acțiunilor parașutiștilor sovietici, considerate deosebit de periculoase. Pe lângă numeroasele instrucțiuni emise, în vederea combaterii activităților parașutiștilor sovietici, în perioada premergătoare războiului germano-sovietic (având în vedere cazurile de agresiune ce au avut loc până atunci pe linia de frontieră), s-au întreprins și exerciții practice, prin simularea atacurilor din partea parașutiștilor sovietici. Un astfel de exercițiu a avut loc în ziua de 19 mai 1941, la Comandamentul Armatei a IV-a române. Potrivit ipotezei, „Localul Comandamentului este atacat prin surprindere de forțe inamice scoborâte cu parașutele în timpul zilei. Efectivul parașutiștilor fiind destul de mare s-a considerat ca necesară și intervenția plutonului de rezervă al Companiei de Poliție”¹⁰.

Serviciile pretorale aveau următoarea componență: un pretor în grad de ofițer, un ajutor, un greșier subofițer, doi cercetași subofițeri sau sergenți, 2-3 dactilografi (soldați), un conducător auto, un motociclist și două ordonanțe ale ofițerilor. În atribuțiile serviciului intrau: măsuri de poliție permanentă, legate de teritoriu și populație, în comun cu organele locale (jandarmerie teritorială, poliții, organe de siguranță, autorități administrative), în anumite cazuri cu ajutorul Jandarmeriei operative; măsuri de poliție legate de trupe și formațiuni de servicii, cu Jandarmeria operativă, sprijinită în anumite situații de Jandarmeria teritorială. Subliniem că instituția pretorilor-magistrați (militari), ce activau pe lângă unitățile militare, nu trebuie confundată cu cea a pretorilor din administrația locală – șefi de preturi de plase în România și șefi de preturi de raioane în provincia Transnistria.

Atribuțiile pretorilor erau prevăzute de *Regulamentul Jandarmeriei în Campanie*, dar și de legile și regulamentele emise în timpul campaniei din răsărit. În linii mari, ele erau aceleași ca și în perioada interbelică. În sarcina pretorului intrau: stabilirea zonelor de poliție și de competență; controlul circulației; organizarea controlului în gări și în trenuri; organizarea pazei comunicațiilor din zonă; organizarea poliției în localități prin patrulare și posturi fixe; emiterea de ordonanțe ce

⁹ A. Andreescu, N. Munteanu, O. Burcin, V. Andronie, *Istoria...*, p. 81.

¹⁰ *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare: ANRM). Fond 1612, inv. 1, dosar 1, filele 95-96.



trebuiau aplicate pe teritoriul armatei în interesul siguranței acesteia și asigurării ordinii publice; executarea poliției militare (poliția cantonamentelor, reținerea militarilor fără justificare legală, supravegherea și controlul persoanelor civile neautorizate a însoți armata); supravegherea și controlul persoanelor civile autorizate a urma armata; protejarea subzistențelor și materialelor¹¹.

În fruntea serviciilor pretorale se afla instituția „Marelui pretor”, în frunte cu generalul Ioan Topor, care coordona întreaga activitate a pretorilor.

Pentru exercitarea atribuțiilor sale, pretorul avea în subordine una sau mai multe companii de poliție (alcătuite din jandarmi) și o Echipă/ Grupă a Poliției Speciale de Campanie (GPSC). Companiile de poliție erau întrebuințate, în general, în misiuni de ordine în cadrul marilor unități respective, iar GPSC (unități mici cu o instrucție specială) – în misiunile speciale privind contraspionajul, contrasabotajul, contraterorismul și contrapropaganda.

Potrivit instrucțiunilor nr. 275.835/1942 și 219.391/1942 ale Secției a II-a a M.St.M., pentru *Organizarea, funcționarea și întrebuințarea unităților Poliției Speciale de Campanie*, misiunile pe care le putea primi GPSC erau: urmărirea și împiedicarea cazurilor de înaltă trădare, spionaj și sabotaj; urmărirea și descoperirea ostașilor sau agenților lăsați pe loc de inamic, cu misiuni; descoperirea liniilor telegrafice, telefonice, secrete, aparținând inamicului, a aparatelor radio-telegrafice, a porumbeilor-voiajori etc.; participarea la interogatoriile luate prizonierilor, în vederea aflării din timp a amplasării comandamentelor, administrațiilor și diverselor instituții ale inamicului, pentru a le putea cerceta imediat după ocuparea localității respective; ridicarea documentelor găsite în comandamentele și administrațiile inamicului și predarea lor imediată birourilor 2 informații, în vederea cercetării și exploatării lor; sechestrarea, la ocuparea unei localități, a materialelor poștale și a corespondenței aflate în cutiile și oficiile poștale, în gări etc.; supravegherea poștei civile, precum și a corespondenței telefonice și telegrafice; monitorizarea populației civile, a circulației persoanelor, a traficului feroviar, maritim, fluvial, aerian.

Sarcinile contrainformative erau fixate de statul-major al mării unități și comunicate serviciului pretorat de către biroul 2 al unității, sub formă de misiuni. Pretorul dispunea executarea, fixând modul de lucru. Șeful GPSC, la rândul său, stabilea personalul necesar și organiza executarea. De regulă, un GPSC era alcătuit din: șef (ofițer în rezervă provenit din jandarmerie sau poliție), unul-două ajutoare (subofițeri de jandarmi sau agenți de poliție), două-șase echipe a câte trei oameni (subofițeri, agenți de poliție și grade inferioare, dintre jandarmi, care au urmat un curs de specialitate). Aceste unități erau indivizibile și formau un tot întreg.

¹¹ A. Andreescu, N. Munteanu, O. Burcin, V. Andronie, *Istoria...*, p. 79-80.



Comandantul unității militare și șeful statului-major erau ținuti la curent de către pretor (prin biroul 2), cu privire la executarea misiunii respective și întreaga stare contrainformativă din zona unității.

Pretorul era cel ce supraveghea lucrul GPSC, îi dădea îndrumările necesare, prevenea comiterea eventualelor abuzuri ori abateri și crea condițiile necesare îndeplinirii misiunii.

Șeful GPSC era primul responsabil de executarea misiunii primite. Urmărea îndeaproape activitatea personalului din subordine și le cerea șefilor săi toate informațiile și mijloacele de care avea nevoie pentru îndeplinirea misiunii. El trebuia să aibă „un spirit și simț de sacrificiu neprecupețit; să depună o conștiinciozitate deosebită și să probeze în toate ocaziunile că este călăuzit de onestitate”¹².

Printre serviciile pretorale de pe Frontul de Est s-au numărat cele conduse de:

- col. Gheorghe Barozi, șeful Serviciului Pretoral al Comandamentului Armatei a III-a, ajutat de lt.-col. Jan Poitevin; avea în subordine Compania 73 Poliție, comandată de lt. Gheorghe Coșereanu, având în subordine pe lt. Petre Mihăilescu, lt. Ilie Tomescu, slt. Petre Târlea, slt. Mihail Pagubă, slt. Petre Nicolae;

- lt.-col. Emilian Engherliu, șeful Serviciului Pretoral al Corpului 3 Armată; avea în subordine Compania 54 Poliție, comandată de lt. Teodor Troceanu, având în subordine pe lt. Teodor Vitureanu, slt. Nicolae Pădureanu, lt. Toma Dima Tulcea, slt. Ștefan Botezatu; lt. Victor Dimitriu;

- lt.-col. Dumitru Ursoiu, șeful Serviciului Pretoral al Diviziei 8 Infanterie; avea în subordine Compania 8 Poliție, comandată de lt. Emanoil Dascălu, având în subordine pe lt. Nicolae Mande, lt. Nicolae Fasie, slt. Constantin Zidăroiu, slt. Teodor Tundrea, slt. Niță Pană;

- mr. Nicoale Scriban, șeful Serviciului Pretoral al Diviziei 14 Infanterie; avea în subordine Compania 14 Poliție, comandată de cpt. Constantin Darie, având în subordine pe lt. Ștefan Tomovici, lt. Ioan Săndescu, lt. Gheorghe Manoliu, lt. Constantin Nădejde, lt. Mihai Dumitrescu, lt. Ioan Aburel;

- mr. Gheorghe Vartic, șeful Serviciului Pretoral al Diviziei 7 Infanterie; avea în subordine Compania 7 Poliție, comandată de lt. Emil Costea, având în subordine pe cpt. Gheorghe V. Petre, slt. Benedict Teodorescu, slt. Vasile Irimescu, slt. Mihail Ștefănescu, slt. Eustafie Pavcovic;

- mr. Gheorghe Bătrân, șeful Serviciului Pretoral al Brigăzii 2 Mixte Munte; avea în subordine Compania 38 Poliție, comandată de cpt. Ioan Mătăchescu,

¹² P. Moraru, *Informații militare pe frontul de est*, București, Editura Militară 2005, pp. 128-131. Despre activitatea GPSC pe Frontul de Est, vezi: *Ibidem*, pp. 128-135; *Idem*, *Armata lui Stalin văzută de români*, București, Editura Militară, 2006; *Idem*, *Momente din activitatea serviciilor secrete ale armatei române pe frontul din răsărit. Istorie în documente. 1941-1944*, Colecția „Documente”, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române, București, 2009, pp. 51-53; *Idem*, *Serviciile secrete și Basarabia (1918-1991). Dicționar*, București, Editura Militară, 2008, pp. 212-216.



având în subordine pe cpt. Ioan Moiescu, lt. Ioan Mardare, lt. Nicolae Jantoveanu, slt. Ioan Brașoveanu; slt. Nicolae Muhăilescu, slt. Gheorghe Ionișor;

- mr. Marius G. Popescu, șeful Serviciului Pretoral al Brigăzii 5 Cavalerie; avea în subordine Compania 42 Poliție, comandată de lt. Corneliu Popovici;

- mr. Constantin Cetățeanu, șeful Serviciului Pretoral al Diviziei 6 Infanterie; avea în subordine Compania 60 Poliție, comandată de lt. Eugen Brăescu, având în subordine pe lt. Teodor Cojan, slt. Ilie Colban, slt. Ștefan Tomoiogă, slt. Avram Râmneanu, lt. Constantin Tifrea;

- lt.-col. Gheorghe Bucșa, șeful Serviciului Pretoral al Diviziei 1-a Pază.¹³

Periodic, serviciile pretorale le înaintau comandamentelor pe lângă care activau „dări de seamă” asupra activității desfășurate, în care prezentau acțiunea contrainformativă și contrateroristă a GPSC, măsurile de pază, patrulare, baraj ale companiilor de poliție, numărul suspectilor identificați, actele dresate persoanelor arestate, situația personalului etc.

ANEXĂ

1942 mai 26. „*Ordinul contrainformativ nr. 3*” al Corpului 7 Armată, adresat serviciului pretorat și companiilor de poliție din subordine.

CORPUL 7 ARMATĂ

STAT MAJOR

MARFOWKA

Bir[oul] 2

Nr. 20.744

26.V.1942

C[artierul] G[eneral]

ORDIN CONTRAINFORMATIV Nr. 3¹⁴

/Completare la Ordinul de Operații Nr. 79/

I. MISIUNEA CONTRAINFORMATIVĂ.

a. A asigura ordinea și siguranța în zonă, împiedicând:

- actele de terorism și sabotaj

- propaganda dăunătoare.

b. A curăța zona de:

- resturile bolșevice ascunse prin grote și depresiuni.

¹³ ANRM. Fond 1607, inv. 1, dosar 3, filele 123-123 verso.

¹⁴ Ordinul a fost adresat serviciului pretorat și companiilor de poliție din subordinea Corpului 7 Armată român, aflat în peninsula Kerci din Crimeea.



- de prizonierii aflați încă izolați în libertate.

c. A descoperi și combate:

- partizanii, cari din experiența de până acum sunt numeroși și bine organizați.
- spionii din zonă și cei lansați eventual din avioane sau prin debarcare în lungul coastelor.

d. Organizarea administrativă a zonei.

II. MIJLOACE CONTRAINFORMATIVE.

- M[arile] U[nități] prin organele ce le au la dispoziție /unități, jandarmi, agenți, ofițeri informatori/.

- M[arile] U[nități] mai dispun de ENI [?] și Formațiunile de Servicii ale C[orpurilor de] A[rmată] aflate în zona lor.

III. ZONE CONTRAINFORMATIVE.

- Divizia 19 Infanterie:

- 500 m. S[ud]-V[est], reper 1575 – KITTEN TATARSKJI /exclusiv/ – 1577 – ASTABAN – 1526 – 1509 – AK MONAJ /exclusiv/ – BHF. MONAJ – C[alea] F[erată] spre Est până la 1585 /SEM. KOLODESEJ/ – 1586 – 1617 – 1618 – 1619 – 1653 – 1652 – 1688 – NOWO NICOLAJEWKA /inclusiv/ – 1722 – 1723 – SOWCH TARASOW – 1758 – 1837 – 1876 – 1875 – 1907 – cota 164,5.

- Divizia 10 Infanterie:

- reper 1748 – 1740 – 1696 – 1694 – 1693 – 1688 – SOWCH MARIENTHAL – 1800 – 1845 – 1846 – 1847 – 1882 – 1883 – 1917.

- Divizia 8 Cavalerie:

- Reper 1506 – 1522 – 1520 – 1538 – BHF. AK MONAJ – C[alea] F[erată] spre Est până la 1585 /SEM KOLODESEJ/ – 1586 – 1617 – 1618 – 1619 – 1694 – 1696
– Satul SOWCH KENEGE /exclusiv/ – mijlocul lacului USURLAR până la 1748.
Pentru toate M[arile] U[nități] reperele și satele subliniate se vor înțelege inclusiv.

IV. MĂSURI DE LUAT:

1. Contra actelor de terorism și sabotaj:

- Paza serioasă a P[unctului de] C[omandă], cantonamente, depozite, lucrări importante de artă, rețele telefonice și a C[ărilor] F[erate].
- Control des, de modul cum se execută această pază.
- Circulația în zonă a militarilor izolați interzisă.
- Curierii dublați.

2. Contra propagandei dăunătoare:

- Se interzice ca ostașii să stea în discuții cu populația civilă.



- Manifestele găsite în zonă și cele ce eventual inamicul le-ar lansa din avioane se vor strânge și distruge.

- Controluri inopinate în bagajele și buzunarele ostașilor pentru a nu avea manifeste oprite asupra lor.

- Ședințe de contrapropagandă în cadrul unităților.

3. Curățirea zonei de resturile armatei și de prizonieri.

- M[arile] U[nități] vor organiza acțiuni metodice pentru curățirea zonei de resturile armatei rămase, precum și strângerea tuturor prizonierilor aflați în zona lor.

- Cuiburile de rezistență inamice descoperite vor fi încercuite și distruse după o pregătire suficientă, făcând uz de mijloacele tehnice ale pionierilor pentru a evita pierderi inutile.

- Prizonierii vor fi strânși pe M[ari] U[nități] și sub escortă vor fi trimiși la centrele de strângere cele mai apropiate /FEODOSIA, WLADISLAWOWKA/.

- Odată cu aceste acțiuni se va strânge tot armamentul aflat răspândit pe câmp.

4. Combaterea partizanilor și a spionilor.

- Supravegherea continuă a populației.

- Patrulare permanente în cantonamente și în zonă.

- Controlul populației civile și al militarilor care circulă izolați în afara localităților.

- Cercetarea imediată a zonei unde s-au observat lansări de parașutiști, în care scop se vor organiza observatoare permanente în cantonamente.

5. Organizarea administrativă a zonei.

- Conform instrucțiunilor alăturate.

V. CONTRA UNOR EVENTUALE RĂSCOALE A[LE] POPULAȚIEI.

- M[arile] U[nități] vor întocmi un plan de acțiune de intervenție în ipotezele:

- Răscoala este concomitentă cu încercări[le] de debarcare inamice.

- Răscoala fără a fi influențată de aceste debarcări.

VI. SE ANEXEAZĂ SECRETUL PE LUNA IUNIE a[nul] c[urent].

VII. RAPOARTELE CONTRAINFORMATIVE se vor înainta zilnic până la ora 18.

- Evenimentele importante, imediat.

COMANDANTUL CORPULUI 7 ARMATĂ

GENERAL DE DIVIZIE, /ss/ FLOREA MITRĂNESCU

Șeful de Stat-Major

Colonel, /ss/ M. Cămărașu



[ANEXĂ]

INSTRUCȚIUNI
pentru asigurarea administrativă și a circulației în zona C.A.

I. ADMINISTRATIVE.

M[arile] U[nități] prin organele în subordine:

1. Vor numi în fiecare comună din sectoarele lor câte un primar, care să răspundă de tot ceea ce se întâmplă în comuna sa.

Primarii numiți vor fi supravegheați permanent asupra funcției ce [o] îndeplinesc.

2. Primarii vor întocmi liste de locuitorii din comună, pe care le vor ține la curent și le vor prezenta la cerere organelor militare de control.

Se vor întocmi 2 liste și anume:

a. Pentru persoanele care au avut dreptul de domiciliu în comuna respectivă înainte de 22 Iunie 1941.

Dintre acestea, persoanele care au avut legături cu Armata Sovietică sau cu Partidul Comunist vor fi raportate celei mai apropiate garnizoane pentru a decide asupra lor.

b. Pentru persoanele care au venit în comună după 22 Iunie 1941 sau care mai vin în prezent, ori care se află în comună în mod trecător.

Lista aceasta va fi denumită „a străinilor”, iar în ea se vor introduce și evreii.

3. Primarii răspund personal pentru persoanele introduse în liste. Indivizii dubioși vor fi raportați de primari garnizoanei celei mai apropiate pentru cercetări. În cazul când se vor dovedi a fi suspecti, se vor supraveghea și raporta numele lor, comuna, motivul suspiciunii, pentru a se putea cere Comandamentului German internarea lor.

4. În fiecare comună primarul va anunța întreaga populație că:

a. Este interzis locuitorilor de a adăposti persoane care nu locuiesc permanent în comună.

Totuși locuitorii vor cere din timp aprobarea primarului pentru o eventuală adăpostire a unei persoane, dând date personale asupra ei, precum și motivul venirii în localitate.

a. Cine va adăposti vreun prizonier sau vreun străin și nu i-au declarat sau le vor veni în ajutorul lor, vor fi împușcați.

b. Locuitorii sunt datori a preda imediat garnizoanelor toate armele, explozibile sau orice material lăsat de trupele sovietice.

Cei ce nu vor preda aceste materiale și vor fi găsite în locuințele lor, vor fi împușcați.

c. Nici o persoană nu are dreptul de a schimba domiciliul.



1. Listele de locuitori se vor întocmi de îndată.
Se va raporta de executare până la 10 Iunie a[nul] c[urent].
2. Sancțiunea cu împușcarea se va da numai de C[orpul de] A[rmată].
3. Primarul cu echipe de lucrători va îngropa toate cadavrele aflate pe hotarul comunei.
4. De 2 ori pe lună toate localitățile vor fi închise, procedându-se la controlul locuitorilor pe baza listelor întocmite de primari.

II. CIRCULAȚIA.

1. Circulația populației în zonă se va reduce la minimum; ea va fi supravegheată și controlată de organele militare cu scopul de a se evita transmiterea de informațiuni pentru eventualii partizani.

În cazuri de nevoie absolută, precum și de nevoi de aprovizionare, se va putea aproba locuitorilor de a circula în zonă în baza unei legitimații eliberate de comandantii de garnizoane cei mai apropiați cu avizul primarilor.

Cei ce cer aprobarea vor fi controlați și cercetați înainte de eliberarea legitimațiilor.

2. Legitimațiile se vor da pe timp limitat /durata necesară deplasării/ și în nici un caz pentru deplasarea cu calea ferată.

3. Legitimațiile se vor prevedea cu numere curente și se vor trece într-un tabel. Ele vor fi restituite pentru control îndată ce petiționarul și-a terminat călătoria.

Aceste legitimații se vor păstra timp de 2 luni după care se vor distruge.

4. Până la eliberarea unor legitimații de călătorie tipărite, se vor elibera aceste legitimații de mână cu următorul cuprins:

Unitatea _____ Localitatea _____ data _____

BILET DE TRECERE Nr. _____

Numele și prenumele _____

Născut la _____ în _____

Domiciliat la _____

Naționalitatea _____

Valabil de la _____ până la _____

Din localitatea _____ în localitatea _____

Itinerarul _____

Motivul călătoriei _____

Legitimația va fi predată la înapoierea din deplasare la _____

Unitatea care eliberează _____

Semnătura

Ștampila



5. Circulația la munca câmpului în hotarul comunei este liberă.

6. M[arile] U[nități] în zonele de pază importante din sector vor putea interzice și această circulație.

7. Nu se aprobă fără avizul armatei schimbarea, mutarea de domiciliu sau evacuarea unor zone de locuitori.

8. M[arile] U[nități] vor fixa zile și ore neregulate pentru controlul circulației, constituind în acest scop patrulare care vor circula în zonă.

Persoanele care nu vor poseda autorizații de călătorie vor fi arestate și cercetate.

ȘEFUL DE STAT-MAJOR

Colonel, /ss/ M. Cămărașu

Șeful Bir. 2 Inf[ormații]

Maior, /ss/ Valeriu Popa

Sursa: *Arhivele Militare Române, București, Fond Armata a 3-a română, dosar 25, filele 38-41.*

SUMMARY

In order to participate in the anti-Soviet war for the liberation of Bessarabia and Northern Bukovina, Romania had to reorganize the armed forces, the battle training and the revision of force missions for public order.

Besides great units of the Romanian Army, the General Inspectorate of Gendarmerie, led by Constantin Z. (Piky) Vasiliu, organized Pretoral Services (led by Ioan Topor), that were helped by the Police Companies, Battalions of Gendarmes and Special Police teams of the Campaign in their security and order actions.

The security maintenance was based on an established legal background made by means of a permanent supervision of dangerous persons, but also by means of raids organization. An important concern consisted in the supervision and the annihilation of iron guardists (legionaries), communists and other seditious activities and currents, enemy intelligence agents, offenders and criminals.



Sergiu MUNTEANU*
Eduard OHLADCIUC**

RSSM ÎN COMPONENTA DISTRICTULUI MILITAR ODESA (1945-1953)

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, conducerea sovietică a operat un șir de modificări în organizarea administrativă și militară a statului. Important în acest sens era contextul internațional, creat în urma aflării trupelor sovietice în estul și sud-estul Europei¹. Din acest motiv a crescut importanța districtelor militare aflate la hotar cu Europa, în special a Districtului Militar Odesa. Conform ordinului nr. 139 din 9 iulie 1945 al Sovietului Comisarilor Norodnici al Uniunii Sovietice, în componența districtului intrau câteva regiuni din Ucraina (Odesa, Ismail, Nikolaev, Herson) și Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Ca bază pentru formarea districtului au servit trupele Frontului II Ucrainean și militarii ce activaseră în district în anii de până la război. Centrul de conducere al acestuia se afla la Odesa, iar funcția de comandant îi revenise general-locotenentului Iușkevici².

În a doua jumătate a anului 1945, districtul căpătase importanță specială, îndeosebi RSSM, ce reprezenta un teritoriu de tranzit și acoperea spatele forțelor armate sovietice aflate în Balcani și în Europa de Sud. Conform mai multor generali sovietici, Chișinăul era un punct bun pentru conducerea trupelor aflate în Balcani, România și Ungaria și pentru coordonarea acțiunilor militare din Ucraina de Sud³.

* **Sergiu Munteanu**, cercetător științific superior, Centrul de Cultură și Istorie Militară.

** **Eduard Ohladciuc**, doctorand, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ *Одесский Краснознаменный*, Кишинев, Картя Молдовенеаскэ, 1985, с. 150.

² *Ibidem*, с. 170.

³ *Ibidem*, с. 172.



După război în acest district se afla Armata 40 Gardă și o serie de trupe ce făcuseră anterior parte din Frontul II Ucrainean. Principalele unități militare erau staționate la Chișinău, Tiraspol, Bălți, Râbnîța, Tighina. Pe parcurs, aici au venit și unități ce anterior se aflaseră în componența Frontului II Ucrainean. Unele trupe fuseseră dislocate pentru o perioadă anumită, fiind apoi transferate în regiunile Odesa sau Herson⁴. Unitățile sovietice din RSSM nu aveau nici ele o dislocare permanentă: noi trupe veneau să le înlocuiască pe cele din timpul războiului, iar o parte urmau a fi desființate⁵. Tehnica militară urma a fi renovată, iar unitățile militare – completate cu cadre noi. La sfârșitul lui 1945, prin gările feroviare din Chișinău și Tiraspol treceau zeci de eșaloane cu muniție și soldați ce se întorceau din Europa⁶. Una dintre obligațiile principale ale șeful Districtului Militar Odesa era să integreze militar teritoriile RSSM în componența districtului și, totodată, să gestioneze hotărârile legate de forțele armate ale conducerii republicii. Unitățile militare de pe teritoriul republicii urmau să formeze un tot întreg cu trupele din regiunea Odesa⁷. Conducerea RSSM avea nevoie de susținere economică, fiind incapabilă să întrețină în același timp și economia republicii, și trupele sovietice. În dările de seamă ale funcționarilor partidului comunist se menționau dificultățile conducerilor raionale în ceea ce ținea de acordarea de ajutor unităților militare ce treceau prin localități⁸. Guvernul sovietic alocase 448.000.000 de ruble pentru construcțiile pe teritoriul republicii, însă clădirile erau destinate în primul rând ministerelor de forță și structurilor militare sovietice. Comandamentul de la Odesa solicita, în plus, și oferirea de locuințe pentru ofițeri, și organizarea de depozite pentru trupele sovietice dislocate pe teritoriul republicii. În această perioadă, mai multe biserici și clădiri de importanță culturală au fost transformate în depozite pentru unitățile militare sovietice⁹.

Refacerea economică a republicii era cuplată cu integrarea cât mai rapidă în complexul militar sovietic. Un mare număr de soldați sovietici participau la construcția drumurilor și a podurilor peste Nistru. Merită menționat faptul că, deși în RSSM bântuia seceta și foametea, unitățile militare nu aveau probleme de alimentare. Partidul Comunist menținea sub un control strict asigurarea cu produse alimentare a tuturor trupelor dislocate în RSSM sau care tranzitau teritoriul republicii. Conducerea republicii asigura comandamentul de la Odesa că militarii so-

⁴ *Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova* (în continuare: AOSPRM). Fond 51, inventar 2, dosar 84, fila 5.

⁵ *Ibidem*, fila 8.

⁶ *Ibidem*, fila 10.

⁷ *Ibidem*, fila 11.

⁸ *Ibidem*, fila 12.

⁹ *Ibidem*, fila 28.



vietici vor primi toate cele necesare și că republica va continua să susțină Armata Roșie prin toate mijloacele¹⁰.

Sistemul militar sovietic, format în mod haotic în RSSM în timpul războiului nu corespundea cerințelor noi din perioada postbelică și urma să fie schimbat în totalitate. În februarie 1946, forțele armate ale statului sovietic au fost denumite *armata sovietică*, și ulterior, supuse unui șir de reforme¹¹. Unul din primele obiective viza reorganizarea comisariatelor militare, create în anii războiului: Partidul Comunist, dar și conducerea Ministerului de Interne a RSSM cerea de la conducerea districtului înlocuirea mai multor ofițeri din comisariate ce încălcau sistematic disciplina militară¹². Desigur, șefii comisariatelor militare nu doreau să-și piardă privilegiile în fața organizațiilor de partid și intrau tot mai des în conflict cu conducerea raională. Comandamentul Districtului Odesa a emis un ordin, prin care cerea șefilor comisariatelor militare să-și coordoneze activitățile cu secțiile locale de partid. După ce în republică a fost organizat Ministerul Securității și Ministerul de Interne, a scăzut importanța structurilor militare subordonate districtului Odesa¹³.

În acest răstimp, au fost scoși din funcție mai mulți șefi ai comisariatelor militare ce încălcaseră disciplina militară sau comiseseră infracțiuni și a început recrutarea în armata sovietică, conform unor criterii noi, radical diferite de cele din timpul războiului. În comisariatele militare au fost încadrați un mare număr de medici-militari veniți de pe front, fapt ce a condus la un control medical mai riguros¹⁴. Conducerea districtului a creat un nou sistem de control asupra comisariatelor militare. S-au organizat comisii în componența cărora intrau nu doar ofițeri, ci și medici, ce aveau misiunea de a controla activitatea personalului din instituțiile de recrutare și starea clădirilor. S-a stabilit că majoritatea comisariatelor din RSSM se aflau într-o stare deplorabilă, mai ales cele din dreapta Nistrului¹⁵. Se atrăgea o mai mare atenție capacităților fizice ale recruților și s-a stabilit un șir de încălcări ce datau încă din timpul războiului și țineau, în special, de nerespectarea vârstei de recrutare. Conducerea de la Odesa cerea comisariatelor militare să lucreze în mod mai organizat. De exemplu, multe comisariate nu dispuneau de arhive în care să țină la evidență numărul celor recrutați în perioada războiului¹⁶.

¹⁰ AOSPRM. F. 51, inv. 4, dos. 80, fila 48.

¹¹ *Ibidem*, fila 52.

¹² AOSPRM. F. 51, inv. 2, dos. 3, fila 62.

¹³ *Ibidem*, fila 72.

¹⁴ *Ibidem*, fila 78.

¹⁵ *Ibidem*, fila 78.

¹⁶ *Ibidem*, fila 85.



O altă problemă cu care se confruntau generalii din district era oprirea și aplanarea deselor conflicte dintre militari și ofițerii Ministerului de Interne. Aceste cazuri se atestau, în majoritatea lor, în RSSM. În mai multe adresări către conducerea districtului, structurile Partidului Comunist cereau ca ofițerii forțelor armate să respecte disciplina, menționând că mai mulți ofițeri din Ministerul de Interne au fost atacați, mai ales la Chișinău. Guvernul republicii solicita comandantului Districtului Odesa întărirea disciplinei în unitățile militare, în special în garnizoana de la Chișinău, unde ofițerii sau soldații comiteau destul de des furturi și omoruri¹⁷.

În iunie 1946, în funcția de comandant al districtului a fost numit mareșalul Jukov, care a început să restructureze unitățile militare, în special pe cele din RSSM, care era loc strategic și teritoriu de tranzit pentru unitățile militare sovietice trimise în Balcani. Primul pas a fost controlul trupelor dislocate în district. În cazul RSSM s-a remarcat scăderea capacității de luptă a unităților militare din Chișinău, Tiraspol, Bălți¹⁸. S-a constatat că sistemul de apărare antiaeriană din Chișinău, creat încă în timpul războiului, nu corespundea cerințelor postbelice. Astfel, în eventualitatea unui atac masiv din partea aviației inamicului, Chișinăul ar fi fost distrus în totalitate. Prin urmare, se impunea înlocuirea unei părți din armamentul din dotarea trupelor antiaeriene¹⁹. Jukov dorea schimbarea urgentă a unei părți din tehnica militară, care nu corespundea nici ea cerințelor actuale. Pentru a spori capacitatea de luptă a unităților militare și a asigura coordonarea trupelor din diferite regiuni, în special între cele din RSSM și cele din Ucraina, Jukov a ordonat organizarea de aplicații militare în perioada septembrie-octombrie 1946²⁰. Trupele aflate pe teritoriul RSSM organizau marșuri și manevre ce aveau drept scop verificarea capacităților de luptă ale noii tehnici. În urma acestor aplicații, au fost distruse mai multe loturi de pământ ale țăranilor și au fost depistate mai multe câmpuri minate.

Odată cu numirea lui Jukov în această funcție, pe teritoriul RSSM a crescut din nou importanța comisariatelor militare raionale și a scăzut influența secțiilor locale ale Ministerului de Interne. Conducerea RSSM cerea comandamentului de la Odesa ca toți comandanții unităților militare să-și coordoneze acțiunile cu autoritățile republicane, în special cu cele de forță²¹.

În 1947, a început retragerea trupelor sovietice aflate în România. O parte dintre aceste unități au fost dislocate în RSSM. La Parcani, a fost staționat un

¹⁷ AOSPRM. F. 51, inv. 2, dos. 3, fila 90.

¹⁸ *Ibidem*, fila 35.

¹⁹ *Одесский Краснознаменный, Кишинев, Картя Молдовенеаскэ, 1985, с. 45.*

²⁰ *Ibidem*, с. 50.

²¹ *Ibidem*, с. 52.



regiment special de unități de transmisiuni. Aici, în premieră pentru republică, au fost create 6 puncte de control radio. De asemenea, la Chișinău au venit 2 regimente de transmisiuni și un regiment motorizat. La Tiraspol, a fost dislocată o brigadă motorizată. Toate aceste trupe, retrase din Europa de Sud, erau situate în mod intenționat la hotar, urmând să fie ulterior dislocate tot în Europa. Prezența în această regiune a respectivelor unități accentua importanța districtului²².

În același timp, în RSSM, comisariatele militare au început recrutarea în armata sovietică pentru anii 1947-1948, a celor născuți în 1928-1928. Însă tinerii nu doreau să efectueze serviciul militar în forțele armate sovietice. O parte dintre cei recrutați aveau familii, alții nu doreau să-și părăsească locurile natale, iar alții nu cunoșteau limba rusă sau o cunoșteau prost, după cum constatare în raportul său șeful comisariatului general. 108 persoane au dezertat de la punctele de trimitere în unitățile militare, iar 22 – de la comisariatele republicane²³. Moldovenii care-și efectuau serviciul militar în forțele militare sovietice primeau de la apropiați scrisori în care erau îndemnați să dezerteze. Comandamentul de la Odesa a cerut conducerii republicii să ofere mai multă asistență comisariatelor militare pentru efectuarea recrutării²⁴. S-a cerut desfășurarea unei propagande mai active în rândurile viitorilor recruți care nu doreau să-și satisfacă serviciul militar, dar și a populației locale, ce avea o atitudine negativă față de serviciul militar în armata sovietică²⁵. La cererea Partidului Comunist, tot mai mulți localnici erau obligați să activeze în organizațiile militare locale. Activitatea acestor organizații era supravegheată de militarii sovietici, dar și de Partidul Comunist. La statul-major al Districtului Odesa erau trimise rapoarte privind activitatea organizațiilor militare²⁶.

S-a mărit capacitatea depozitelor militare de la Tiraspol în scopul stocării armamentului scos din dotarea unităților militare și aducerii unor noi tipuri de armament. Elocventă în acest sens a fost mărirea depozitului de artilerie de la Colbasna, creat în 1940 și aflat la 4 km de hotarul cu Ucraina. Au fost ocupate noi terenuri destinate construcțiilor, iar autoritățile locale erau obligate să acorde orice ajutor solicitat de militari²⁷.

În 1948, comandamentul de la Odesa a atras atenția șefilor comisariatelor militare că ar trebui să controleze mai detaliat felul în care se desfășoară pregătirea

²² AOSPRM. F. 51, inv. 4, dos. 433, fila 85.

²³ *Ibidem*, fila 122.

²⁴ *Ibidem*, fila 123

²⁵ AOSPRM. F. 51, inv. 3, dos. 70, fila 122.

²⁶ *Ibidem*, fila 128

²⁷ AOSPRM. F. 51, inv. 4, dos. 432, fila 108.



militară în școli. Conducerii republicii i s-a cerut să acorde mai multă atenție activității organizațiilor militare din republică. În această perioadă, a început crearea de școli profesionale unde să fie pregătiți viitorii muncitori ce să lucreze la întreprinderile ce urmau a fi construite pe teritoriul RSSM. Însă aceste școli ofereau pregătire și viitorilor soldați²⁸.

La 6 aprilie 1949, Comitetul Central al Partidului Comunist a adoptat hotărârea de a deporta 11.280 de familii din RSSM. Conducerea Ministerului de Interne dorea ca la represiiunile în masă să participe nu doar unitățile subordonate ei, dar și trupele Ministerului Apărării. Totodată, comisariatele militare trebuiau să prezinte listele localnicilor care, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial au luptat în armata sovietică, pentru a evita reprimarea lor. Districtul Odesa a primit ordin să susțină prin toate mijloacele aceste represiiuni. În timpul desfășurării operațiunii, trupele Districtului Odesa au fost aduse în pregătire de luptă²⁹.

În perioada 1950-1952, în armata sovietică au avut loc mai multe schimbări. Comandantul Districtului Odesa a efectuat mai multe controale ale trupelor din RSSM. În 1950, în Districtul Militar Odesa au avut loc manevre masive, cu implicarea tuturor unităților militare din district³⁰. În RSSM au fost aduse unități militare din Ucraina, se controla capacitatea de luptă a trupelor sovietice de pe teritoriul RSSM și se evalua conlucrarea dintre administrația locală și militari. Unitățile de genști au primit ordin să controleze în detalii toate localitățile din republică, deoarece, deseori, pe câmpurile ce urmau să fie prelucrate se descopereau mine sau obuze, în special în localitățile de pe malurile râurilor Nistru sau Prut. Ministerul de Interne menționa că lucrările anterioare de deminare nu implicaseră un control detaliat al tuturor localităților³¹.

În martie 1953, după moartea lui Stalin, în structurile de forță, inclusiv în armata sovietică au început o serie de schimbări. Partidul Comunist din Moldova conlucra activ cu conducerea Districtului Odesa, Ministerul de Interne și Ministerul Securității trecând pe planul doi.

Pentru RSSM, perioada postbelică se caracterizează prin încercări active de includere a republicii în noul sistem militar format după război de către conducerea sovietică. Organizațiile militare formate pe teritoriul republicii, armata sovietică dislocată în regiune, erau principalele garanții pentru menținerea în continuare a republicii în componența statului sovietic.

²⁸ AOSPRM. F. 51, inv. 4, dos. 423, fila 51.

²⁹ *Ibidem*, fila 56.

³⁰ *Одесский Краснознаменный*, Кишинев, Картя Молдовеняскэ, 1985, с.70.

³¹ AOSPRM. F. 51, inv. 5, dos. 85, fila 111.



SUMMARY

After the end of the Second World War, the Soviet Union made a series of changes in the Soviet military system. The military districts from Europe were reformed, a particular attention being paid to the Odessa military district, in the structure of which the Moldovan Soviet Socialist Republic was comprised. The administration of the military district included the Moldovan Soviet Socialist Republic in the Soviet military system. On the territory of the republic new military units were deployed, military organizations were created where the young were trained for conscription in the Soviet army. Meanwhile, the territory of the Moldovan Soviet Socialist Republic was a transit place for Soviet units in South-East Europe. The deployment of Soviet troops in the Moldovan Soviet Socialist Republic and other republics of the Soviet Union was a lien that they will not secede from it in the future.



25 DE ANI DE LA RĂZBOIUL SOVIETO-AFGAN

Ion XENOFONTOV*

IMAGINEA ADVERSARULUI ÎN RĂZBOIUL DIN AFGANISTAN (1979-1989) ÎN PERCEPȚIA PARTICIPANȚILOR DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

Plasați într-un spațiu străin, necunoscut, în contrast cu comunitatea din care proveneau, militarii din URSS au perceput o lume ostilă, dimensiune constituită în contextul războiului sovieto-afghan. Conflictul armat din Afghanistan a decurs într-o „țară absolut străină, cu o climă și situație geografică deosebită, o țară muntoasă...”, era greu nu numai să lupți, ci chiar și să te afli acolo”. (Sl. Răducan¹)². Acest recul a conturat dimensiunea psihologică a combatanților sovietici (de menționat și vârsta acestora – 18-19 ani) vizavi de un spațiu nou, răuvoitor, unde orice contact reprezenta și o puternică lovitură asupra personalității acestora. Pentru militarii sovietici, imaginea adversarului, reprezentată în literatură, filme, în relatările generației în vârstă sau în cadrul instrucției militare n-a fost nici pe departe congruentă cu cea din Afghanistan. Inamicul, deseori, nu avea o uniformă militară ce-l discernează și nu reprezenta un anumit segment al populației. În perimetrul conceptului indelebil marcat de contextul istoric, pentru afghani orice

* **Ion Xenofontov**, doctor în istorie, cercetător științific, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”.

¹ Răducan Slava – născut în orașul Chișinău. Serviciul militar: 1984–1985. În Afghanistan a fost ostaș. La data interviului era președintele Uniunii Combatanților Afgani din sectorul Râșcani, orașul Chișinău. Interviu a fost realizat în 17 noiembrie 2001. Caseta nr. 9/II.

² De altfel, atât „relieful sărăcăcios, neospitalier...”, cât și „lumea ermetică” reprezentau și pentru soldații români mediul din Afghanistan. *TV România 1*, 28.01.2003, ora 00:00-00:30.



nou-venit ce se afla pe teritoriul țării lor, cu atât mai mult înarmat, era un inamic ce trebuia înlăturat. Generalul Ruslan Aușev, fost șef al infanteriei motorizate a armatei sovietice din Afghanistan, în anii 1980-1982 și 1985-1987, prezenta, într-un interviu, atitudinea afghanilor: „Fiecare străin care intră în această țară devine un dușman vânat de toată lumea - militari, civili, chiar și de natură”³. Prin conceptul de adversar, combatanții sovietici desemnau o latură mult mai extinsă a sensului clasic; om-dușman (atât oponentii regimului afgan, instalat de sovietici, cât și oricare cetățean afgan), spațiu străin, condiții geografice și climaterice nefavorabile. Dacă condițiile geoclimaterice au constituit un ambient neospitalier (cu influențe asupra calității vieții, sănătății etc.), instalând și un disconfort psihologic, imaginea omului-adversar era destul de complexă, aferentul de bază al acestuia fiind asociat cu pericolul lichidării fizice și mefiența. S-a revelat conexiunea dintre cele două tabere antagoniste la frontiera dintre viață și moarte, instituind mecanismul *violentei reacționale*⁴: „Îi omorâm și noi pe ei, și ei pe noi - unii pe alții.” (I. Ceriak⁵). „Dacă nu trăgeam eu, trăgea el, asta-i toată filozofia”⁶. „Trăgeau ei, trăgeam și noi”. (V. Doroșenco⁷).

Un aspect semnificativ al identificării îl constituie logomahia noțiunii de *adversar*. În calitate de prolegomene vom lua constatarea lui Jean Piaget, conform căreia „fiecare cuvânt desemnează un concept ce constituie semnificația sa”⁸; în cazul nostru vom analiza atât sensul cuvântului *adversar* al sovieticilor în Afghanistan, cât și dinamica istorică a acestei noțiuni.

În literatura occidentală, adversarii sovieticilor din Afghanistan erau nominalizați prin conceptul sintetic *Rezistență*, iar alături de această noțiune era cunoscut și termenul *mujaheddin*. În traducere *mojahed* sau *mujaheddin* semnifică *luptător pentru credință*, participant la *jihad*, adică la războiul sfânt al musulmanilor împotriva necredincioșilor și a autorităților care-i conduc. Astfel erau clasificați afghanii ce luptau împotriva intervenției sovietice și a guvernului ateu de la Ka-

³ Аргументы и Факты, №. 39, 2001, с. 3; *Ancheta*. Revistă de informații verificate, 15-21.10.2001, p. 13.

⁴ Erich Fromm, *La coeur de l'homme. Sa propension au bien et au mal*, Paris, Payot, 1991, pp. 23-24, Apud Toader Nicoară, *Istorie și violență. Lecturi posibile* // *Caiete de antropologie istorică*, nr. 2, Cluj-Napoca, Accent, 2002, p. 10.

⁵ Ceriak Ivan – născut în anul 1962, în satul Răciula, raionul Călărași. Serviciul militar: 1980–1982. În Afghanistan a fost tanchist. Interviul a fost realizat în 30 noiembrie 2002. Caseta nr. 47/I.

⁶ Sorin Avram, *op. cit.*, p. 8.

⁷ Doroșenco Veaceslav – născut în anul 1969, în satul Sculeni, raionul Ungheni. Serviciul militar: 1987–1989. În Afghanistan a fost șofer-mecanic, sergent inferior. La data interviului era șomer. Interviul a fost realizat în 13 noiembrie 2002. Caseta nr. 28/I-II.

⁸ J. Piaget, *Structuralismul*, 1973, Editura Științifică București, p. 85.



bul⁹. Concepția *jihad*-ului a fost preluată și adaptată de mișcarea de Rezistență din fenomen religios în *act politic*¹⁰. Pe parcursul conflictului militar, *jihad*-ului afghan i s-au aliat și „*brigăzile internaționale*”, constituite din combatanți antisovietici din Egipt, Algeria, Peninsula Arabă, Asia de Sud și Asia de Sud-Est¹¹.

În URSS, utilizarea diversilor termeni aleatorii sugerează că propaganda sovietică nu deținea informații ample despre *Rezistența afghană*, fapt ce a constituit un obstacol direct în calea sovieticilor de a identifica forțele reale ale adversarilor. L.V. Șerbașin, șeful serviciului de cercetare externă al URSS, care a efectuat mai multe vizite în Afghanistan, avea să recunoască, mai târziu în memoriile sale: „Termenii de *acțiuni banditești, formațiuni banditești, tabere de bandiți*, noțiuni aplicate în lexiconul operativ-politic al serviciilor noastre în perioada postbelică, reveneau în uz în Afghanistan. Cum se întâmplă de obicei, sloganurile politice nu permit să identifice realitatea, limitează analiza la șabloane comode”¹². Astfel, apelativele utilizate de sovietici pentru tratarea populației afgthane ostile erau destul de diversificate și contingente: *basmota*, adică *basmaci*, *duhuri*, *mujaheddini*, *dușmani*, *inamici*, *bandiți*, *bandă de asasini*, *mercenari ai imperialismului*, *călăi*, *spoliatori*, *scelerați* ș.a. În limbajul presei sovietice și al combatanților sovietici, adversarii erau nominalizați și prin alți termeni stocastici ce indicau opusul, contrariul ostil, cu conotații morale și simbolice negative; s-au creat imagini ale demonizării și dezumanizării oponentului, indicându-se un instrument de polarizare prin constituirea unui grup specific de intruși amenințători: *ei*, *el*, *dușmani*, *inamici*, *bandiți*, *bande*, *formațiuni banditești*, *răzvrățiți*, *insurgenți*, *rebeli*, *sălbatici*, *babay*, *antirevoluționari înarmați*, *supostați* etc. În perimetrul limbajului convențional, aplicat de aviatori, adversarii erau numiți *ciori negre*, iar pe acest subiect se interpreta melodia „Cioară neagră, evită-mă!”, în sens de elidare a unui pericol iminent¹³.

⁹ *Afghan Resistance. The Politics of Survival*, /Edited by Grant M. Farr și John G. Merriam, London, Westview Press, 1987, pp. 6-11; Л. Млечин, *Душманы. Моджахеды. Братья* // Новое Время, №. 49, 1990, с. 17-20.

Е. Островский, *Штрихи к афганским портретам. Из записки дипломата* // Международная Жизнь, № 1, 1999, с. 92; В. Коргун, *Афганистан. Ислам и власть* // Азия и Африка Сегодня, № 10, 1995, с. 25-28; А. Князев, *История афганской войны 1990-х гг. и превращение Афганистана в источник угрозы для Центральной Азии*, Бишкек, Изд-во КРСУ, 2002, с. 11.

¹⁰ Viorel Panaite, *Din istoria dreptului islamic al popoarelor: doctrina djiihad-ului (II)*, // Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol, XXIII/1, 1986, p. 417.

¹¹ Gilles Kepel, *Jihad. Expansion et déclin de l'islamisme*, Paris, Gallimard, 2000, p. 14, 124.

¹² Л.В. Шебаршин, *Руки Москвы*, Москва, Издательство Эксимо, 2002, с. 201.

¹³ В. Огрызко, *Заграничная застава. Советские пограничники по ту сторону советско-афганской границы в 1979-1989 годах* // Литературная Россия, 18.10.1996, p. 4.



Până la mijlocul anilor 1980, cel mai uzual termen în propaganda sovietică referitor la *Rezistența afgghană* l-a constituit eufemismul *basmaci*. Noțiunea *basmaci* și derivatele acesteia au la bază verbul tûrc *basmak* ce glosează *a da, a persecuta, a silui*. Pentru popoarele din Asia Centrală, sinecdoca *basmaci*, termen căzut în desuetudine, etichetează *jefuitorii, tâlharii, bandiții, hoții la drumul mare*. Din perspectivă istorică, astfel erau nominalizați aventurierii ce jefuiau caravanele comerciale, asasinii. În demersul istoriografiei sovietice, termenul corosiv de *basmaci* a primit o conotație social-politică. În una din monografiile ce reflectă acest subiect - *Basmacia: geneza, esența și eșecul* (publicată, la Moscova, în 1981) se afirmă, în stilul obișnuit al epocii sovietice: „După Revoluția din octombrie (1917 - n.n.) sensul de *basmacie* a avut și o anumită semnificație socială și politică. *Basmacia* s-a cristalizat în una din cele mai acute forme ale luptei de clasă, a exploatatorilor înfrânți împotriva revoluției victorioase, a dictaturii proletare, împotriva puterii poporului muncitor”¹⁴. De altfel, dacă e să rămânem pe aceleași repere interpretative, e vorba de populația care s-a opus expansiunii revoluției bolșevice în Asia, iar mai târziu - reformelor impuse de soviete. Autorii cărții menționate, ca și întreaga propagandă sovietică, au schimbat macazul termenului de *basmaci* pentru a indica forțele ce s-au opus intervenției militare din Afghanistan¹⁵. În demersul istoriografiei sovietice, *basmacii* primesc și aferentul conspirației externe - inamicii constituie un element al societății lipsite de putere în urma înlăturării regimului feudal și sprijinite de imperialismul internațional¹⁶. Partizanii afghani (elementele sociale ale acestora erau constituite din șefi tradiționali și religioși, conducători de trib, fruntași locali, foști militari ș.a., iar baza ideologică a acestora o reprezenta proclamarea unui islam conservator și fundamentalist), conform definiției date în literatura oficială sovietică, sunt acele elemente ale societății care erau lipsite de putere în urma înlăturării regimului feudal, fiind sprijinite de imperialismul internațional¹⁷. Utilizarea unei vocabule obscene a fost evocată în mod deliberat de propaganda oficială sovietică, în scopul compromiterii inamicului prin toate mijloacele posibile, inclusiv prin metode verbale. S-a aplicat un termen cu semnificație eufemistică în lumea răsăriteană și pentru a orienta la o anumită atitudine părtinitoare comunitatea lor. În același context, aplicarea unor termeni desconsiderativi poate semna și percepțiile generale ale sovieticilor, ex-

¹⁴ А. И. Зевнлев, Ю.А. Поляков, *Басмачество: возникновение, сущность, крах*, Москва, Издательство Наука, 1981, с. 3.

¹⁵ *Ibidem*, с. 6.

¹⁶ *Что есть что в мировой политике. Словарь-справочник*. Под ред. Е.М. Примакова и А.И. Власова, Москва, Прогресс, 1987, с. 41.

¹⁷ *Ibidem*



trase din domeniul identității și alterității, tendința de a surprinde la adversari aspecte compromițătoare, sentimente de suspiciune și fobie, de antipatie, deviere și deformare a imaginii Celuilalt¹⁸.

Vocabula *duh* (astfel erau desemnați și soldații sovietici din prima jumătate de an al serviciului militar) era cunoscută, în mod special, în limbajul uzual al combatanților sovietici. Această ipostază semnifică și ceea ce edifică *DEX - spirit rău, drac, diavol*¹⁹; în percepția participanților sovietici la războiul din Afghanistan, constituia cea mai negativistă caracterizare a adversarilor. *Duhii* erau remunerați în funcție de numărul victimelor sovietice - torturau prizonierii prin cele mai bestiale moduri: „*Duhii... Aceștia erau foarte cruzi*”²⁰. „În unele unități militare au fost cazuri când a fost tăiat tot postul de pichetare, deoarece a adormit unul și au pătruns dușmanii - *duhi*, i-au tăiat pe toți” (V. Jomico²¹). Termenul *duh* era inclus în *lexiconul afghan*, constituit din substratul jargoanelor militare, cu diverse funcții reprezentative²². Natura semantică a noțiunii *duh* indica și un transfer metaforic, constituia esența trivialității, a unui rău survenit sau aplicabil oricărui combatant sovietic.

La sfârșitul anilor 1980, pe fondul restructurării și transparenței gorbacioviste, în mass-media și literatura sovietică, adversarilor sovietici în Afghanistan li s-a aplicat sintagma *forțe de opoziție, detașamente militare ale opoziției sau opoziția înarmată*. Schimbarea macazului referitor la definirea adversarilor afgani de către sovietici a fost reliefată de către cercetătorul rus V.M. Dereabin: „consecințele campaniei afgane au demonstrat că *ireconciliabila opoziție* nu reprezintă o *ceată de bandiți*, cum era expus în mijloacele de informare în masă, ci o forță militaro-politică reală care nu trebuia denegată. Fără a se ține cont de interesele acestor forțe, era puțin probabil să se formeze un echilibru în plan regional, ca bază a stabilității în sistemul relațiilor internaționale”²³. În același context, istoricul V.P. Lukin atenționa asupra dihotomiei *ai noștri/împotriva noastră*, ca direcție de abordare pentru adversarii sovieticilor în războiul din Afghanistan²⁴.

¹⁸ Simona Nicoară, *Ipostazele alterității și geneza mitologiei naționale (sec. XVIII–XIX)*, în *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală*. Coord. de Nicolae Bocșan, Toader Nicoară, vol. 3, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, pp. 58–60.

¹⁹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, București, 1998, p. 323.

²⁰ Alexandru Vakulovski, *Soldați români în Afghanistan* Manuscris (Interviu cu Anatolie Deleu).

²¹ Jomico Vasile – născut în anul 1967, în satul Mășcăuți, raionul Criuleni. Serviciul militar: 1985–1987. În Afghanistan a fost sergent, ajutorul comandantului de pluton în serviciul de infanterie. La data interviului era om de afaceri. Interviu a fost realizat în 2 decembrie 2001. Caseta nr. 6/II.

²² A se vedea *Afghanskij leksikon* (voennyj žargon veteranov afghanskoj vojny 1979–1989 gg.) // http://www.rus.org/afghan/titel_pred.htm (accesat în 23.06.2003).

²³ В.М. Дерябин, *Деструктивная роль исламской оппозиции в политическом урегулировании афганской проблемы в 1979–1989 годах*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 1990, с. 13.

²⁴ В.П. Лукин, *Истоки «кровавых игр»* // США. Экономика. Политика. Идеология, № 7, 1989, с. 38–41.



Configurarea diverselor noțiuni ale denominației adversarilor, instituite în *quolibet*, într-un fel, a marcat o dimensiune a discursului altercației; se indicau raporturile dintre cele două tabere antagoniste, cristalizându-se și în procesul complex al cunoașterii mutuale. Pentru combatanții sovietici, construirea imaginii adversarilor a marcat tatonarea terenului spre a se plasa într-o poziție favorabilă față de o civilizație intrusă.

Intervenția „contingentului limitat al armatei sovietice” în Afghanistan a suscitat o mobilizare impetuoasă a afghanilor, numărul luptătorilor inclemenți URSS era într-o evidentă ascensiune. Astfel, dacă la sfârșitul anului 1979, numărul mujaheddinilor se ridica la 40.000 de oameni, cifra s-a majorat în anii 1981-1983, însumând cca 45.000 de combatanți, iar în anul 1986 aceștia reprezentau deja 150.000 de persoane²⁵. Potrivit surselor occidentale, numărul total al partizanilor afghani a fost estimat la 60.000-200.000 de oameni²⁶. Prin prisma combatanților sovietici, numărul partizanilor afghani a fost raportat la pericolul iminent al acestora: „Erau bande. Noi spuneam că doar să fi stat cu automatele în mână, și ei numai să fugă, ne călcau pe toți.” (I. Gadinaud²⁷).

Grupările *Rezistenței*, formate din afghani refugiați (începând cu a doua jumătate a anilor 1970)²⁸, aparținând islamului moderat sau radical, au fost constituite din șapte partide sunnite, cantonate în Pakistan, și alte opt partide šiite, consolidate pe teritoriul Iranului²⁹. Potrivit surselor occidentale, formațiunile paramilitare din Pakistan și Iran constituiau 5-8% din numărul total al luptătorilor afghani. Centre similare activau în Arabia Saudită și Egipt, iar în confruntările cu sovieticii în Afghanistan erau implicați mercenari și voluntari din Arabia Saudită, Turcia, Iran, Japonia, China³⁰. În anul 1981, conform *Khad*-lui - în servi-

²⁵ В. Г. Сафонов, *Афганистан: итоги и выводы. Как это было* // Военно-Исторический Журнал, № 5, 1990, с. 69.

²⁶ Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Pannè etc., *Cartea neagră a comunismului*, București, Humanitas, 1998, p. 683.

²⁷ Gadinaud Ion – născut în 1968, în satul Somalia, raionul Cantemir. Serviciul militar: 1986–1988. În Afghanistan a fost șofer. Actualmente este invalid de război. Interviu a fost realizat în 26 aprilie 2003. Caseta nr. 56/I-II.

²⁸ Conform informațiilor oficiale pakistaneze și iraniene, la sfârșitul anului 1982, în Pakistan erau expatriați 3 500 000, iar în Iran – 1 500 000 oameni. Vezi V.S. Safrončuk, *Afghanistan vremen Amina* // *Meždunarodnââ žizn'*, nr. I, 1991, p. 28.

²⁹ Vezi СССР и Пакистан, Москва, 1984, с. 137-138; Д.А. Волкогонов, *По долгу дружбы, по велению сердце* // *Выполненный интернациональный долг*, Москва, Издательство политической литературы, 1986, с. 8; Л. Елин, *Беседы о мире на войне* // *Новое Время*, № 22, 1988, с. 16-17; Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Pannè etc., *op. cit.*, p. 683.

³⁰ В. Виноградов, *Добровольцы в Афганистане* // *Военные Знания*, № 8, 1989, с. 30-31; Cornel Scafeș, Horia Șerbănescu, Ioan Scareș *Războiul din Afghanistan* // *Top Gun*, nr. 28, 2002, p. 29; Вл. И. Бузов, *Новейшая история стран Азии и Африки (1945–2004): учеб. пособие*, Ростов на Дону, Феникс, 2005, с. 301.



ciile de securitate afgthane -, erau identificate 200 de tabere ale mujaheddinilor (dintre care 80 în Pakistan)³¹. Un loc important l-a deținut *Rezistența* din interior. Dintre cei mai reprezentativi comandanți regionali (cifra totală a liderilor antisovietici constituia 200), cu un prestigiu personal profund (comparativ chiar cu liderii administrației de la Kabul), s-au evidențiat comandantul tadjik Ahmed Shah Massoud (1953 - 9 septembrie 2001, acționa în regiunea Panjshir), liderul uzbek Abdul Rashid Dostum (deținea controlul părții de nord, amplasate în jurul Mazar-i-Sharifului), Abdul Hak (a condus *Rezistența* în zona de la periferia Kabulului) și Ismail-han (liderul mujahhedinilor din Herat). Personalitatea lui Massoud, cel mai important lider regional, a fost evidențiată și de foștii combatanți moldoveni: „În anul 1983, în Panjshir, el (Ahmed Shah Massoud - n.n.) era cel mai mare.” (V. Daniță³²). Liderii regionali dispuneau de formațiuni paramilitare, semnav diverse armistiții, pe anumite chestiuni, cu autoritățile de la Kabul și cele sovietice (percepute drept o perioadă de relaxare pentru noile confruntări militare)³³. Baza ideologică a *Rezistenței afgthane* a constituit-o islamul, bifurcat în islamul fundamentalist (radical) și tradiționalist (moderat). Dacă prima aripă se pronunța pentru formarea unui stat în Afghanistan, conform modelului din perioada profetului Mohamed, sau a statului khomeinist din Iran, cealaltă aripă se exprima pentru revenirea la perioada de conducere a lui Daoud sau reinstaurarea monarhiei³⁴. Acestor curente ale *Rezistenței afgthane* li se subscrisa și unul diplomatic, care milita din exterior. Curentul diplomatic era constituit din emigranții intelectuali care atenționau organismele internaționale asupra războiului sovieto-afghan. Unul dintre liderii remarcați ai acestui curent era profesorul Abdul H. Tabibi - primul afghan care a condamnat imixtiunea sovietică de la tribuna ONU³⁵. Caracteristica esențială a *Rezistenței afgthane* a reprezentat-o faptul că

³¹ Е. Ю. Юсупов, Б. В. Лунин, *Басмачество – орудие реакции*, Ташкент, Издательство «Фан», 1981, с. 4, примечание 3.

³² Daniță Vasile – născut în anul 1964, în satul Săseni, raionul Călăraș. Serviciul militar: 1982–1984. În Afghanistan a fost mecanic-conducător auto. Interviu a fost realizat în 11 noiembrie 2002. Caseta nr. 23/I.

³³ Веzi А. Проханов, *Афганистан* // Международная Жизнь, июль, 1988, с. 28; Артем Боровик, *Афганистан: предводительные итоги* // Огонек, № 30, 1988, с. 25; Полевые командиры // Красная Знамя, 19.03.1989, с. 3; Г. Ильин, *Как воевать с талибами. Полевой командир дает советы американцам* // Известия, 27.09.2001, с. 11; Б. В. Громов, *Ограниченный контингент*, Москва, Издательская группа Прогресс & Культура, 1994 // <http://www.afgan.da.ru> (accesat în 14.08.2004).

³⁴ Chr. Sherwell, *Rebels in Afghanistan May Be Gaining Stem* // Christian Science Monitor, Boston, 15.02.1979, p. 3.

³⁵ Abdul H. Tabibi, *Reminiscences of My Four Decades of Diplomatic Life at the Service of Afghanistan and the World at Large...* Nicosia, Printing Publishing Co. Ltd, 1995, p. 146.



nu avea un nucleu administrativ unic și nu a acționat de comun acord împotriva Uniunii Sovietice, fiecare grupare preferând o strategie de luptă individuală. Mai mult, în disputa de putere, administrare teritorială și repartizare a furniturilor occidentale erau situații când *mujaheddinii* se asasinau unul pe altul sau efectuau trocuri, schimbând arme contra droguri³⁶. Aceste divergențe interne erau exploatare de către militarii sovietici, incluzându-se în strategia serviciilor speciale ale URSS, în vederea menținerii acestei situații nebuloase, conform principiului *divide et impera*: „Unul din dezideratele noastre prevedea confruntarea grupărilor afgthane între ele... în fiecare zi... bandele se atacau una pe alta, pentru noi aceasta era bine, pentru că astfel își surmenau forțele.” (I. Iliciuc). „Când apărea un partener mai puternic, trebuiau ațâțați unii împotriva altora, adică potrivit regulii *dezbină și stăpânește*. Ei se aliau împotriva unui dușman, iar dacă se termina lupta, ei iarăși se distrugau între ei.” (I. Cociaș³⁷).

Tabăra antisovietică a beneficiat de susținere din interiorul țării (prin includerea nemijlocită a populației), dar și din exterior (SUA, Pakistan, Iran, China etc.). În baza unui program de ajutor secret din toamna anului 1981, Statele Unite erau implicate, împreună cu Arabia Saudită, Egipt, China, Pakistan, în ajutorarea cu fonduri a forțelor anisovietice. „Arabia Saudită asigură banii, Egiptul dădea sprijin în instruire, China contribuia cu arme, iar Statele Unite furnizau automate „Kalașnikov”, rachete antitanc și alte arme din stocurile americane și egiptene. În fabricile controlate de CIA, din Egipt și Statele Unite, se produceau imitații ale armelor sovietice. În plus, se îmbunătățeau unele arme, precum rachetele anti-aeriene SA-7”³⁸. Pakistanul, grație proximității geografice și religioase, a facilitat livrarea de arme și instruirea militară, iar Peshawar - oraș situat la 24 km de frontieră cu Afghanistanul - a constituit capitala pakistaneză a *Rezistenței afgthane*. SUA, principalul protagonist al susținerii forțelor antisovietice din Afghanistan, a acordat, pe lângă tehnică militară, și un ajutor financiar considerabil, acesta în-

³⁶ G. Godster, *Russian Scorned by Afghans, But Hanging On* // Christian Science Monitor, Boston, 06.09.1979, p. 3.

³⁷ Cociaș Iurie - născut în anul 1961, în satul Nicoreni, raionul Drochia. Serviciul militar în anii 1980: insulele Kurile (flota maritimă specială), școala militară politică din orașul Vladimir, deplasări în Japonia, Vietnam. În Afghanistan (1984) a fost plutonier, instructor politic. La data interviului era membru al Uniunii Combatanților Afgхани din orașul Chișinău. Interviul a fost realizat în 8 noiembrie 2002. Casetele nr. 17/I-II, 18/I-II, 19/I-II.

³⁸ M. Zia-ul-Haq, *Middloman: A Mission For Zia. Interview* // Time, vol. 116, nr. 15, N.Y., 1980; *From Our Special Correspondent. Russia In Afghanistan: Tribesmen Who Took On A Titan* // Economist, vol. 279, nr. 7186, L., p. 27; В. Левин, «Мистер пулемет» на службе ЦРУ // Новое Время, nr. 40, 1980, p. 29; Мирдула Гош, *Советско-китайские отношения в 80-х годов*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Киев, 1993, с. 8.



sumând cifra de un miliard de dolari americani³⁹. Serviciile secrete americane au aplicat pe larg *cultul bacșișului*, la fel ca și germanii în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Rezistența afghană, consolidată în jurul ideii de luptă împotriva agresiunii externe a Uniunii Sovietice, pe lângă sprijinul material acordat de occidentali, a avut un rol hotărâtor în operațiile militare împotriva URSS, fapt ce a determinat, în final, și retragerea sovieticilor din Afghanistan. În același context, constatăm și un început al evenimentelor care au culminat cu episodul tragic din 11 septembrie 2001. Sau, conform expresiei sugestive a cunoscutului istoric englez Eric Hobsbawm, americanii „au pățit ca ucenicul vrăjitor al lui Goethe, care a chemat spiritele și nu a mai putut să le stăpânească”⁴⁰.

Identificarea adversarilor, conform combatanților

La micronivelul conexiunii om-om, participanții sovietici la războiul sovieto-afghan nu au perceput repere clare pentru conturarea forțelor adverse, instituind la paroxism situațiile de incertitudine, derutare, imprevizibilitate și insecuritate: „Acolo nu știai unde-i dușmanul.” (Al. Ochievșchii⁴¹). „Nu înțelegeai cine cu cine luptă.” (V. Cebanu⁴²). „Nici nu știai care ți-e dușman.” (V. Vrabie⁴³). „Nu puteai delimita dușmanii.” (A. Trofeev). „Niciodată nu era clar: *Cine-i și unde-i inamicul?* Se părea că nu era și, în același timp, era pretutindeni”⁴⁴. Din acest considerent,

³⁹ Peter Calvacoressi, *Politica mondială după 1945*, București, Allfa, 2000, p. 522; Referitor la fondurile americane de care a beneficiat *Rezistența afghană* a se vedea E.Б. Падишева, *Внешнеполитический курс администрации Рональда Рейгана в «третьем мире», 1981–1988*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 1989, с. 21–22; Д.Г. Завидоский, *Советская историография о концептуальных основах внешней политики США в 60–80-е годы*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 1990, с. 15; Н.А. Хоменко, *Политика США в области поставок вооружения развивающимся странам, 70-е – 80-е годы*. Автореферат на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Москва, 1990; Steven J. Zaloga, *America. Duelul sovieto-american și cursa înarmărilor din timpul războiului rece*, Elit, f.a.e., p. 115.

⁴⁰ Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor*, Lider, București, f.a.e., p. 299.

⁴¹ Ochievșchii Alexandru – născut în anul 1959, în satul Voroteț, raionul Orhei. Serviciul militar: 1979–1981. În Afghanistan a fost soldat la artilerie. Interviu a fost realizat în 11 ianuarie 2005. Caseta nr 61/I-II

⁴² Cebanu Victor – născut în anul 1967, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1985–1987. În Afghanistan a fost șofer. La data interviului era șomer. Interviu a fost realizat în 10 aprilie 2001. Caseta nr. 1/I.

⁴³ Vrabie Valeriu – născut în anul 1969, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1987–1989. În Afghanistan a fost șofer. La data interviului era constructor. Interviu a fost realizat în 28 aprilie 2003. Caseta nr. 50/I-II.

⁴⁴ *Рассказ бывшего рядового «кандагарской бригады» Ограниченного контингента советских войск в ДРА* // http://veteran.r52.ru/iom_2.phtml (accesat în 27.10.2002).



combatanții au surprins o clasificare a adversarului, instituită din dimensiunile războinicilor, care acționează prin mijloace de suprimare.

Conform misionarului creștin David Leatherberry, după imixtiunea sovietică în Afghanistan (fapt sesizat, de altfel, și în alte contexte tensionate), s-a creat o stare de anxietate, *oamenii vorbeau în șoaptă*, nimeni nu îndrăznește să vorbească cu un străin, iar amicii nu se mai salutau în public în mod deschis⁴⁵. Acest comportament de eschivare a instituit o turnură în viața cotidiană a afghanilor, din acest considerent sovieticii considerându-i proteici - ziua erau oameni obișnuiți, combatanții sovietici se salutau cu aceștia, conlocuiau pașnic, iar noaptea deveneau luptători antisovietici. În această sintalitate și convergență a fost inclusă toată populația Afghanistanului: „Ei luptau mai mult noaptea, după ora 9 seara..., ziua nu ne prea atingeau, dar numai noaptea.” (P. Olaru⁴⁶). „La ei era așa: azi vorbea cu tine, iar noaptea venea să te omoare.” (V. Vrabie). „Nu puteai să-i numești dușmani, ziua toți erau pașnici.” (V. Slănină⁴⁷). „Nu-i cunoști pe ei. Ziua parcă erau oameni normali, noaptea însă împușcau.” (V. Dolghi⁴⁸). „Ziua îl verificai dacă are pașaport, dacă-i pașnic, noaptea însă lua automatul, mergea și împușca.” (I. Turtă⁴⁹). „În primele zile eram perplex: ziua ară, iar spre seară începea să împuște (...) Când ne aflam, odată, la paza aeroportului, am văzut cum lucrau la livezile de citrice. Am observat cum ziulica întreagă aveau grijă de aceste livezi. Dar din aceleași livezi, numai cum venea seara, începeau împușcături. Cum așa se poate? Ziua este om pașnic. Dar cum începe să se însereze, începe activitatea militară.” (N. Amelichichin⁵⁰). „Cu *mujaheddinii* m-am întâlnit de multe ori. Ne salutăm prietenește, iar seara ei luau armele și mergeau în munți la luptă, le organizau soldaților noștri lupte sângeroase..., mujaheddinii erau dușmanii noștri,

⁴⁵ David Leatherberry, *Afghanistan, lacrimile mele. O poveste adevărată despre două lumi*, Oradea, f.a.e., pp. 12, 93.

⁴⁶ Olaru Petru – născut în anul 1966, în satul Piatra, raionul Orhei. Serviciul militar: 1985–1987. În Afghanistan a fost soldat. Interviu a fost realizat în 11 ianuarie 2005. Caseta nr. 62/I-II.

⁴⁷ Slănină Valeriu – născut în anul 1965, în orașul Strășeni. Serviciul militar: 1984–1986. În Afghanistan a fost șofer. Interviu a fost realizat în 17 mai 2003. Caseta nr. 57/II.

⁴⁸ Dolghii Vasile – născut în anul 1964, în satul Cinișeuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1982–1984. În Afghanistan a fost soldat. La data interviului era președinte al Fondului Raional Rezina de Ajutorare a Participanților la Acțiunile Militare din Afghanistan. Interviu a fost realizat în 6 mai 2003. Caseta nr. 55/I.

⁴⁹ Turtă Ion – născut în anul 1966, în satul Peresecina, raionul Orhei. Serviciul militar: 1983–1985. În Afghanistan a fost genist. Interviu a fost realizat în 20 mai 2003. Caseta nr. 59/I.

⁵⁰ Amelichichin Nicolae, serviciul militar: 1980–1982. În Afghanistan a fost șeful comandantului în brigada de asalt. Fost președinte al Ligii Afghe din sectorul Botanica, orașul Chișinău. La data interviului era șeful Direcției autotransport și securitate la *Energbank*. Interviu a fost realizat în 21 noiembrie 2002. Casetele nr. 34/I, 35/II.



ne întâlneam cu *țarandoy*, acești *țarandoy* (miliția afghană)... și *sarbozii*, armata lor populară (afghană - n.n.), se schimbau - ziua erau *saraboz* sau *țarandoy*, iar seara sau noaptea erau dușmani”. (Sl. Răducan). „Ziua mai stăteam, ne relaxam. Noaptea - Doamne ferește să nu ai gloanțe cu tine, sau cască, sau vestă antiglonț.” (C. Cebanu⁵¹). „Ziua afghanii își lucrau loturile de pământ, acțiunile militare le efectuau, de regulă, după-masă sau noaptea, iar ziua următoare deveneau iarăși *locuitori pașnici*”⁵². „Era bandă de aliați, ziua țineau cu rușii, ca noaptea să-i împuște tot pe ruși”⁵³. Proprietarii de prăvălii (*dukane*), de la care se aprovizionau combatanții sovietici, s-au erijat, de asemenea, în categoria adversarilor: „Dușmanii ziua sunt dukani pașnici, iar noaptea iau arma și luptă”⁵⁴. „Ziua, deseori, se disimulează în locuitori pașnici”⁵⁵. Merită specificat faptul că nu doar populația băștinașă era divizată conform sintagmei *ziua - prieteni, iar noaptea - dușmani*, aceste calificative fiind atribuite unor artere și localități. Baza infrastructurală Bahram - Jallalabad - Kandahar și Herat era accesibilă pentru sovietici și aliați doar ziua, iar noaptea trecea în mâinile adversarilor. La fel era și cu orașul Hazny, din sud-estul țării: ziua se afla sub administrația guvernului de la Kabul, iar noaptea era sub puterea *mujaheddinilor*. Astfel, pentru combatanții sovietici, percepția inamicului era destul de vastă; această categorie includea atât luptătorii din operațiunile militare, cât și populația civilă, armata afghană (aliații), proprietarii de prăvălii ș.a. Această consternare era formată în contextul unui război civil atunci când identitatea adversarului era în contiguitate cu populația țării. S-au instituit, astfel, elemente de tactică de gherilă, inspirate din învățătura lui Mao Zedong (Tzedun; 1893-1976): sprijinul acordat de populația băștinașă, activități subversive din kișlakuri, schimbarea frecventă a amplasamentelor etc. Din perspectivă simbolică erau evidențiate și coordonatele temporale ale afghanilor, ale confruntărilor survenite dintre diurn și nocturn, ale *timpului de lumină*: în prima parte a zilei, afghanii se reprezentau ca oameni obișnuiți, iar în cea de-a doua parte se încadrau în tabăra antisovietică.

Alte coordonate temporale ale *timpului astronomic* atribuit *mujaheddinilor*, ca luptători în efectuarea acțiunilor militare, erau marcate în sezonul cald al anului,

⁵¹ Cebanu Constantin – născut în anul 1968, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1987–1989. În Afghanistan a fost șofer, bucătar. La data interviului era fermier. Interviul a fost realizat în 28 aprilie 2003. Caseta nr. 51/I-II.

⁵² Павел Крянгэ, Я хочу рассказать...(Воспоминание с острым сюжетом), Кишинев, 1998, c. 75.

⁵³ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Anatolie Deleu).

⁵⁴ Вадим Дудаков, *Несколько интервью об Афганистане* // Литературный Киргизстан, 1988, № 9, c. 86.

⁵⁵ Н. Кравченко, *Группа в засаде* // Военный вестник, № 7, 1989, c. 46.



după adunarea recoltei, iar în sezonul rece, adversarii se retrăgeau în munți, în tabere⁵⁶. Unul dintre combatanții din RSSM își anunța familia într-o misivă că „degrabă vom termina luptele, până la primăvară”⁵⁷.

În categoria adversarilor erau incluși și tinerii afghani. În acest sens, erau remarcate diverse cazuri de confruntări deschise ale populației tinere cu sovieticii, dar și abilitățile acestora în planul pregătirii militare, considerent marcat și de faptul că în unele comunități afgane arta războiului, configurată și prin mecanismul *violentei ludice*, constituia unul din ritualurile de inițiere a tinerilor, iar, în anumite cazuri, copiii erau instruiți și sub aspect teoretic, fiind aplicate și elemente din tactica de gherilă. De exemplu, în martie 1982, în provincia Kandahar au fost capturați 27 de *mujaheddini*, dintre care 19 erau adolescenți⁵⁸. Din acest considerent, combatanții sovietici erau derutați de imaginea tinerilor marțiali și comportamentului acestora conform principiului *vivere militare est*. Tendința sovieticilor de a forma *noi oameni* din junii afghani, prin îndoctrinarea și organizarea acestora în tabere pionierești, timuroviste, în profilul unor mici formațiuni paramilitare, era sortită eșecului⁵⁹. „Foarte răi sunt copiii acolo; acum îi jelești, ei pot însă să-ți facă ceva rău.” (Sv. Andreeva⁶⁰). „Erau copii de vreo 5 anișori care puteau scoate inelul la grenadă, știind că trebuie să explodeze. Știau și să împuște. Le era intrată în sânge viața războinică, deoarece ei erau numai prin conflicte.” (V. Vrabie). „Târâiau țeava automatului de pământ, aveau 10-12 anișori, dar umblau deja cu automatul.” (V. Slănină). „Copiii puteau împușca de la o distanță de 20-30 m. Aveau asta în sânge.” (N. Amelicichin). „Ei ieșeau cu automatele la plimbare, cum la Chișinău ar ieși cu câinii la plimbare. Fiind războinici din fire, la ei se circula cu automatul. Automatele se transmit prin moștenire. Cu automatul e învățat de mic.” (C. Cebanu). În perimetrul războiului ce a fundamentat aceste

⁵⁶ С. Скрипник, *Смерть в расщепку*, // http://artofwar.ru/scrpnik/tale_scrpnik_2.html (accesat în 24.09.2002).

⁵⁷ *Correspondența familiei Purice*, (scrisori din Afghanistan, 1984, nedată).

⁵⁸ Р.Т. Рашидов, *Советско-афганские отношения и их буржуазные фальсификаторы (1978–1983)*, Ташкент, Издательство «Фан», 1985, с. 91-92.

⁵⁹ Г.П. Устинов, *Горький запах миндаля*, Москва, Молодая Гвардия, 1986, с. 4; *Afghanistan. The Great Game...*, pp. 316, 346-347.

⁶⁰ Andreeva Svetlana – născută în anul 1963, în satul Cotova, raionul Drochia. În Afghanistan: 1988–1989. Bucătăreasă în cantina ofițerilor din Kabul. Sora ostașului Bărlădeanu Anatol, căzut în Afghanistan. La data interviului era angajată la Combinatul de Tutun din Chișinău. Interviul a fost realizat în 22 noiembrie 2001. Casetă nr. 10/I-II; – Bărlădeanu Anatol (1967–1986) – născut în satul Cotova, raionul Drochia. A terminat Școala Profesională Tehnică-13 din Zgurița în 1985, apoi a lucrat în sovhoz. Recrutat în armată din aprilie 1985. În Afghanistan din noiembrie 1985; ochitor-operator în Jallalabad. A participat la 3 operații de luptă și 5 incursiuni. În una din lupte în provincia Nangarhar a fost rănit mortal.



trăsături, s-a configurat și educația din familie, conturată în baza tradițiilor ances-trale: „Ei, toți, erau periculoși. Multe depind și de părinți, dacă ei spun că acela e dușman, înseamnă că-i dușman.” (V. Dolghi)⁶¹. În ipostaza când copiii afghani erau înarmați, aceștia erau percepuți de către combatanții sovietici drept potenți-ali dușmani, deoarece imaginea armei a fost cea care a eclipsat caracteristicile spe-cifice vârstei juvenile. Pe măsura extinderii conflictului militar, s-au intensificat rândurile taberei adverse, se contura o nouă generație - *a junilor afghani* -, ostilă intervenției militare sovietice.

În perimetrul irupt al adversarilor s-a conturat și un segment specific, dislo-cat din altă paradigmă a conflictului militar sovieto-afghan – al confruntărilor extreme dintre luptătorii sovietici și femeile-mercenare⁶². Atunci când erau cap-turate, mercenarele nu erau grațiate, militarii sovieticii aplicau și pentru aceste *amazoane*, fără mizericordie și distorsiune, legea talionului: „Acolo erau și femei-mercenare, care luptau pentru bani, fiind plătite. Au prins una dintre acestea. Ea a împușcat în ai noștri, iar noi am luat-o din altă unitate... Când au interogat-o, a zis că lupta pentru bani. Spunea că dacă ucide un soldat are o sumă, dacă un ofițer altă sumă... Noi am legat-o, pe urmă, și a zburat cu tot cu mină în aer. Viață pentru viață.” (P. Olaru).

O categorie aparte au constituit-o *informatorii*, băștinași care prezentau pentru sovietici surse de referințe asupra centrelor de dislocare a mujahedinilor. *Delato-rii* nu erau nici în grațiile sovieticilor și nici ale *Rezistenței afgthane*⁶³.

Cunoscuți în mod direct, adversarii impresionau prin aspectul somatic, vesti-mentație. Conform psihologului american Mahzarin Banaji, la nivel de subcon-știent, creierul uman dinamizează o aversiune, anxietate față de persoanele de altă culoare a pielii sau față de intrus în linii generale⁶⁴. Din acest considerent, aspectul fizic al partizanilor afghani a profilat elemente de abscons, repugnanță și ostilitate. Configurația fizică a reprezentat o imagine metamorfozată în contextul asociativ al mefistofelicului, apropiată, în cele mai dese cazuri, de credința popu-lară referitoare la tartor. Un aspect relevant în acest sens îl constituia obiecția re-feritoare la ochi, care reprezintă un indiciu al personalității. În cazul adversarilor

⁶¹ De altfel, foștii participanți la războiul sovieto-afghan, din propria experiență, au opinat: „Această violență se transmite. Acum, copiii lor au o ciudă pe America. Și copiii lor tot așa vor fi educați. Violența se intensifică. Dar la ei au nu ca la noi, 2–3 copii, ci mai mulți. Și această violență se transmite.” (N. Amelicichin)

⁶² Conform Protocolului de la Geneva, din anul 1977, mercenarilor nu li se recunoștea sta-tutul de combatanți și, drept urmare, nu beneficiau de protecție acordată prizonierilor de război. Vezi *Lexicon militar*, Chișinău, Saka, 1994, p. 97.

⁶³ В. Гаврилов, Дата «без отметки» в календаре // Восточно-Сибирская Правда, 1997, № 46.

⁶⁴ *Frica de străini este programată în creier (Rompres)* // Libertatea magazin, 26.11.2005, p. 5.



a fost remarcată asocierea ochilor cu valențele negativiste ale indivizilor: „Arătau ca *dracii*.” (V. Druță⁶⁵). „Acești *demoni*”⁶⁶. „A văzut *duh* în față, îți dai seama? S-a speriat!” (O. Casiadi⁶⁷). „Erau îmbrăcați cu un fel de hasa, desculți, nebărbieriți... ca dușmanii... chiar numai de starea lor te speriai... când îi vedeai nebărbieriți, desculți... prin pietrele celea desculți... noi când îi vedeam, ne speriam de starea lor, nu numai să ne împuște.” (F. Talpă⁶⁸). „Era învelit pe cap cu cealmaua, aveau pe ei și hasa. Nu avea pantaloni... cu hasaua învelită pe o parte... nu aveau haine ca ale noastre. Era doar o stofă îmbrăcată, puneau pe cap ce aveau de pus și automatul în spate.” (P. Olaru). „Erau nebărbieriți, murdari...”⁶⁹. „Dușmanii erau îmbrăcați terfos, nu aveau o formă. Se întâmpla că găseau sau chiar cumpărau, erau și unii de ai noștri care cumpărau și ei câte un costum mai bunișor, erau, nu zic, mulți erau bărboși, păreau nespălați, dacă nu erau bărbieriți.” (V. Doroșenco). Specificăm faptul că aspectul exterior al adversarilor, proiectat într-o formă oripilantă, a constituit una din direcțiile propagandei sovietice.

Au fost situații când *mujaheddinii* se deghizau în haine femeiești sau îmbrăcau haine specifice populației civile (de exemplu, ciobani, țărani ș.a.). Alteori, hainele reprezentau o metodă de camuflare a armelor: „*Mujaheddinii* veneau și în feregea, nu-i puteai deosebi. Au fost cazuri când scoteau de sub feregea automatul.” (Șt. Burghilă⁷⁰).

Disimularea era aplicată de către *mujaheddin* și pentru a compromite imaginea sovieticilor în fața băștinașilor: „... noaptea se îmbrăcau, se schimbau în uniforme de-ale noastre și făceau dezordine prin sat. Apoi localnicii prindeau ciudă pe noi. Iată au fost rușii - *souravi*. *Souravi*, *souravi*... De la astea se începeau certuri. Se duceau în kișlakurile apropiate, făceau... Își băteau joc, ori împușcau ca să prindă ciudă pe noi, ca să se răzbune”⁷¹.

⁶⁵ Druță Vasile – născut în anul 1968, în satul Inești, raionul Orhei. Serviciul militar: 1987–1989. În Afghanistan a fost combatant în trupele securității armatei sovietice, medic, bodyguard în corpul de pază al generalului Matrosov. La data interviului era medic specialist în ortopedie și traumatologie. Interviu a fost realizat în 18 noiembrie 2001. Caseta nr. 10/I.

⁶⁶ С. Скрипник, *Смерть в...*

⁶⁷ Casiadi Oleg – născut în anul 1968, în satul Zărnești, raionul Cahul. Serviciul militar: 1986–1988. În Afghanistan a fost șofer. Actualmente este doctor în științe politice, profesor. Interviu a fost realizat în 19 decembrie 2001. Caseta nr. 13/I-II.

⁶⁸ Talpă Feodor – născut în anul 1965, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1984–1986. În Afghanistan a fost șofer. La data interviului era constructor. Interviu a fost realizat în 12 aprilie 2001. Caseta nr. 3/II.

⁶⁹ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Ivan Oprea).

⁷⁰ Burghilă Ștefan – născut în anul 1967, în Călărași. Serviciul militar. 1986–1989. În Afghanistan a fost șofer. Interviu a fost realizat în 20 mai 2003. Caseta nr. 59/I.

⁷¹ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Stepan Gaidău).



O anumită categorie de adversari, cu haine specifice, suscita poltronerie. Era vorba de așa-numiții *inamici obscuri* - mercenarii din Pakistan. E de specificat faptul că sovieticii, la rândul lor, instituiau panică în rândul populației băștinașe, grație aspectului fizic insolit, considerent insinuat și de către *mujaheddini*. În același perimetru, tendința sovieticilor de a se deghiza în haine afgheane (de exemplu, așa-numitul *batalion afghan*) instituia reținere în comunitatea afghană.

De altfel, inamicul era perceput chiar și prin olfacție specifică..., impesta, mefitismul deconspira o formă extinsă a evidențierii unui ambient agasant. Activa unele simțiri instinctuale: „Când intra caravana de cămile, cu toate acestea, pe *el* (pe adversar - n.n.) îl simțeai de la un km-doi, cămilele puteau a urină (erau niște cămile nu din acestea ca de la circ), erau răpănoase și împutite. Noaptea *duhurile* fumau *cearzi*, care mirosea de la 500 m și stăteam gata toți cu armele.” (O. Casiadi). Trupele de debarcare sovietice din Kabul au etichetat partizanii afghani cu sintagma de mepriză - *viciatii*⁷².

Caracteristicile dușmanilor, în calitate de combatanți, vizau valențele unor luptători frenetici și rezistenți, perfizi, fiind bine instruiți pentru confruntările militare. Pentru afghani, conflictele militare reprezintă posibilități de manifestare în fața comunității, de aici rezultă și fermitatea, bărbăția acestora în acțiunile militare. În cazul combatanților sovietici, această dimensiune a hybrisului a fost reprezentată chiar cu inicitate și pizmă: „Ei puteau fi fără mâncare, fără nici un glonț, dar luptau până la ultima picătură.” (Șt. Burghilă). „Dușmani, așa îi numeam noi, erau oameni învățați, militari, care știau funcția.” (Sv. Andreeva). „Într-adevăr, acolo erau *mujaheddini* bine înarmați, instruiți, bine pregătiți de război.” (S. Pleșu⁷³). „Ca și militari, *mujaheddinii* se prezentau la cel mai înalt nivel profesional”⁷⁴.

Uneori curajul în lupte era generat de utilizarea stupefiantelor: „Consumau droguri și ieșeau cu tancul, fără vreo frică. Se simțeau ca acasă, se simțeau stăpâni.” (V. Jomicu). „Luptătorii afghani de multe ori se drogau înainte de a lansa un atac sinucigaș asupra taberelor militarilor sovietici”⁷⁵. Industria drogurilor în Afghanistan a luat amploare după intervenția sovieticilor. Rezistența afghană, în căutarea unor surse pentru acoperirea cheltuielilor din războiul civil, a practicat-o pe larg. E de menționat faptul că în pregătirea opiului nu este necesară o

⁷² В. Поволяев, *Афганский словарь* // Крокодил, № 30, 1988, с. 13.

⁷³ Pleșu Sergiu – născut în anul 1957, în satul Rezina, raionul Ungheni. Școala militară, serviciul în aviația de transport. În Afghanistan (deplasări în anii 1984–1990) a fost navigator de navă, navigator de detașament, locțiitorul comandantului echipajului de navigator de escadrilă. La data interviului era locotenent-colonel în cadrul Armatei Naționale din Republica Moldova. Interviul a fost realizat în 17 mai 2003. Caseta nr. 58/I.

⁷⁴ Павел Крянгэ, *Я хочу...*, с. 75.

⁷⁵ *Ziua*, 19.09.2001, p. 2.



tehnologie sofisticată. Macul, procurat de la țărani și prelucrat în minilaboratoare, reprezenta o sursă de venit fabuloasă. Într-un interviu acordat revistei *Ikram-ili-Nacu*, unul din liderii *Rezistenței afgthane* afirma: „Avem nevoie de bani pentru întreținere, pentru susținerea *jihadului*, împotriva armatei sovietice și celei aliate”. Spre exemplu, dacă în anul 1979 prin Pakistan au trecut 270 tone de opium, cifra s-a majorat în 1987 la 800 tone⁷⁶.

Tenacitatea era evidențiată și de alți combatanți, martori ai unor scene de kamikadze: deseori cei de la mitraliere mureau înclistați pe arma care continua să tragă⁷⁷. Islamul, ca bază ideologică a *mujaheddinilor*, instiga partizanii afghani la acțiuni tranșante. A fost relevat bigotismul *mujaheddinilor*, drept caracteristică esențială în acțiunile militare: „Pregătiți să moară la orice pas.” (P. Cojocari⁷⁸). „Fanatism irațional”⁷⁹. „*Ihvanii* - fanaticii - manifestau uneori neînfricare, chiar sfidare față de moarte. Fanatismul religios, în perimetrul acțiunilor militare cu *comuniștii ateii*, era alimentat de credința combatanților afghani, care erau impulsionați de conceptul postexistenței în Eden. „Această religie care propovăduiește supunere și «supunere de sine», are adepți care dau dovadă de nesupunere și rebeliune!”⁸⁰.

În perimetrul religiei, adaptate la condițiile de război din Afghanistan, erau surprinse și imagini de sacrificii umane violente, inclusiv ale militarilor sovietici de către *mujaheddini*: „Când am ajuns la Herat - musulmanii dădeau jertfe lui Allah, pentru că era vineri. Trebuia neapărat să ucidă ceva... Mi s-a întâmplat să fiu pe drum în zilele când ei dădeau jertfe lui Allah. Împușcau cămile, oi, tot ce le cădea în cale. Cel mai mult le plăcea să jertfească soldați de-ai noștri”⁸¹. „La ei, la afghani, este o sărbătoare vara, nu-mi amintesc cum se numește, când dau jertfe lui Allah. Mergând pe drum, tot ce vede - cămilă, măgar - împușcă. Multe jertfe ale lui Allah deveneau soldați de-ai noștri. S-a întâmplat chiar că ai noștri au prins o căpetenie de bandă de-a lor. Apoi banda lui ne-a transmis nouă că vor da jertfe lui Allah 150 de soldați pentru căpetenia lor. Nouă ne-a părut o glumă, dar din gluma asta a ieșit că au luat 70 de soldați în captivitate, dintre care și pe șeful Statului-major al regimentului, de la o unitate de alături, și mulți ofițeri... În '88, ai noștri, când au văzut treaba asta, vrei nu vrei i-au dat drumul căpeteniei lor ca

⁷⁶ Mai detaliat Vezi Ю. Тысовский, *Афганистан. Моджахеды разворачивают наркобизнес* // Азия и Африка Сегодня, № 9, 1991, с. 11-14.

⁷⁷ *Ziua*, 19.09.2001, p. 2.

⁷⁸ Cojocari Profir – născut în anul 1962, în satul Pripiceni, raionul Rezina. Serviciul militar: 1982–1984. În Afghanistan a fost soldat. Interviul a fost realizat în 4 mai 2002. Chestionar nr. IX.

⁷⁹ А. Коган, *Подвиг – каждый день* // Вечерний Кишинэу/Кишинев, 09.02.1988, с. 2.

⁸⁰ *Marile religii*. Sub coordonarea lui Philippe Gaudin, București, Orizonturi, f.a.e., p. 121.

⁸¹ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Ivan Spătari).



să elibereze oamenii din captivitate. Dacă nu le eliberau căpetenia, toți deveneau jertfele lui Allah, prin împușcare”⁸².

Chiar la începutul războiului s-a sesizat starea rudimentară a armamentului cu care era dotată populația băștinașe. Echipamentul militar era constituit din arme sustrate de la armata sovietică și cea aliată, se aplica tehnică militară vetustă, din sec. XIX sau de pe timpurile Primului Război Mondial, spoliatare din muzee, iar altele s-a sesizat lipsa cunoștințelor elementare despre arme. „Aveau avioane de pe timpul războiului sau automate de pe timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei... Noi ne duceam cu tancul, cu BTR-ul, dar ei ieșeau cu bețele înaintea noastră: nu aveau idei ce-i asta tanc.” (Al. Ochievșchii). „Călare pe cal și pe măgar, dar se arunca la tanc!” (P. Flora⁸³). În același context, ca formă extremă a ostilităților, s-au constatat și alte „arme”, evidențiindu-se și abilități de valorificare a acestora: „Luptau împotriva noastră prin diferite metode: nu puteau cu automatul, treceau la pietre. Ei trebuiau să facă lucrul acesta, le era implantat în memorie.” (A. Dubenco⁸⁴). „Posedă foarte bine mânăuirea cuțitelor.” (N. Amelichichin). „Ținteau cu cuțitele de la distanțe mari.” (P. Cojocari). În mediul combatanților sovietici era instituit *mitul carabinei engleze*, armă aplicată în perioada Primului Război Mondial. S-a considerat că distanța de acțiune a acestei arme era 1 000 de metri, în comparație cu automatul sovietic - 400 m și pușca-mitralieră - 600 m, de aici panica provocată de această armă și acțiunile ofițerilor sovietici pentru a neutraliza acele informații⁸⁵. Arsenalul militar al partizanilor afghani includea arme de sorginte sovietică sau imitații după acestea, fabricate în Egipt și China, mitraliere grele DȘK M-38/47 și VPU-2, automate Kalașnikov „AK-47” etc. Dacă armata sovietică dispunea de o nouă armă - imitații ale acesteia erau folosite și de către adversarii afghani după cca 6 luni de la fabricarea originalului. De altfel, SUA, în scopul neutralizării dovezilor evidente referitoare la implicarea lor în conflictul militar sovieto-afghan, preferau să furnizeze partizanilor afghani arme de origine sovietică, livrate de la egipteni. Altă explicație pentru utilizarea armamentului sovietic rezidă în posibilitatea utilizării de mujaheddini a armelor trupelor sovietice și cele guvernamentale. Ajutorul extern deseori era constituit din armament vetust, care nu corespundea condițiilor timpului. Astfel, dacă Egiptul a livrat automate vechi AK-47, oxidate și rebuturi, atunci pentru Turcia

⁸² Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Anatolie Deleu).

⁸³ Flora Petru – născut în anul 1962, în satul Cociuleni, raionul Cantemir. Serviciul militar: 1980–1982. În Afghanistan a fost tanchist. Interviu a fost realizat în 23 noiembrie 2002. Caseta nr. 39/II.

⁸⁴ Dubenco Alexei – născut în anul 1960, în satul Drăgănești, județul Bălți. Serviciul militar: 1979–1981. În Afghanistan era șofer în artilerie. Interviu a fost realizat în 6 mai 2003. Caseta nr. 54/II.

⁸⁵ В. А. Меримский, *Война в Афганистане: записки участника* // Новая и новейшая история, № 3, 1995, с. 104.



Afghanistanul era un gen de „tomberon” al armelor din al Doilea Război Mondial, iar Regatul Unit al Marii Britanii, angajat în modernizarea armelor, le expedia pe cele neutilizabile. Se pare că doar China, în baza propriei experiențe, a livrat *Rezistenței* armament corespunzător. Pentru combatanții sovietici, arsenalul militar al inamicului era considerat sofisticat, fapt explicat prin utilizarea armelor de proveniență străină: „Uneori luam niște armament complicat de la ei că noi singuri nu-l puteam înțelege.” (V. Cebanu). „Aveau arme. Kalașnikov. Bur - englezesc. Rachete aveau din Pakistan. Stingere - americane. Aveau tancuri rusești.” (Gh. Panaitie). „El avea cea mai bună tehnică, dar tu umblai cu automatul acela și cu o vestă antiglonț de vreo 30 kg.” (I. Turtă). În zonele și localitățile verificate intens de trupele militare sovietice (de exemplu, Kabul), adversarii aplicau armament militar de dimensiuni reduse: explozibil fabricat deseori din improvizații proprii, pistoale automate etc.

Menținerea armelor constituia una din principalele activități ale *mujaheddinilor*. Se tindea astfel ca arsenalul militar să nu fie capturat de către sovietici, să fie aplicat însă de alți reprezentanți ai *Rezistenței*: „Am văzut banda adunată, prinsă în ambuscadă, apoi toți ascundeau armele. Se târau numai ca să nu-i iei arma, să rămână la altcineva. De acum, dacă pe el îl va lua, fie ce ar fi, dar arma să nu i-o ia. Așa că la câte operații am participat mai mult luau oameni decât arme. Ca atare, rezultatele se considerau după câte unități de arme au fost capturate, nu erau așa multe, mai multe erau jertfe umane decât arme. Mai ales aruncătorul de grenade se străduia să nu nimerească pe mâna rușilor, se transmitea din mână în mână, se ascundea, numai să nu cadă, era principala lor armă.” (A. Sfeclă⁸⁶).

Orice dispozitiv al inamicului putea constitui o armă letală, de aceea combatanții sovietici trebuiau nu doar să accepte aceste *daruri*, ci și să le evite. Drept consecință a acestor metamorfoze s-a instituit un complex de divinații, cu repercusiuni tragice asupra combatanților sovietici: „Erau acolo și stilouri care explodau. Ți-l dădeau ca ciubuc și explodau. Ofițerii ne explicau să nu luăm nimic de la dușmani.” (Șt. Matei⁸⁷). „Intrai în kișlak și găseai acolo un casetofon, era însă minat și cum te trăsnea, ședeai cu picioarele sus deodată.” (V. Malarciuc). „Mascau fructe pe copaci, soldații puneau mâna și mureau.” (V. Cojocari⁸⁸). „Mascau

⁸⁶ Sfeclă Adrian – născut în satul Olișcani, raionul Șoldănești. Serviciul militar: 1983–1985. În Afghanistan a fost soldat, sergent de infanterie. Interviu a fost realizat în 11 noiembrie 2002. Caseta nr. 24/II.

⁸⁷ Matei Ștefan – Serviciul militar: 1981–1983. În Afghanistan a fost soldat. La data interviului era Președintele Fundației Filantropice Internaționale a Invalizilor. Interviu a fost realizat în 18 noiembrie 2002. Chestionar nr. 10, Caseta nr. 30A/I.

⁸⁸ Cojocari Veaceslav – născut în anul 1963, în satul Pripiceni, raionul Rezina. Serviciul militar: 1983–1985. În Afghanistan a fost șofer. Interviu a fost realizat în 4 mai 2002. Chestionar nr. X.



minele cu ilustrații.” (P. Cojocari). „Unul a cumpărat o gumă de mestecat mică și când a mușcat a rămas fără dinții de jos.” (V. Vrabie).

Spre deosebire de sovietici, băștinașii aveau prioritate în cunoașterea terenului. Acest apanaj a constituit un element esențial în avantajarea adversarilor în perimetrul confruntărilor militare. Pe larg erau aplicate *kârèzele* - canale subterane de irigație cu adâncime de până la 30 m; partizanii afghani se refugiau în aceste breșe naturale în situațiile tensionate, instituind așa-numitul *război al kârèzelor*: „Ei știau tare bine pământul, aveau intrări sub pământ ca niște mine, se vârau sub pământ și ieșeau cine știe unde.” (A. Cebanu⁸⁹). „Ei știau locurile, dar noi nu le știam.” (T. Drăghinel⁹⁰). „Dușmanii știau toate locurile, ca și cum erau acasă, noi nu le știam pe toate.” (Carasemir). „Din alt loc a ieșit alt *duh*”⁹¹. „Sunt mii de tunele”⁹². „Ei repede se ascundeau. În nisip, când te uitai, parcă era la 50-100 m dar până alergai, el gata era băgat în nisip și nu-l mai găseai. Își trăgea aer pe gură, ca o broască, și dispărea.” (A. Trofeev). „Prin *kârèze dușmanii* reușeau deseori să se eschiveze”⁹³. „Am pierdut o oră de urmărire prin *stepa sălbaticului*. Am provocat un schimb de focuri intens, încât eram cât pe ce să ne împușcăm unii pe alții. *Sălbaticul* a evitat moartea prefirându-se într-un *kârèz*. Sunt sigur că două mine lansate de noi în direcția ceea nu i-ar fi pricinuit vreo daună gravă”⁹⁴. Adversarii erau considerați tacticieni buni, selectau pozițiile strategice, genuliere în detrimentul forțelor sovietice: „Ofensiva în munți este dificilă prin faptul că *ești orbit*, în timp ce adversarii te văd foarte bine”⁹⁵.

Pe lângă fortificațiile naturale (munți, peșteri etc.), adversarii foloseau și alte locuri pentru consolidarea securității: locuințele de lut, pivnițele, hambarele, grajdurile etc.

Militarii sovietici erau urmăriți și în spiritul tradiției ancestrale inexpiable a *răzbunării prin sânge*, în conformitate cu legea talionului - afghanii, în profilul unui *aer de familie*⁹⁶, își revanșau rudele-victime: „La ei este răzbunarea prin sânge,

⁸⁹ Cebanu Alexei – născut în anul 1966, în satul Echimăuți, raionul Rezina. Serviciul militar: 1985–1987. În Afghanistan a fost șofer. La data interviului era constructor. Interviul a fost realizat în 14 aprilie 2001. Casetele nr. 3/I, 5/II.

⁹⁰ Drăghinel Tudor – născut în anul 1961, în satul Hoginești, raionul Călărași. Serviciul militar: 1981. În Afghanistan a fost implicat în serviciul de pază și cercetare la reședința președintelui RDA, Babrak Karmal. Interviul a fost realizat în 23 noiembrie 2002. Caseta nr. 39/I.

⁹¹ *Correspondența din Afghanistan*. Scrisori de la Serghei Bejenaru către Mihai Vakulovski. (Scrisoarea din Kandahar, datată cu 12.04.1988) // Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*

⁹² *Ancheta*. Revistă de informații verificate, 15-21.10.2001, p. 13.

⁹³ И.М. Дынин, *Путь на Саланг. Сборник*, Москва, ДОССАФ, 1987, с. 156.

⁹⁴ В. Григориев, *Один день, который за три*, СПб, 1992, Интернет-версия 05.1988 // <http://www.afghanwar.spb.ru/vova/>

⁹⁵ Руслан Аушев, *Америка получит головную боль* // Аргументы и Факты, № 38, 2001, с. 3.

⁹⁶ Georges Dumezil, *Mit și Epopee*, Editura Științifică, București, 1993, p. 313.



care se transmite din generație în generație. Ca să te implici acolo, să clarifici nu vei reuși niciodată.” (I. Cociaș). Pentru a se evita situațiile fatale, sovieticii erau somați să-și corupă dușmanii, să „cumper” morții: „Au fost situații când băieții au lovit afghani din neatenție, i-au călcat, apoi veneau și-i spuneau că pe morții aceia trebuia să-i „cumpărăm”. Dacă nu-i „cumpărăm”, știam că la a doua cursă aveam să o pățim. Veneau și ne spuneau: *dă-mi atâta gaz*. Era normal ca să dai ceva, decât să te aștepți la ceva neplăcut, să ucidă pe cineva.” (V. Slănină). Răfuirea tribală era aplicată de către *mujaheddini* și în cazul elementelor loiale guvernului de la Kabul.

Afghanii erau bine informați, cunoșteau în detalii atât acțiunile militare ale sovieticilor, cât și viața cotidiană a acestora din perimetrul unităților militare: „Când mergeam pe drum ei tot timpul își aprindeau felinare, adică semnalizau unul la altul, adică totul știau despre noi.” (I. Cociaș). „Erau foarte bine informați, știind mișcările noastre.” (N. Amelichichin). „Mă cunoșteau la față, îmi știau numele, totul știau despre noi (...). Îl știau pe fiecare soldat, cât slujește, totul fiind sub observație.” (C. Ciugurean⁹⁷).

Mujaheddinii activau, practice, în toate structurile administrative, de la comunitățile satești până la cele mai înalte nivele, inclusiv în Ministerele Apărării și Afacerilor Interne, fiind astfel bine informați în privința acțiunilor întreprinse de către armata afghană aliată și cea sovietică. Sunt cunoscute episoade când se organizau misiuni militare ce aveau drept scop verificarea unor kișlakuri. Cu vreo două zile înainte de ofensivă, satul era populat, iar în momentul intervenției sovieticilor se constata că nu mai era nimeni în sat. Garnizoanele sovietice erau supravegheate în permanență de către partizanii afghani, care semnalau la distanțe mari, cu luminițe sau diverși indici de demascare, iar orice tentativă a sovieticilor de a neutraliza aceste semnale era soldată cu eșec. Pe lângă metodele arhaice, utilizate în sistemul de cercetare, erau aplicate și mijloace moderne: „Noi am acaparat o casetă de la dușmani în care ne-au filmat foarte mult, fără să ne dăm seama. Lucrau operativ, cu camera ascunsă”⁹⁸.

Combatanții moldoveni au surprins și aspecte din *markaz* - tabăra *mujaheddinilor* cu tangențe în așa-numitul *ribât*⁹⁹, frății consolidate în *casa războiului*, care reprezenta un sistem defensiv, constituit în situațiile tensionate, cu o solidă bază materială și arsenal militar. *Markazele* erau amplasate în ansambluri geografice fa-

⁹⁷ Ciugurean Costea – născut în anul 1967, în raionul Sângerei. Serviciul militar: 1986–1988. În Afghanistan a fost în serviciul de pază la aerodrom. Interviuul a fost realizat în 5 mai 2003. Caseta nr. 53/I.

⁹⁸ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Veaceslav Bojoncă).

⁹⁹ Vezi Viorel Panaite, *Din istoria dreptului islamic al popoarelor: doctrina djiihad-ului (II)* // Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol, XXIII/1, 1986, p. 411.



vorabile condițiilor de trai, de securitate și de luptă: „Aici e peștera: un râușor, la o înălțime de cca 50 m era o peșteră cu nișe, unde erau sate întregi, castele, japonezii dându-le centrale electrice, care erau foarte economice în peșteri. În peșteră unde trăiau dușmanii erau multe ieșiri, lumină trasă, cu sistem de ventilație.” (I. Ilciuk¹⁰⁰). „Era un fel de localitate în formă de farfurie unde ei păzeau.” (Al. Ochievski). „Era o peșteră mică, ca o cameră, era toată acoperită și creștea iarbă deasupra. Unde intrau oameni era o gaură, camuflată cu un tufar.” (V. Druță). Mecanismul economic instituia o autonomie relativă a acestor garnizoane față de exterior: „Ei aveau în munte depozite, erau pregătiți pentru iarnă, acolo, cu produse (...). Era făină, carne, așa erau întăriți.” (A. Dubenco). „În mod special luptau din munți, aveau alimente.” (P. Olaru). Pe lângă baza materială solidă, *mujaheddinii* erau asigurați și cu spitale în pământ (P. Olaru). „Sus în munți spitalul dușmanilor era. Acolo doctori și din America și din Pakistan, Anglia, de peste tot locul erau”¹⁰¹. „*Duhii* erau plasați în peșteri, de unde nu ieșeau câteva zile. Acolo se găsea și apă și produse alimentare. Rușii puteau să bombardeze liniștiți, deoarece nu le făceau nici un rău”¹⁰².

Guvernul de la Kabul lua diverse măsuri pentru a neutraliza acțiunile *Rezistenței* sau pentru a crea dificultăți în asigurarea cu echipament militar. În una din misivele lui Ahmed Shah Massoud, adresate Societății Islamice a Afghanistanului, a organizației din provincia Parvan (3 octombrie 1982), se menționau deficiențele cu care se confruntau partizanii afghani în cantonamente: „Actualmente, alături de lipsa acută a armelor, a arsenalului militar și a mijloacelor financiare, a mai apărut o problemă dificilă: lipsa uniformei de iarnă pentru *mujaheddini*. Guvernul recunoaște că avem nevoie de haine pentru sezonul rece și încălțăminte. De aceea, a impus un control strict asupra tuturor *dukane*-lor, ce distribuie aceste articole. Din acest considerent, practic, este imposibil să ne asigurăm cu haine și încălțăminte pentru iarnă de pe piața internă afghană, iar acestor dificultăți li se mai adaugă și lipsa cuverturii pentru iarnă”¹⁰³. În altă corespondență (24.12.1982),

¹⁰⁰ Ilciuk Igor Ivanovici – născut în anul 1934, în orașul Vinițk, RSS Ucraina. Studii și activitate profesională: Școala militară (1954–1957), Academia militară (specializarea Diplomatie), ofițer în cadrul armatei sovietice din Republica Democrată Germania, Turkmenia, Uzbekistan, Chișinău. În Afghanistan (1983–1984) a fost șeful serviciului de cercetare din cadrul Armatei a 40-a. La data interviului era colonel în rezervă. Interviul a fost realizat în 3 decembrie 2002. Casetele nr. 49/II, 50/I-II.

¹⁰¹ Alexandru Vakulovski, *Soldați români...*, (Interviu cu Stepan Gaidău) Despre ajutorul sanitar al *Rezistenței afghe* în *markaze* a se vedea M. Barry, *Nouristan: La nouvelle retance afghe* // *Nouvelle Observateur*, nr. 846, 26 janvier au 1 fevr., 1981, p. 63.

¹⁰² В. Жигунов, *Ночь без выстрела*, Интернет-версия 05.1998, // <http://www.afghanwar.spb.ru/stories/3.htm> (accesat în 23.07.2004).

¹⁰³ *Corespondența lui Ahmed Shah Massoud*, // http://artofwar.ru/g/greshnow_a_b/text_0040.shtml (accesat în 06.06.2005).



liderul afghan menționa că situația luptătorilor era atât de dificilă, încât „majoritatea mujahedinilor împrumută încălțăminte și hainele acelor care îi înlocuiesc pe pozițiile de luptă”¹⁰⁴.

Actualmente, veteranii moldoveni, participanți la războiul din Afghanistan, își analizează foștii adversari afghani prin optica a două dimensiuni extreme: a răzbunării (e o dimensiune ce se include și în perimetrul *sindromului afghan*), dar și a înțelegerii tragediei afgthane. O parte dintre foștii combatanți, ținând cont de experiența tragică a conflictului militar, marcați de defulare și traumatism, consideră că o victorie fezabilă asupra foștilor dușmani (chiar și simbolică) ar semnifica și reevaluarea unei experiențe eșuate, înlăturarea unui blocaj psihologic, dezagregat dintr-o formă particulară a frustrării. Această categorie de veterani resimte ca necesară o vendetă plenară a morții foștilor camarazi de luptă: „Simt că-s înrăit pe afghani, ca dușmani, mulți băieți au murit... Am o ură pe dușmani, parcă îi susțin pe americani câteodată și bat din palme (imaginar) când aud că efectuează câte o operație și o câștigă (e vorba de acțiunile militare ale americanilor lansate în urma evenimentelor din 11 septembrie 2001 - n.n.)” (V. Jomicu). În altă extremă se plasează cea de a doua categorie a veteranilor „afghani”, care estimează intervenția militară a URSS în Afghanistan ca o tragedie a poporului afghan, respectiv a foștilor adversari: „Nu trebuia să intrăm în această țară străină”¹⁰⁵.

Așadar, conexiunea dintre foștii combatanți sovietici și populația afghană s-a inclus la frontiera dintre două civilizații insolite și ostile. Raporturile dintre cele două tabere opuse au evoluat într-un context voalat al realității, reflectat nu doar sub forma unor confruntări militare deschise, ci și a cognoscibilității reciproce. Pentru militarii sovietici chestiunea cea mai pregnantă a constituit-o identificarea adversarului, refractare marcată de: perplexitate vizavi de un nou spațiu social-cultural, ambiguitatea conceptului de adversar, separarea populației băștinașe în raport cu intrușii, aspectul fizic și somatic diferit, strategie și tactică de luptă specifică etc. Deși, *grosso modo*, pentru participanții sovietici adversarii au suscit sentimente de aversiune și repugnanță, reflectate atât prin imagini extrase din creații gnomiche populare, cât și prin reflecții proprii, s-a remarcat și conturarea unei imagini influențate de episoadele de violență sau tendința de etalonare a unor valori general acceptate: abilitățile de luptă și întrepeditatea adversarului.

În pofida celor peste 30 de ani de război civil și imixtiune străină, foamete, migrație, nivel de viață și sănătate precar, mortalitate infantilă, văduve și orfani, numărul populației afgthane s-a dublat, de la 15.5 mil. locuitori în februarie 1979,

¹⁰⁴ *Correspondența lui Ahmed Shah Massoud...*

¹⁰⁵ Interviu cu Mihai Cebanu, veteran al războiului din Afghanistan, la BBC, 2001, 20 septembrie, ora 21:00-21:30.



la 34.7 mil. în 2014, februarie. Populația afgahană și-a creat un mecanism biologic de supraviețuire. Situația tensionată din Afghanistan, generată de imixtiunile străine și de războiul fratricid, a marcat profund profilul psihologic al populației afgahan. Actualmente putem vorbi, fără echivoc, că afghanii din generațiile vechi și noi, conduși de „aristocrații războiului” se circumscriu sindromului de eterni combatanți. Arhitectul terorismului internațional Ben Laden, de asemenea suferă de așa-numitul „sindromul afgahan” al eternului combatant, ceea ce a catalizat activitatea sa subversivă. Sindromul afgahan reprezintă o chestiune cu care se confruntă nu doar foștii combatanți sovietici ci și populația civilă afgahană. Însă spre deosebire de participanții sovietici, afghanii suferă și de sindromul Stolckholm. În pelerinajul efectuat în Asia, corespondentul american Robert D. Kaplan avea să se întâlnească cu Jimblatt, liderul comunității druzilor. Vorbindu-i despre faptul că în Afghanistan au fost omorâți milioane de musulmani de către comuniști, aristocratul local a răspuns: „Dar tot ei au fost și cei care i-au dat poporului meu arme și ajutor...”

Afghanii se afla, mai degrabă, într-o stare de anxietate față de societatea civilă, decât de cea militară.

Afghanistan reprezintă atât simbolul colapsului Uniunii Sovietice, cât și a oricărei forțe care intervine în această țară iubitoare de libertate; populația afgahană este pregătită și antrenată pentru un conflict cu bătaie lungă.

SUMMARY

In the study dedicated to the image of alterity and military confrontations in the Soviet war in Afghanistan, it was remarked the fact that the portrait of the enemy was not associated exclusively with mujahideens, but also with the allied army, the civil population and unfavorable geographical conditions. The connection between the two enemy camps - Afghan resistance and the Soviets - was outlined not only by the military actions, but also by a mutual study, conceptual and somatic identification, analysis of the fight strategy and tactics etc. Despite the resentments against the enemies, there were singled out certain abilities of their appreciation.



Mariana BAGRIN*

CONSIDERAȚII PRIVIND CAUZELE INTERVENȚIEI ȘI RETRAGERII TRUPELOR SOVIETICE DIN AFGANISTAN

În articolul de față ne-am propus să abordăm cu preponderență aspectele legate de cauzele intervenției și, respectiv, retragerii trupelor sovietice din Afganistan. Înainte de a trece însă la discutarea propriu-zisă a acestora, este necesară, în sensul unei mai bune înțelegeri a contextului îndepărtat și imediat al intervenției, o scurtă introducere în cronologia celor mai importante evenimente din viața politică a Afganistanului care au precedat și au jucat un rol considerabil în luarea deciziei privind intervenția sovietică propriu-zisă:

- La 1 ianuarie 1965 a fost format Partidul Democrat-Popular din Afganistan, printre liderii săi fondatori numărându-se *Babrak Karmal*¹ și *Nur Mohammed Taraki*². În cadrul primelor alegeri naționale de la adoptarea noii constituții, deși din partea PDPA, pe lângă Babrak Karmal, au mai participat *Nur Mohammed Taraki* și *Hafizullah Amin*³, doar primul a fost ales în parlament. În 1967, PDPA s-a divizat în două fracțiuni oponente, *Khalq* (Nur Mohammed Taraki și Hafizullah Amin vor deveni liderii acestei fracțiuni) și *Parcham* (Babrak Karmal va deveni liderul acestei fracțiuni), care se vor reconcilia abia 10 ani mai târziu, la insistența sovieticilor.

* **Mariana Bagrin**, doctor în istorie, cercetător științific superior, Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.

¹ <http://biography.yourdictionary.com/babrak-karmal>

² <http://www.afghanan.net/biographies/taraki.htm>

³ <http://www.afghanland.com/history/amin.html>



• În iulie 1973, regele *Mohammed Zahir Shah* este înlăturat după 40 de ani de domnie de către fostul său prim-ministru, *Mohammed Daoud Khan*, care proclamă Afganistanul republică, iar pe sine – președinte;

• La 17 aprilie 1978, președintele Daoud este asasinat într-un complot, *Nur Mohammed Taraki* devine prim-ministru al Afganistanului, iar cabinetul de miniștri a fost construit în măsura în care să asigure alternarea pozițiilor de conducere între membrii celor două fracțiuni ale PDPA (Karmal a devenit prim vice-prim-ministru, iar Amin – ministru de externe).

• La scurt timp după ce devine șeful statului, în iulie 1978, Taraki inițiază te-roarea împotriva oponentilor politici direcți, dar și o serie de reforme radicale, care au oripilat populația rurală și au încurajat rezistența pe motive religioase;

• La 5 decembrie 1978, a fost semnat un tratat cu URSS, ce asigura creșterea ajutorului economic și militar din partea Moscovei;

• Între 15 și 21 martie 1979, demonstrații anti-comuniști preiau controlul asupra or. Herat, iar Divizia 17-a Afganeză, trimisă pentru represalii, trece de par-tea răsculaților. Forțele aeriene afgano-sovietice bombardează orașul, omorând circa 5 000 de civili;

• La 14 septembrie 1979, Taraki este omorât de premierul Hafizullah Amin, care preia puterea și începe o politică de îndepărtare de URSS;

• La 12 decembrie 1979, Biroul Politic al Comitetului Central al PCUS ia deci-zia invadării Afganistanului;

• La 27 decembrie 1979, *Spetsnaz*-ul sovietic organizează o lovitură de stat și-l înlocuiește pe Amin cu Babrak Karmal, liderul fracțiunii Parcham din PDPA.

Revenind la cauzele intervenției sovietice în Afganistan, trebuie spus că acestea au fost dezbătute pe larg în istoriografie. După părerea cercetătorului britanic, Mark Galetti⁴, ele ajung să se rezume, într-o măsură mai mare sau mai mică, la următoarele:

• *Expansionismul rusesc/sovietic tradițional*, caracterizat, în cazul de față, prin dorința nestăpânită a URSS de a achiziționa tot ceea de ce era în măsură;

• *Doctrina Brejnev*: care presupunea că în condițiile în care un stat aliat este pe cale să cadă pradă monarhiei ori unor forțe ostile directe, intervenția reprezenta o mișcare în esență, reactivă, în vederea prevenirii unui asemenea rezultat umilitor și potențial periculos;

• *Teama de americanism*: (care întruchipa pericolul extern), o versiune mai extremă a tezelor doctrinei Brejnev, care se baza, în cazul de față, pe teama că SUA, în condițiile pierderii recente a Iranului, mizau să restabilească cordonul de îngrădire a URSS prin intermediul Afganistanului;

⁴ Mark Galeotti, *The Soviet Union's Last War*, London, University of Keele, Frank Cass & CO Ltd., 1995, p. 11.



- *Fundamentalismul*: potrivit acestei ipoteze, Afganistanul trebuia să reprezinte un fel de “cordon sanitar” care să separe Asia Centrală sovietică de un islam resurgent, mai ales ținându-se cont de faptul că în componența URSS se aflau peste 50 mln. de musulmani, iar lungimea frontierei dintre URSS și lumea islamică la sfârșitul anilor 1970 era de 2.500 km (lipsa oricărei politici a sovieticilor în raport cu acesta sau în vederea suprimării religiei în Afganistan demontează însă în mare măsură viabilitatea acestei idei);

- *Intrigile consilierilor sovietici*. Ultima ipoteză tinde să evidențieze rolul jucat de consilierii sovietici din Afganistan, deveniți după o anumită perioadă de timp “localnici”, în luarea deciziei de intervenție prin furnizarea unor informații subiective sau complet false. Aceștia erau, de regulă, scindați în baza fracțiunilor comuniste locale pe care le sprijineau, promovându-le direct sau indirect interesele în cadrul disputelor interne.

Deși nu desconsiderăm rolul celorlați factori, dintre ipotezele enunțate mai sus, tindem să ne axăm pe rolul decisiv jucat de două dintre ele: *doctrina Brejnev* și *teama de americanism*.

Intervenția sovietică în Afganistan nu poate fi justificată sau legitimată în niciun fel, dar ea poate fi explicată dacă ținem cont de realitățile de după al Doilea Război Mondial. Sovieticii au acționat sub impulsul așa-zisei etichete a Războiului Rece, și dacă în alte cazuri au fost capabili să facă față presiunii psihologice pe care orice eveniment sau situație legată de securitatea și interesele lor nemijlocite o implica, în situația în cauză, un adevărat “război al nervilor”, ei au clacat din punct de vedere psihologic.

Percepția celor din Biroul Politic sovietic asupra perspectivei cursului evenimentelor a fost determinată de paranoia cu privire la existența unor grave conspirații antisovietice: cei care erau la conducerea URSS în acel moment erau oameni care veneau dintr-o generație care asistasă la începerea Războiului Rece, care gândeau și acționau fiind încorsetați de o gândire marxist-leninistă ortodoxă și pentru care „orice țară pierdută pentru cauza socialistă însemna o cucerire pentru tabăra capitalistă”.

Printre cauzele care, după părerea noastră, au influențat în cea mai mare măsură decizia de intervenție, evidențiem, pe de o parte, agravarea progresivă a situației social-politice din Afganistan, și mai ales a confruntărilor interne din cadrul conducerii comuniste afganeze de-a lungul verii și toamnei anului 1979, cu impact direct asupra relațiilor sovieto-afganeze, și modificarea considerabilă a contextului internațional în defavoarea URSS, pe de altă parte. Aceste circumstanțe combinate au determinat Moscova să acționeze, întrucât pierderea influenței sale asupra



Afganistanului în acel moment amenința cu consecințe de natură geopolitică mai grave decât intervenția și, respectiv, condamnarea publică internațională.

Revenind la prima dintre cauzele deciziei de intervenție, trebuie să evidențiem că în discuțiile purtate de către membrii Biroului Politic sovietic odată cu începerea revoltelor din Afganistan împotriva guvernării comuniste reiese clar că aceștia înțelegeau complexitatea situației din această țară, în cadrul ședințelor menționându-se și argumentându-se deseori motivele pentru care URSS nu trebuia să intervină⁵. Situația s-a schimbat însă de-a lungul verii și toamnei anului 1979 sub presiunea intensificării opoziției interne față de guvernarea comunistă, dar și confruntărilor din interiorul coaliției de guvernare.

Astfel, la 1 septembrie 1979, KGB-ul a trimis un memorandum către Comitetul Central al PCUS în care erau expuse câteva idei cu privire la ce se putea întreprinde în vederea acalmării situației din Afganistan. În document se arată că Taraki își pierde prestigiul, iar afganezii deveneau pe zi ce trece tot mai ostili URSS. În pofida acestui fapt, Taraki și Amin refuzau să lărgescă baza socială și politică a regimului, continuând să creadă că problemele interne puteau fi rezolvate pe cale militară și prin utilizarea în masă a terorii⁶. Întrucât Amin era forța motrice a acestei politici, trebuia găsită o soluție pentru înlăturarea sa de la putere, aceasta fiind, se pare, întâia dată când ideea înlăturării lui Amin apare în cele mai înalte cercuri guvernamentale sovietice. În document se mai arată că lui Taraki trebuia să i se impună formarea unei coaliții democratice de guvernare, cu includerea ambelor fracțiuni din PDPA, dar și a clerului „patriotic”, reprezentanților minorităților naționale și intelectualității. Moartea lui Taraki, survenită la comanda lui Amin, la sfârșitul lui septembrie, pare să fi fost ultima picătură, sovieticii, mai mult împotriva voinței lor, îndreptându-se spre decizia de a prelua controlul asupra situației din Afganistan.

Astfel, constatăm că, după venirea comuniștilor la putere, Moscova a mizat pe creșterea asistenței tehnico-militare și economice acordate regimului, întrucât, în

⁵ Faptul că comuniștii afganezi ajunși la putere au recurs la o serie de acțiuni radicale, atât în ceea ce privește implementarea brutală a unor reforme de modernizare, pentru care în Afganistan nu existau premise, cât și în ceea ce privește reglarea conturilor dintre cele două fracțiuni ale PDPA, i-a displicut profund Moscovei. Ba mai mult, din ședințele ținute de-a lungul primăverii lui 1979 se vede clar că liderii de la Kremlin nu doreau să compromită rezultatele pozitive obținute în relațiile cu occidentalii și să se vadă condamnați de opinia publică internațională în cazul unei intervenții nejustificabile din punctul de vedere al dreptului internațional.

⁶ Rodric Braithwaite, *Afgantsy. The Russians in Afghanistan, 1979 – 1989*, London, Profile Books Ltd, 2012, p. 59; Vezi și: Panagiotis Dimitrakis, *The Secret War in Afghanistan The Soviet Union, China and Anglo-American Intelligence in the Afghan War*, Publisher: I.B.Tauris & Co Ltd; Publication Date: 30 Apr 2013, p.20-22.



poftida nemulțumirilor și frustrărilor legate de politica promovată de comuniștii afganezi, URSS nu avea practic altă opțiune decât să sprijine un regim socialist, indiferent de moralitatea sau abilitățile acestuia; Uniunea Sovietică nu putea refuza cererea de sprijin venită din partea unui stat socialist și trebuia să demonstreze capacitatea sa de a reprezenta o „garanție a securității tuturor țărilor din lagărul socialist”. În același timp, când a devenit clar că liderii locali erau incapabili să rezolve divergențele interne, situație ce amenința, într-un context internațional tot mai defavorabil, cu pierderea influenței sovietice în regiune, Moscova a decis preluarea controlului asupra evoluției evenimentelor din Afganistan.

Revenind la cea de-a doua cauză majoră care a stat la baza deciziei de intervenție, și anume contextul internațional de moment, trebuie să arătăm că, spre toamna anului 1979, o serie dintre factorii pe care sovieticii mizaseră în vederea ameliorării relațiilor lor cu Vestul, își pierduseră relevanța⁷. Temerile legate de intențiile americanilor în regiune i-au făcut pe sovietici să întrevadă drept reală posibilitatea ca SUA să preia controlul asupra Afganistanului, eliminând astfel „cordonul de securitate” existent și să amenințe direct frontiera de sud a URSS prin instalarea de baze militare aici. Aceste temeri nu erau complet lipsite de suport, de altfel.

Astfel, dacă urmărim intențiile americane în regiune după al Doilea Război Mondial, observăm că s-au făcut numeroase încercări de a atrage Afganistanul în sfera lor de influență⁸. Printre acestea se numără inițiativa secretarului de stat american, John Dulles, între anii 1951-1953, de a crea așa-zisul „Northern Tier”, concept ce presupunea alinierea statelor musulmane de la periferia de sud a URSS într-un bloc defensiv împotriva comunismului. Nucleul acestei ligi a fost format din Pakistan, Turcia și Iran, nereușindu-se însă atragerea Afganistanului în calitate de membru. De asemenea, americanii au susținut înființarea Pactului de la Bagdad din 1955, făcând presiuni asupra Afganistanului să adere la acesta (ca răspuns la aceste acțiuni ale occidentalilor, are loc, la finele anului 1955, vizita la Kabul a premierului sovietic, Nikita Hrușciov, acesta întorcându-se cu convingerea că, dacă li se va permite, americanii vor face tot ce le stătea în puteri să atragă Afganistanul în tabăra lor, intenționând să instaleze baze militare antisovietice pe teritoriul acestuia. Pentru a-și asigura prietenia afganezilor, sovieticii le-au oferit acestora un împrumut de dezvoltare de 100 mln. de dolari, punându-le în conti-

⁷ *Documents on the Soviet Invasion of Afghanistan*, e-Dossier No. 4 // Cold War International History Project Bulletin, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C., November 2001 p. 14 - 17;
www.wilsoncenter.org/sites/default/files/e-dossier_4.pdf.

⁸ Rodric Braithwaite, *op. cit.*, p. 32-33; Rizwan Hussain, *Pakistan and the Emergence of Islamic Militancy in Afghanistan*, Ashgate Pub Ltd (May 30, 2005), p. 59.



nuare la dispoziție numeroase împrumuturi, granturi, instructori, precum și asistență tehnică și militară). În 1959, președintele american Eisenhower vizitează Kabul, ceea ce determină acordarea unei asistențe economice considerabile Afganistanului. Astfel, cu bani americani, de-a lungul anilor '60 au fost construite magistrala care unea Heratul cu Kabulul via Kandahar și au fost promovate o serie de scheme educaționale și economice, inclusiv un proiect de irigare major în provincia Helmand. Chiar dacă de-a lungul anilor '60 atenția americanilor asupra Afganistanului a fost distrasă de implicarea crescândă a acestora în Vietnam, imediat după retragerea de acolo, se revine cu insistență pe direcția afganeză. Astfel, secretarul de stat american, Kissinger, vizitează Kabulul în 1974 și 1976, iar, către 1978, liderul afganez, Mohammed Daud, începe să primească noi granturi și credite de la americani și acceptă invitația secretarului de stat american, Cyrus Vance, de a vizita Statele Unite (acest lucru a survenit mai ales după ce Daud a aflat despre intențiile PDPA, susținut de către sovietici, de a-l înlătura de la putere). Când, în aprilie 1978, în urma unei lovituri de stat, despre care sovieticii au susținut că nu au știut nimic, PDPA vine la putere în Afganistan, trendului de apropiere de SUA se părea că îi fusese pus capăt. Totuși, înlăturarea lui Taraki de către Amin (având în vedere acuzațiile unora dintre oponenții săi că era agent american) au acutizat sensibilitatea sovieticilor în legătură cu posibilitatea ca americanii să preia controlul asupra țării (ei încă aveau în minte concluziile lui Hrușciiov după vizita sa în Afganistan, privind intențiile SUA de a instala baze militare acolo), jucând un rol important în luarea deciziei de intervenție din decembrie 1979.

Pe lângă teama de americani, exista și încordarea în relațiile cu China (frontiera URSS cu aceasta întinzându-se pe o lungime de peste 7000 km), relațiile acestea cu SUA urmând o axă proporțional inversă celor sovieto-chineze. Astfel, la 15 decembrie 1978, Statele Unite și China au anunțat că cele două țări urmau să stabilească relații diplomatice începând cu 1 ianuarie 1979. În scopul îmbunătățirii înțelegerii reciproce între cele două țări și dezvoltării relațiilor dintre ele, vicepremierul Deng Xiaoping a întreprins între 29 ianuarie și 4 februarie 1979 o vizită oficială în Statele Unite, iar de la 1 martie 1979, Statele Unite și China au stabilit în mod oficial ambasade la Beijing și Washington. De-a lungul anului 1979, au fost rezolvate practic toate neînțelegerile sino-americane, fiind încheiat și un acord comercial bilateral, iar vicepreședintele american, Walter Mondale, a întreprins o vizită de răspuns la Beijing în august 1979. Concomitent, în contextul unui îndelungat conflict teritorial, unor importante diferențe de ordin ideologic în problema interpretării doctrinei marxiste între China și URSS, cât și unui recent conflict sino-vietnamez (februarie-martie 1979) în care URSS i-a sprijinit pe vietnamezi, nu a fost surprinzător faptul că, în aprilie 1979, nu a mai fost ratificat



Tratatul de prietenie sovieto-chinez, iar discuțiile bilaterale propuse de China în schimbul acestuia vor fi întrerupte după numai o rundă de negocieri odată cu invazia sovietică în Afganistan. Ba mai mult, începând din 1980, China se va alătura eforturilor de înarmare a rebelilor afganezi.

Deși URSS nu a recunoscut niciodată oficial înfrângerea în războiul din Afganistan, ca și Statele Unite în cazul Vietnamului, retragerea trupelor sovietice fiind realizată în urma acordurilor de la Geneva din 14 aprilie 1988⁹ și creării așa-zisei „baze juridice internaționale” pentru restrângerea amestecului în treburile Afganistanului¹⁰, intervenția sovietică a fost percepută, atât pe plan intern, cât și extern, drept un eșec dureros și cu consecințe de scurtă, dar și de lungă durată.

Deși cauzele înfrângerii URSS în războiul din Afganistan au fost numeroase și de o natură diversă, un rol important l-au avut deciziile comandamentului sovietic referitoare la tacticile și strategiile de ordin militar¹¹:

- Forțele armate sovietice ajunse în Afganistan erau structurate, echipate și antrenate în vederea acționării în Câmpia Nord-Europeană sau cele ale Chinei de Nord-Est și de Nord (niște unități fizico-geografice de mari dimensiuni, cu fără prea multe forme de relief care să îngreuneze deplasarea rapidă a trupelor și tehnicii militare), iar strategii sovietici care le-au planificat, mizau pe niște operațiuni convenționale de scurtă durată; văzându-se confrunțați cu un război de intensitate mică și asimetric în Asia Centrală, sovieticii au trebuit să modifice considerabil strategia inițială în ce privește structura forțelor, armamentul și tacticile utilizate, întrucât era clar că pentru a putea învinge insurgenții era nevoie de forțe foarte mobile, bine conduse și antrenate, echipate corespunzător, capabile să lupte împotriva gherilelor, folosind metodele celor din urmă; în pofida forței de foc impresionante de care dispuneau, sovieticii nu au avut practic niciodată ocazia să o folosească la maxima capacitate; cele mai reușite operațiuni ale lor s-au bazat pe combinarea operațiunilor aeriene cu cele de la sol, în special fiind necesară prezența artileriei (elicopterele asigurau parașutarea unor unități mici adânc în spatele și pe flancurile bastioanelor rezistenței mujahedinilor în scopul prevenirii retragerii acestora);

⁹ *The Geneva Accords on Afghanistan*;

<http://www.badloon.net/english/articles/pdf/THE%20GENEVA%20ACCORDS%20ON%20AFGHANISTAN.pdf>; Vezi și: Rosanne Klass, *Afghanistan: The Accords*;

<http://www.foreignaffairs.com/articles/43385/rosanne-klass/afghanistan-the-accords>

¹⁰ Andrei Udișteanu, *Gorbaciov către Ceaușescu: „Situația din Afganistan nu va fi simplă”*;

<http://www.evz.ro/detalii/stiri/scrisoare-gorbaciov-catre-ceausescu-892390.html#ixzz2tTu8P7F5>

¹¹ Gregory Fremont-Barnes, *The Soviet-Afghan War, 1979-1989*, Osprey Publishing Ltd., 2012, p. 22-30.



• Persistența Kremlinului în a menține o prezență militară redusă – Armata a 40-a sovietică a rămas pe toată durata intervenției un „contingent militar redus”, care nu putea face față războiului de gherilă al mujahedinilor, sprijiniți masiv din afară; deși deseori s-a mers pe linia comparării războiului sovieto-afgan și cel americano-vietnamez, comparația nu este cea mai reușită, mai ales în ceea ce vizează scara la care s-au desfășurat cele două războaie: în timp ce americanii au dislocat în Asia de Sud-Est peste jumătate de milion de americani până către 1968, numărul ostașilor sovietici în Afganistan nu a depășit în toată perioada aflării lor acolo cifra de 118.000 mii de oameni (Armata a 40-a nu a fost alcătuită din mai mult de 5 divizii, 4 brigăzi independente, 4 regimente independente plus unități mici de sprijin). Acest număr era insuficient și a compromis, în mare măsură din cauza propriilor calcule strategice, orice șansă realistă de a asigura securitatea a peste 20 de centre provinciale și numeroase obiective industriale-cheie, fără a adăuga forța de muncă necesară pentru a asigura securitatea unor fâșii întregi de teritoriu îndepărtat și practic inaccesibil, locuit de o populație dușmănoasă, care-i sprijinea pe mujahedini.

Printre alte cauze care au contribuit la eșecul intervenției sovietice în Afganistan s-au mai numărat:

- absența în Afganistan a unui guvern stabil și care s-ar fi bucurat de sprijin din partea populației; lipsa unui suport real din partea forțelor guvernamentale afganeze, incapabile și fără dorință de a se implica în operațiuni militare;

- incapacitatea sovieticilor, din cauza lipsei de cunoștințe și înțelegere a particularităților comunităților locale, de a exploata slăbiciunile și neînțelegerile interne dintre insurgenți;

- sprijinirea tehnico-militară masivă a insurgenților de către inamicii URSS, Statele Unite și China jucând un rol esențial în acest sens;

- incapacitatea de restricționa liniile de aprovizionare și rețelele de comunicare ale inamicului;

- faptul că, deși sovieticii au fost cei care au deținut „ceasul” (superioritate tehnico-militară), afganezii aveau la dispoziție „timpul” (neavând limitări de ordin temporal, afganezii doar practicau ceea ce știau ei mai bine – războiul, care reprezenta, de fapt, pentru ei un mod de viață);

- incapacitatea liderilor sovietici, până la venirea lui Gorbaciov, de a controla situația în virtutea condițiilor de sănătate precare sau deciziilor ineficiente în ceea ce privește purtarea operațiunilor militare sau scopul general al războiului.

În concluzie, constatăm că decizia sovietică de a interveni în Afganistan a fost luată de liderii de la Kremlin în scopul obținerii unei victorii rapide și decisive asupra rebelilor, care se opuneau regimului comunist de acolo, dar și înlocuirii lui



Hafizullah Amin cu Babrak Karmal, care urma să purceadă la promovarea unei variante mai moderate a principiilor revoluției Saur de la 1978. Aceste acțiuni trebuiau să asigure realizarea reconcilierii naționale și, respectiv, stabilizarea situației în Afganistan, dar și să garanteze perpetuarea influenței sovietice în regiune. În ceea ce privește critica eventuală a comunității internaționale la adresa invaziei sovietice se presupunea că aceasta va putea fi neglijată pentru o perioadă, urmând să se atenueze de la sine cu timpul.

Aceste calcule ale liderilor sovietici au fost date însă peste cap de o serie de acțiuni, factori sau circumstanțe, neprevăzute sau subestimate, care au făcut lista cauzelor eșecului intervenției sovietice una lungă, „afacerea afganeză” dovedindu-se a fi, în consecință, una foarte scumpă și cu consecințe nefaste asupra Uniunii Sovietice, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung.

SUMMARY

The article argues that the Soviet decision to intervene in Afghanistan was taken by the Kremlin in order to achieve a quick and decisive victory over the rebels who opposed the communist regime there, and to ensure the replacement of Hafizullah Amin by Babrak Karmal, who was to proceed promoting a more moderate version of the principles of the Saur revolution of 1978. These actions were aimed to ensure the achievement of a national reconciliation and stabilization of the situation in Afghanistan, but also to guarantee the perpetuation of Soviet influence in the region. In regard to the criticism of the international community towards the Soviet invasion, the Soviet leadership assumed that it could be neglected for a period, and will diminish by itself over time.

However, these plans were thrown off course, given a series of unforeseen or underestimated actions, factors or circumstances which made the list of the causes of the Soviet failure in Afghanistan a long one. The „Afghan affair” proved to be very expensive and with devastating, consequences for the Soviet Union, both for short and long term.



Evgheni C. SVETLICINÂI*

CONFESIUNI PERSONALE DESPRE RĂZBOIUL DIN AFGANISTAN

Ion Xenofontov – Care ar fi laitmotivul unui interviu referitor la războiul din Afghanistan?

Evgheni Svetlicinâi – În cele ce urmează, îmi voi asuma responsabilitatea doar pentru funcția mea, doar pentru regimentul meu din Afghanistan. De ce? Deoarece războiul din Afghanistan din 1989 era total diferit de cel din 1982. În 1982 puteai ușor să te deplasezi din Bahram la Kabul în autoturism, ne întâmpinau cu flori, eram percepuți ca oameni care au venit să ajute. Dislocarea contingentului

* **Evgheni Constantinovici Svetlicinâi** – născut la 10 iulie 1950, în Glotovo, regiunea Belgorod, Federația Rusă. A absolvit Școala Militară Superioară a Trupelor Aeropurtate din Reazan. Din 1972 până în 1982 a fost încadrat în armata sovietică, Unitatea Militară de Trupe Aeropurtate din Chișinău, de unde a fost trimis în Afghanistan. Serviciul militar în Afghanistan: iulie 1982 – ianuarie 1984. În Afghanistan a fost comandantul Regimentului 345 al Forțelor Aeropurtate de Gardă. Decorații: „Ordinul de Onoare”, „Steaua Roșie” (2 ordine), medalia „Pentru vitejie în luptă”, Diploma de Onoare a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, plus 16 medalii ale URSS. La întoarcere a fost trecut în rezervă (din cauza rănilor) din armata activă și încadrat în sistemul de comisariate militare. A lucrat 6 luni la Tiraspol (șeful Secției de recrutare), apoi a fost șef de secție la Comisariatul Militar Ialoveni, președinte al Comitetului raional Ialoveni al ostașilor-internaționaliști, locțiitorul președintelui Comitetului raional Ialoveni al veteranilor muncii și de război. La 22 aprilie 1990 a candidat la alegerile repetate de deputați ai poporului ai RSS Moldovenești. În afișul electoral se arată că optează „pentru unirea tuturor forțelor dispersate, prelucrarea unui program complex, pentru acei care și-au îndeplinit cu cinste datoria ostășească, cetățenească și de serviciu”. Președintele Uniunii Veteranilor Forțelor Aeropurtate din Moldova. Membru al Consiliului de Coordonare al Uniunii Internaționale a Veteranilor Forțelor Aeropurtate, Aeromobile și Unităților Speciale. Actualmente: locotenent-colonel în rezervă, șeful Serviciului de Securitate SA „AGO-DACIA”. Casetele nr. 63/I-II, 64/I-II, chestionar nr. XXVIII (Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca, România).



limitat al armatei sovietice în Afghanistan era efectuată pentru securitatea drumurilor, comunicațiilor, centrelor administrative, uzinelor, fabricilor, trecătorilor și, ca excepție – participarea la acțiuni militare, la solicitarea guvernului afgan. Inițial, noi nu luptam. Eram mai mult implicați în activități de ajutorare. La început, nici nu existau hotare, grănicerii noștri ne transferau acolo la comandanții noștri; acolo nu era nici vamă și nici grăniceri. Era ca un fel de republica a șaisprezecea a URSS. Erau relații diferite. Pe urmă au apărut grănicerii... pentru cei care plecau la Kabul. Fiecare a avut războiul său.

I. X. – În ce context ați fost înrolat în Afghanistan?

E. S. – Am venit la Chișinău de la Școala Militară, în 1972, în calitate de comandant de regiment. Au vrut să mă pună comandant de companie în Bolgrad. Dar am întrebat: *de ce, dacă și aici îmi este bine?* A fost un contingent foarte bine pregătit, mulți dintre foștii mei camarazi de luptă dețin actualmente funcții importante... Din toți am rămas în viață doar 8... În 1982, m-au chemat la convorbire în statul-major al regimentului și mi-au propus să plec în Republica Democrată Afghanistan pentru efectuarea serviciului militar conform sintagmei datoriei internaționale.

I. X. – Ce comisii ați trecut pentru a fi recrutat în Afghanistan?

E. S. – Am trecut comisia militară din Chișinău, în clinica militară. Mi s-au administrat vaccinuri împotriva holerei, tifosului, paratifozei, variolei și hepatitei în Regimentul 300.

I.X. – Când ați aflat pentru prima oară că veți efectua serviciul militar în Afghanistan? Care a fost prima dumneavoastră reacție față de acest moment?

E. S. – Discuții referitoare la cariera mea profesională s-au desfășurat în ianuarie 1982, cu jumătate de an înainte de transfer. Am perceput transferul în Afghanistan ca o obligație față de țara mea.

I. X. – Când și unde ați aflat pentru prima dată despre conflictul din Afghanistan?

E. S. – În ianuarie 1980, la o întrunire a ofițerilor ne-au adus la cunoștință ordinul ministrului apărării al URSS despre introducerea unităților noastre militare în Republica Democratică Afghanistan, pentru îndeplinirea obligației militare.

I. X. – Se făceau selecții speciale ale premilitarilor?

E. S. – Da, în Afghanistan erau repartizați cei mai bine pregătiți, iar efectuarea serviciului militar în această țară era pentru noi o mândrie. Petru acei care nu reușeau să treacă comisia la repartizare era un element descalificator. Acest punct de vedere este valabil în *cercul nostru*¹ și *actualmente*.

I. X. – Care au fost, în opinia dumneavoastră, cauzele războiului din Afghanistan? Dar în opinia familiei, prietenilor?

¹ Al veteranilor „afghani”.



E. S. – Orice stat care are încheiate tratate bilaterale de prietenie și ajutor reciproc este obligat să întreprindă fapte concrete de înlăturare a acțiunilor de agresiune ale unei terțe puteri². Atunci când Guvernul Republicii Democratice Afghanistan s-a adresat URSS pentru ajutor, ultima a întreprins acțiuni concrete – a inclus armata. Soția mea era contra plecării mele, dar eram ofițer și în virtutea acestui fapt eram obligat să execut ordinul necondiționat.

I.X. – Se afirmă că a fost un război pentru apărarea hotarelor de sud ale URSS, care era opinia dumneavoastră și a altor combatanți vizavi de acest subiect? Aveați discuții pe această temă?

E.C. S. – Apărarea intereselor statului vecin, aflat la sudul Uniunii Sovietice, conform Tratatului bilateral însemna pentru URSS apărarea propriilor hotare. Această problemă nici nu era abordată – noi eram ostași, iar datoria noastră era să apărăm patria, adică hotarele ei de sud. În privința acestei probleme nu erau disensiuni.

Totodată, îmi amintesc, în Afghanistan am luat în primire compania căpitanului S. Nikolin, care, cu ceva timp înainte, pierduse doi ofițeri comandanți de pluton, oameni cu experiență în luptă. Al treilea ofițer, deja la venirea mea, a scris un raport de eliberare din funcție și plecare în Uniune. Avea nevoie de semnătura

² La 27 aprilie 1978, armata afghană, instruită și de consilieri sovietici (o treime dintre ofițerii afghani efectuaseră stagiul militar în URSS), a dat o lovitură de stat, președintele Muhammad Daoud fiind asasinat, iar membrii cabinetului arestați. Consiliul Revoluționar avea să proclame noua Republică Democrată Afghanistan, condusă de președintele și prim-ministrul Noour Mohammed Taraki, vicepreședintele și viceprim-ministrul – Babrak Karmal, al doilea vicepreședinte și ministru al afacerilor externe – Hafizolla Amin, liderii comuniștilor afghani, membri ai Partidului Democratic al Poporului Afghan. Revoluția din Saur (Saur constituie luna din calendarul afghan ce cuprinde perioada 22 aprilie – 2 mai) adusese la putere reprezentanți ai tribului hilizay, o echipă înconjurată de consilieri sovietici. În declarația semnată de Taraki, la 9 mai 1978, se specifica, printre altele, că dezideratul principal al noii republici îl constituia menținerea integrității teritoriale, suveranității naționale și independenței de stat. De menționat este faptul că Uniunea Sovietică a recunoscut acest program. La 5 decembrie 1978, are loc semnarea Tratatului de prietenie, bună vecinătate și cooperare dintre URSS și noua administrație afghană. Tratatul se baza pe „solidaritate revoluționară, echitate deplină și respectarea suveranității naționale, integrității teritoriale și neintervenție în treburile interne ale acestora.” În articolul 4 al Tratatului se menționa că cele două state „se vor consulta și, cu acordul ambelor părți, vor întreprinde măsuri necesare în vederea asigurării securității, independenței și integrității teritoriale ale ambelor țări” (vezi *Prawda*, 07.12.1978, p. 10). În vizita efectuată la Moscova (4–7 decembrie 1978), N. Taraki vorbea despre „imperialism și reacții internaționale” (vezi *Визит Нур Мухаммеда Тараки в Советский Союз, 4-7 декабря 1978 года, Документы и материалы*, Москва, Политиздат, 1978, с. 26.), astfel, alături de tratatul menționat, aceste direcții ale politicii externe afgthane au avut un rol semnificativ în evoluția ulterioară a relațiilor politice și militare cu sovieticii, deoarece în decembrie 1979, când a intervenit în Afghanistan, URSS s-a bazat pe suportul juridic al acestui document.



mea. I-am explicat: *dacă voi semna raportul, apoi, mai întâi, te vor alunga din armată, apoi din partid, apoi pot să te încarcereze*. Avea doi copii. Se întreba: *cine are nevoie de acest război? E străin pentru noi*. Așa judecau și alții... S-a demobilizat.

I. X. – Conducătorii sovietici afirmau că este un război de ajutor acordat afghanilor împotriva americanilor, ce părere aveți?

E. S. – Liderii sovietici afirmau că acesta este un război pentru ajutorarea guvernului legitim al Afghanistanului, împotriva opoziției sprijinite de SUA. Sunt întru totul de acord cu enunțul conform căruia era vorba de un ajutor internațional, în baza tratatelor bilaterale dintre două țări prietene, vecine.

I. X. – Poate fi calificat războiul din Afghanistan drept ajutor internațional? Aveți sentimentul că-i ajutați pe afghani?

E. S. – Nu aveam sentimentul, ci convingerea că acordam ajutor afghanilor. Îi ajutam cu tehnică militară, construim drumuri, reconstruim fabrici. Respingeam atacurile *mujahedinilor*, care aveau drept obiectiv înlăturarea guvernului legitim. De pe poziția zilei de azi, desigur, văd lucrurile puțin altfel. Dar la moment ideologia sovietică nu-ți permitea să ai altă opinie decât cea oficială.

I. X. – Exista politruk în armată? Ce spunea el sau alți ofițeri despre conflictul din Afghanistan?

E. S. – În compania mea era un adjunct pe probleme politice. Disensiuni nu erau și nici nu puteau fi. Toți – ofițerii și trupele de debarcare – eram instruiți în aceeași țară și în baza aceleiași ideologii.

I. X. – Apăreau controverse între soldați în problema Afghanistanului?

E. S. – Opiniile soldaților și ofițerilor erau identice, erau selectați cei mai buni dintre cei mai buni. Aceștia și-au dat acordul pentru îndeplinirea datoriei internaționale.

I. X. – A dezertat cineva dintre soldații sovietici din unitatea Dvs. militară?

E. S. – În compania mea era un soldat, șoferul unei mașini de luptă, care a refuzat să facă serviciul în Republica Democrată Afghanistan după ce a văzut consecințele unei bombardări asupra mașinii de luptă, care se făcuse una cu pământul. A solicitat transferul la o fabrică de pâine – era așa o subunitate în companie. După transferul lui, am aflat că a fugit la insurgenți. Dorea, pur și simplu, să supraviețuiască.

I. X. – În ce localitate din Afghanistan ați făcut serviciul militar?

E. S. – În orașul Bahram, amplasat într-o vâlcea superbă. Regimentul nostru era responsabil de această zonă. E vorba de drumuri, obiective administrative și gospodărești, școli și spitale. Alături se află unul dintre cele mai înalte lanțuri de munți din lume – Hindu Kush, care se extinde spre Iran și China. Cale milenară de migrație a paștunilor.



I. X. – *Câți militari erați în companie?*

E. S. – În mod oboșnuit, în compania mea erau cca 80 de oameni. În timpul acțiunilor militare – 120. Se completa din rândurile artileriștilor, geniștilor, celor de la transmisiuni, serviciilor de cercetare și a 8 ofițeri.

I. X. – *Particularitățile unităților militare în care ați efectuat serviciul militar.*

E. S. – Când ne-au transferat – fiind mobilizați din Chișinău și din alte părți – ne-au adunat în Farg'ona³ și acolo ne-au dat uniforme. M-au exclus din unitatea dislocată la Chișinău. *Comandante de companie Svetlicinai, în Farg'ona veți avea apartament!* Am analizat cu Larisa⁴, ea era inclusă într-un program de stat de elaborare a documentelor referitoare la istoria Moldovei în 14 volume. Am hotărât, soția va rămâne în Moldova, iar eu voi lupta acolo... Plecam la operații, dimineața la ora 6 era pregătirea, venea artileria susținută de aviație. În fiecare divizie erau câte o companie de forțe aeropurtate și una de artilerie. Artileria a fost dispersată și au rămas doar cei din forțele aeropurtate... Eram singura companie care se aproviziona nu din Tașkent sau din resursele Armatei a 40-a, ci direct, din Farg'ona în Bahram. În Farg'ona era o parte a detașamentului care instruia recruți. Zburam cu avioanele noastre în Bahram, era un detașament special. Peste 2–3 luni, fiecare soldat zbura în Uniune. Când am venit eu, ni se dădeau 10 zile pentru acomodare la mediu. Operațiile le comandau sergenții cu experiență. Am ieșit la operații. Ne-au adus muniții nu de calibru 120 mm, dar 122 mm, adică mai puternice. A căzut o ceață densă. Avioanele nu funcționau. Fără nicio acoperire, am intrat într-un kișlak. În localitate erau foarte active forțele diversioniste. Dacă oamenii lucrează pe câmp, atunci nu vor fi lupte. La un moment, din sat dispar oamenii, încep împușcăturile. Se deplasează prima unitate militară, apoi eu cu conducerea și o altă unitate în spate. Mă apăram. Când ieșeam din lupte, împușcau din spate. Adică prima unitate înainta, apoi eu și ceilalți în urmă. Soldatul îl apără pe comandant și are grijă de răniți. ...Nimeni nu-și permitea să folosească compania noastră în calitate de carne de tun... Acolo sergentul lucra pentru soldați, nu ca în Uniune – soldații îl serveau pe ofițer. Acolo era mai simplu – fiecare al doilea ostaș era erou... Căștile erau acoperite cu material ca să nu reflecte razele solare... Pe parcursul serviciului militar în Afghanistan în compania mea n-au fost pierderi omenești...

I. X. – *Este cea mai mare onoare pentru ofițeri... Oferiți-ne detalii despre relațiile stabilite între soldații și ofițerii sovietici în Afghanistan.*

E. S. – Am avut și morți printre geniști, un traducător nou-venit, nu erau de-ai mei, erau proaspăt sosiți... Erau diferite situații... Cad, se apropie un sergent:

³ Farg'ona, oraș din Uzbekistanul de Est, locuit, în special, de militari și funcționari.

⁴ Soția.



“tovarășe comandant, nu aveți timp să cădeți, trebuie să comandați. În unitatea noastră era un batalion medico-sanitar, care pregătea nu doar medici, ci și specialiști de lupte corp la corp. Un fel de bodyguarzi de-ai comandanților... Ia automatul meu, împușcă și glonte te țintește în umărul stâng. Iată relațiile dintre comandant-sergent-soldat. Se zvonea că Gracev⁵ are Mercedes... Eu ziceam: *pentru Gracev îmi sacrific și viața*. Jurnaliștii mă întreabă: *am învins în Afghanistan?* Răspund: *domnișoară, sergentul Ivanov a acoperit aripa stângă a unității sale. Sergentul Petrov a fost locțiitorul comandantului Unității militare 2. Locotenentul Sidorov a fost comandantul Unității militare 3, eu am fost comandant de companie. Întrebați-l pe fiecare din noi ceea ce trebuie, dați-i cezarului ce-i al cezarului. Soldatul toată viața a luptat, pentru stăpân, pentru rege, pentru secretarul general și pentru primar. Soldatul a executat sincer misiunea sa, nu-l atingeți pe soldat, dați-i soldatului ce-i al lui.*

Referitor la operații militare. Era sâmbătă. Pavel Gracev organizează operația. Sunt 800 de oameni și trebuie să executăm ordinul cu orice preț. *Să vă ferească Dumnezeu să pierdeți oameni! Aceasta nu-i revoluția noastră, nu-i războiul nostru, acesta e războiul lor și revoluția lor! Pe noi ne-au trimis aici.* Iată ce prezenta Pavel Gracev, iată chintesența tacticii forțelor aeropurtate... Pe fiecare trebuie să-l întrebi ceea ce-ți poate răspunde... Am fost la decesul lui Aleksandr Lebedi⁶...

... Ca să prezinți pe cineva la decorație, în fiecare companie era un caiet de decorații. Se pregătea o anchetă cu 32 de întrebări și răspunsuri: unde s-a născut, unde s-a căsătorit etc... Apoi era semnat de 9 oameni... Dacă a fost rănit, nu a părăsit câmpul de acțiune, era decorat cu „Steaua Roșie”...

I. X. – Componenta națională a soldaților și a comandanților?

E. S. – De obicei, trupele de debarcare de peste hotare erau constituite din moldoveni, belaruși (cu excepția celor din vest), ucraineni (cu excepția celor din vest), ruși (cu excepția unor orașe). Toți erau comsomoliști și aveau cel puțin studii medii. Originari din Caucaz nu erau. Pentru ofițeri naționalitatea nu conta, însă toți erau membri ai PC al URSS.

I. X. – Unde făceați baie?

E. S. – Practic fiecare companie își construia saună și bazin. Luam carcasa de la un tanc sau de la mașină antitanc, o inversam și făceam saună, cu picurătoare,

⁵ P.S. Gracev (n. 01.01.1948, s. Rvî, regiunea Tula, RSSF Rusia), locțiitor al comandantului Forțelor Aeropurtate în Afghanistan (1981–1982), comandant al Forțelor Aeropurtate ale Garnizoanei 103 din Afghanistan (1982–1983). Erou al Uniunii Sovietice pentru campania în Afghanistan, „pentru îndeplinirea sarcinilor militare cu pierderi minime de vieți”.

⁶ A.I. Lebedi (20.04.1950, Novocerkask, regiunea Rostov, RSSF Rusia – 28.04.2002, regiunea Krasnoiarsk, Federația Rusă), comandant al Batalionului 345 în Afghanistan (1981–1982), în timpul acțiunilor militare a fost rănit.



cu pietre înfierbântate... Toate le făceam noi, cu lemn de la lăzile de muniții și cu apa din *arâk*-urile din munți. Săptămânal se organiza baie pentru efectiv sau de fiecare dată după acțiunile militare. Noi aveam grijă de sănătatea soldaților. De aceea am avut pierderi de 3 ori mai puține...

I. X. – *Cu ce vă ocupați în timpul liber?*

E. S. – Seara se proiectau filme. Era o bibliotecă bogată. Deseori se organizau concerte. Au evoluat Sofia Rotaru, Lev Leșenko, Ludmila Zîkina, Iosif Kobzon ș.a. Înainte de demobilizare se organizau cumpărături în oraș, se procurau cadouri pentru părinți, iubite.

I. X. – *Ce se întâmpla cu soldații bolnavi?*

E. S. – În Bahram era un spital. Acolo erau tratate toate bolile, în saloane special amenajate. Era o unitate medicală pentru cei răniți și contuzionați. În cazuri excepționale erau transportați cu avioane în Kabul, în spitalul militar al Armatei a 40-a. În Regimentul 345 era un centru medical cu acordarea completă a asistenței medicale. În timpul acțiunilor militare, în fiecare companie era câte un asistent medical pentru asigurarea evacuării răniților și celor omorâți.

I. X. – *Exista dedovșcină?*

E. S. – Despre ce fel de *dedovșcină* putea fi vorba dacă fiecare avea în mâini armă, care în orice moment putea fi pusă în aplicare?! Era un respect aparte față de contingentul cu experiență, deoarece acesta nu avea doar ordine și medalii, ci și cunoștințe solide din domeniul artei militare. Cei cu experiență erau printre primii care îi depistau pe adversari și luau măsurile de rigoare, puteau să-și salveze nu doar propria viață, ci și cea a camarazilor. Cei care au slujit un an și jumătate sunt mai bine pregătiți, pot mai repede să împuște, pot să se salveze singuri, mă pot salva pe mine, dar și pe camarazi. Aceia vor reuși în lupte. Când se terminau acțiunile militare, tinerii puteau să le curețe încălțăminte, să coase ceva, erau relații cu totul diferite. Aceasta tot este război.

I. X. – *Ce climă era în Afghanistan?*

E. S. – În noiembrie–ianuarie, temperatura varia între +5 °C și –5 °C, deseori ploua și ninge. În perioada februarie–martie +25 °C, iar vara +45 °C și 55 °C, aceasta în regiunea cu depresiune. În munți, chiar și vara, la o înălțimea mai mare de 2 500 m ninge pe parcursul întregului an.

I. X. – *Descrieți în detalii situația internă din localitățile rurale și din societatea afghană.*

E. S. – Kișlakurile erau „negociabile”. Unitățile militare se aflau acolo unde erau kișlakurile. Comandanții cunoșteau viața internă din kișlakuri, deoarece era o comunicare intensă: *asalam aleikum, cum îți merg treburile? Au fost cinci bărbați cu*



automatele. Iar altul: trei au plecat. Era o situație prietenoasă. Nu se împușca, nu se lupta. Atunci când în poporul lor, în guvernul lor au început discordiile, autoritățile afgane s-au adresat conducerii sovietice să participăm la operații alături de ei. Când mergeam la operații, eram însoțit de un *țarandoy*, miliția lor, *HAD*, Serviciul de Securitate, comsomoliștii, cam 100 de oameni, dar pe mine mă susțineau 400. Mergeau alături de mine, dar nu ne sprijineau la lupte. Dacă mergeai la operații, te secundau, dar dacă te duceai în kișlak, ei stau mai într-o parte, începeau să facă „curățarea”. Pune o patrulă, intră în casă, iese peste 15-20 minute și raportează: *tovarășe comandant, dușmani nu-s! Hai mai departe. Următoarea!* Sistemul lor, ca să mă înțelegeți, nu este ca cel al satelor moldovenești. Fiecare curte este înconjurată de un perete, zis *duval*. Înălțimea zidurilor era, de exemplu, între 3 și 5 m, grosimea, la bază, până la 1,5 m, în funcție de starea socială, bogăție ș.a. Cu cât este mai înalt zidul, cu atât teritoriul din interior este mai benefic pentru roadă. Dacă soarele este sub un unghi de 50°-60°, atunci gardul înalt nu permitea să ardă roada din interiorul curții. În funcție de numărul membrilor de familie, varia și situația funciară. De aici și suprafața curții – 25x25, 25x50, 50x50. Vezi un stăpân puternic, iar în curte sunt niște muniții. Acestea nu sunt ținute asupra noastră. Ele se află în curte de zeci de ani și sunt fixate împotriva incursiunilor... De exemplu, sunt două kișlakuri, până la 10% din bărbați nu lucrează, ei păzesc localitatea, cu autoapărare. Ei cumpără arme, mitraliere etc., și au grijă de kișlakul lor. Pentru această activitate kișlakul le oferă 10% din roadă. Se efectuează relații comerciale între kișlakuri... iese cineva și zice: *ia 10 berbeci, 10 capre, 30 de vaci*. Căpetenia iese, se uită și zice: *prezentați-vă*. Acela: *sunt cutare, comandant de tanc. Câți combatanți sunteți? 20. Dar noi 40*. Dacă acela vrea să intervină cu forța atunci încep acțiunile de luptă. Se pun în aplicare forțele de autoapărare. Dacă într-un an în kișlak nu este roadă, pot să se deplaseze într-o localitate oarecare și să se alimenteze. Pot fi 20 de luptători care să se lupte cu 40. Se luptă, iau cu forța, iar dacă nu-i înving oricum iau ceva... În acest context am venit și noi. Se apropie de mine căpetenia și-mi zice: *uite acolo stă un dușman, nu este bun...* Nu-i dușman, dar vrea să-i sustragă pământul. Acolo sunt muniții... e sistemul de autoapărare. Comandantul înțelegea așa: dacă l-au chemat pe cel de la securitate, înseamnă că ceva nu au împărțit. Din moment ce în această regiune sunt stăpân eu, nimeni nu o să vă atingă. Erau alții care ziceau: *pleacă și luptă, îi vom omori, vei fi decorat și remunerat*. Unii erau de acord. Iată ce politică era acolo. Când el pleacă într-un kișlak și zice să dea ceva, doar e din *bandă*, în așa situații se puneau în aplicare forțele. Acesta însă era motivul ca în anul următor să se majoreze forțele bandelor. Nu încurcați! Aceștia nu erau dușmanii noștri! Acestea erau eternele lor conflicte interne. Sunt două confesiuni: *șiiții* și *sunniții*. Acestea întotdeauna



vor lupta. Dacă regele este šiit, atunci toate rudele vor fi la conducere, iar sunniții vor fi nemulțumiți. La noi, nu este la fel? Au două partide: *Partcham* (Stindard) și *Khalq* (Poporul)⁷. Partcham includea toată elita, oamenii bogați, învățați, iar Khalq – poporul... Ultimii era supărați, umblau prin popor și spuneau că sunt cu el. Iată politica! În Afghanistan dacă comandantul regimentului era *khalq*-ist, apoi instructorul politic obligatoriu *partcham*-ist. Și invers, dacă comandantul regimentului era *partcham*-ist, apoi instructorul politic *khalq*-ist... Se temeau să locuiască la ei în țară. Noi plecam la operații. Înnoptam, pregăteam cantonamentul, iar ofițerii lor veneau la noi să doarmă. Soldații erau incuți. Într-o subunitate se vorbeau câte 8 limbi, nu se înțelegeau între ei. Erau diferite dialecte. Cum îi recrutam? Veneam într-un kişlak, ajutam autoritățile locale să încorporeze oameni în armată. Am oprit mașinile și începe verificarea locuitorilor care trebuiau recrutați. Recrutarea se făcea simplu: să nu fie bolnavă glanda tiroidă și să fie în ordine starea dinților. De aceasta se ocupa armata afghană. Noi asistam. Au câte 25 de ani, dar au probleme cu glanda tiroidă, apa este infectată, îi de munte. Arde calciu, sare – totul. Și eu am probleme cu dinții, de atunci mi se trage. Stau unii mai sănătoși: *ai satisfăcut serviciul militar? Da. Prezintă certificatul. Următorul: ai făcut armata? Nu.* I-au luat cu mașina și s-au dus în armată. I-au instruit o lună, i-au îmbrăcat și i-au trimis să lupte. Peste ceva timp, în kişlak vine banda, bărbați înarmați. Căpetenia le spune ceva în limba lor, adică: *în noaptea asta veți lupta pentru noi.* Dacă nu luați armele, vă omor. Erau nevoiți să ia arma: cum oficialitățile i-au luat în armată, așa opoziția i-a recrutat în bandă. Acolo luptă cam jumătate de an. *Sunt bogat, am doi fii. Cât costă să nu-i luați în armată?* Era un sistem corporativ, de *mahala*. Trăiește tata cu trei feciori, cu soția, cu fetele și construiesc o casă feciorului mai mare. Au construit-o. El se căsătorește. Construiesc o casă feciorului mijlociu, apoi feciorului mai mic. L-au însurat pe feciorul mai mare..., apoi pe ceilalți. În ierarhia lor un cuvânt greu de spus îl are *Coranul*. Această carte spune că bărbatul care are o soție și o casă se poate pronunța asupra stării localității. Bărbatul care are casă, dar nu are soție are drept consultativ: *eu mă gândesc!* Bărbatul care nu are soție și nici casă, după nivelul ierarhic se poziționează astfel: porcul, femeia, el. Ca să cumperi o soție de vreo 20-25 de ani sunt necesari 100 000 de afghani. Pentru această sumă trebuie să lucrezi cu toată familia 10 ani, să vinzi totul și pe parcursul a 10 ani îți poți cumpăra o soție. O soție bună are 18-20 de ani și valorează 200 000 de afghani. O soție ideală are 13-15 ani și costă 300 000 de afghani. Pentru prima trebuie să lucrezi 10 ani, pentru cealaltă – 20 de ani, iar a treia – 30 de ani. Mai sunt și așa situații. Fiii din familiile bogate nu sunt

⁷ În 1965 a fost constituit Partidul Democratic al Poporului Afghan, care, ulterior, s-a scindat în două fracțiuni – Khalq (Poporul) și Partcham (Stindard).



obligați să facă serviciul militar. Ei își pot răscumpăra libertatea. Dacă nu ai bani să cumperi soție, poți să primești soția mai mare a unui bogătaș sau șef de bandă, cu condiția să pleci în bandă și să lupți pentru dușmani un anumit timp. Bărbatul care acceptă o astfel de ofertă se pune în genunchi și-i mulțumește stăpânului. A obținut o soție pe gratis! Acela, în schimb, îi cere să plece să lupte. Așa îi constituit sistemul lor. Nu au dreptul să-și ia mai mult de trei soții. Dar el poate să-și ia altă soție, iar pe una să o dăruiască. Este format un sistem de subordonare. Se încep peste o lună-trei luptele. Bandele luptă cu armata afghană (imită sunete de arme – n.n.). Dimineața totul se dispersează după lupte. Din armată pleacă 30 de bărbați în kişlakuri. Acesta este războiul!

I. X. – Ce contrapropagandă foloseau adversarii?

E. S. – Trupele de debarcare nu erau implicate în activități de propagandă și nici nu luau prizonieri. Consilierii adversarilor (americani, francezi, englezi, nemți) le explicau aceste realități. Erau însă diverse provocări cu drogurile care erau distribuite gratis în speranța că anumiți combatanți le vor întrebuița. Cel dependent de droguri caută stupefiante prin toate metodele, inclusiv în timpul acțiunilor militare tinde să stabilească legături cu populația autohtonă pentru a le achiziționa. În acest context dependenții de stupefiante nimereau în prizonierat.

I. X. – Cum erau îmbrăcați afghanii?

E. S. – Uniforma militară era confecționată din lână de calitate inferioară, de culoare gri-deschis (amintește de uniforma carabinierilor noștri). Chipiul e la fel. Aceeași uniformă era de iarnă și de vară. În sezonul rece erau îmbrăcați suplimentar cu manta scurtă (ceva asemănător cu cele nemțești din al Doilea Război Mondial). Diferențe esențiale între hainele soldaților și cele ale ofițerilor nu erau.

I. X. – Ce ne puteți spune despre armata afghană?

E. S. – Armata afghană era regulată, adică era formată în urma recrutărilor, în conformitate cu o hotărâre de guvern. În afară de armată, la acțiuni militare mai participau: *HAD* (Serviciul de Securitate), *VDOAM* (activiștii comsomoliști), *ȚARANDYOY* (Miliția [poliția]), *COMANDOS* (un fel de gardă). Toate unitățile militare din RDA aveau consilieri, începând cu regimentul. Cei din *COMANDOS* aveau consilieri începând cu batalionul. Evident, aceste structuri erau clone ale structurilor respective ale armatei sovietice. Faptul că în Republica Democrată Afghanistan erau două partide, *Khalq* (Poporul) și *Partcham* (Stindard), avea un impact direct asupra stării de spirit din unitățile militare. Dacă era înlocuit comandantul, atunci întreaga structură pe verticală era din părtașii de partid ai acestuia. Majoritatea ofițerilor aveau afaceri (aceasta nu era în contradicție cu regulamentele). Erau magazine unde comercianți și șoferi erau soldații (*askerii*). O



parte din efectivul militar era antrenat în scopurile personale ale ofițerilor (securitate, menaj, garda soțiilor). Ofițer putea deveni doar un om bogat și notabil. Majoritatea dintre aceștia aveau studii în URSS și cunoșteau limba rusă.

Atunci când localnicii erau recrutați în armată, se solicita ajutorul nostru. Noi înconjuram satul și nu permiteam nimănui să-l părăsească. Recruții erau duși în unitățile militare afgane. Erau îmbrăcați, instruiți și li se puneau la dispoziție arme. Astfel, ei deveneau ostași ai țării lor. Mai târziu, unele plutoane și companii, în componență deplină, dezertau și se întorceau acasă sau plecau în munți (îmbrăcați, instruiți și înarmați) pe contul nostru. Pe unii dintre aceștia noi îi luam în prizonierat. Mai târziu, conform regulamentului de dislocare a trupelor noastre în Republica Democrată Afghanistan, noi îi predam armatei locale. Aceia, la rândul lor, îi dezarmau, prin intermediul nostru, îi instruiam, înlocuiau conducerea. Apoi... peste o bucată de timp, noi sau alte unități militare sovietice îi luam din nou în prizonierat.

Militarii afgani, pentru participarea la acțiuni militare, erau menționați cu premii. Era o taxă pentru capturarea aruncătoarelor de grenade, mitralierelor antiaeriene, aruncătoarelor, munițiilor și minelor etc. Prin urmare, între *HAD*, *ȚA-RANDOY*, *VDOAM* și *Verzi* (Armata) era o concurență în privința dreptului de a lua trofee. Evident, dacă nu le acaparam noi. Comandanții locali ne rugau să le lăsăm lor, deoarece acestea oricum aveau să rămână ale RDA.

I. X. – *În armata afghană era dedovșcină?*

E. S. – Fiecare comandant de companie din armata afghană avea propriul magazin.

I. X. – *Dukan?*

E. S. – Nu, *kantin*, magazin care aparținea militarilor, iar *dukan* era cel ce aparținea civililor. În calitate de vânzători lucrau soldații și sergenții. Era regulă ca fiecare soție de ofițer afghan să fie însoțită de 2-3 oameni. Dar dacă erau 3 sau 4 soții? În casă, soldații făceau menajul. Câți soldați le rămâneau comandanților din unitățile militare afgane? Dintr-o unitate de 400 de oameni, la lupte mergeau 80. Erau de diferite naționalități: uzbeki, tadjici, turkmeni ș.a. Nu se înțelegeau între ei. Erau oameni analfabeți. Erau chemați în armată, unde fiecare avea principiile sale... A terminat în URSS școala profesională, iar acolo era comandant de batalion. În unitatea lui puteau fi reprezentanți de viță nobilă. Aveau funcții temporare și permanente...

I. X. – *Relațiile dintre societatea afghană și armata sovietică?*

E. S. – ...Intrăm într-un kișlak, serviciul de cercetare este în avangardă. Vine un puști, are vreo 6-8 ani... *domnule militar rus din forțele aeropurtate!* De unde cunoaște că-s din forțele aeropurtate ruse? Niciun semn distinct, nimic! Aveam



un tricou dungat (*telneashka*), dar câți aveau astfel de tricouri?! Ne cunosc după numerele la mașină. Știi unde se află mine, se apropie... cineva i-a dat carne, biscuiți, zahăr și alte bunătăți. Unde-i mama? Mama a murit. Unde-i tata? Tata-i în munți, s-a accidentat. Unde-i fratele? E la vânatoare. Mama a murit, tata a murit, dar fratele i-a cumpărat o mină ca să distrugă un tanc rusesc. Pentru 300 000 de afghani, cât valora un tanc, el putea să-i cumpere fratelui o soție. El are cam 8 ani. Dacă va distruge un aruncător de mine, va câștiga 200 000 de afghani – prețul unei femei de categorie mijlocie. Sau la doi frați câte o soție. Dacă distruge o mașină, va avea 100 000 de afghani. Dacă asasinează un colonel – 100 000, un căpitan – 25 000. Totul valora, totul costa bani. Puștiului îi era indiferent cine eram noi: dușmani sau prieteni. El dorea să se hrănească pentru moment. Aceasta era situația în anii când am fost eu în Afghanistan.

I. X. – În ce ani?

E. S. – Am fost în Afghanistan în anii 1982–1984. Eram comandant în Regimentul 345 al Forțelor Aeropurtate de Gardă. Eram cea mai de elită companie din Forțele Militare ale Uniunii Sovietice. Era unica în toată Uniunea Sovietică. În total în Afghanistan erau 3 divizii de infanterie motorizată. Erau două brigăzi de forțe aeropurtate de asalt, două brigăzi de cercetare, 2 companii de infanterie motorizată și forțele noastre aeropurtate. Divizia forțelor aeropurtate și compania noastră se subordona doar reprezentantului comandamentului central, care, la rândul său, se subordona președintelui Sovietului Suprem al URSS, nu ministrului apărării. În permanență era un reprezentant al acestei structuri în Afghanistan, care administra toate unitățile. Ca să mobilizeze forțele aeropurtate la o operație, era necesară o permisiune specială. Noi eram bine pregătiți. Aveam și pierderi, dar de 10 ori mai puține. Înainte de a fi transferați în Afghanistan, pentru toți ofițerii din URSS se edita lunar un *Buletin*, care includea materiale referitoare la desfășurarea operațiilor militare, calendarul instrucțiilor militare ale forțelor aeropurtate, unde se indicau erorile și soluțiile de depășire a acestora. Cu alte cuvinte, înainte de a ajunge în Afghanistan noi eram pregătiți pentru operații speciale. Noi știam toate provinciile, unde se aflau toate centrele administrative, toate râurile, defileurile etc..., fiecare dintre noi știa că vom face serviciul militar în Afghanistan. Pe soldatul sovietic îl pregăteau de tanchist, artilerist, doar vreo două luni, dar forțele aeropurtate – jumătate de an. Eram pregătiți pentru a face față specificului Hindu Kush-lui, să suportăm căldura. Studiam toate tipurile de arme. Eram bine pregătiți și din această cauză nu au fost pierderi. În infanterie, de exemplu, dacă era omorât cineva în timpul operațiilor militare începea o panică, toți fugeau. Noi nu aveam semne distincte, am să vă arăt în fotografii. În lupte eram sub același acoperiș, și soldatul, și ofițerul. Dacă soldatul avea zeci de cartușe, la fel aveam și



eu, ca ofițer, vestă antiglonț, cam 35 kg de balast pe care îl suportam eu, îl avea și soldatul. Prin nimic nu ne diferențiam. Nici prin semne, în caz contrar aceasta putea să-i provoace pe dușmani, care-i aveau în vizor, întâi de toate, pe ofițeri. Unicul lucru care ne putea diferenția erau antenele stațiilor radio, deoarece cei de la transmisiuni mă puteau însoți. Acțiunile de luptă ale infanteriei se deosebeau de cele ale forțelor aeropurtate.

I. X. – Corespondați cu cei de acasă?

E. S. – Personal scriam scrisori în fiecare zi, cu excepția când eram în situații tensionate. Mai corect, le scriam zilnic, dar le trimiteam cu întârzieri, prin intermediul poștei militare. Răspunsurile le primeam cu regularitate. Soția îmi scria în fiecare zi. Ea păstrează și azi toate scrisorile mele. Regret că nu le-am păstrat și eu. Mă temeam că dacă mor în lupte, ar putea să le citească cineva străin. Erau lucruri sacre pentru mine. Scrisorile ajungeau în trei-patru zile prin intermediul poștei militare. Aici se vedea grija Guvernului URSS. Atât în Chișinău, cât și Bahram, unde era dislocat Regimentul 345, se afla un aerodrom de clasa 1.

I. X. – Care era obiectivul acțiunii trupelor sovietice în Afghanistan?

E. S. – În conformitate cu ordinul ministrului apărării URSS – contingentul limitat avea drept obiectiv (acesta era scopul includerii armatei) să păzească drumurile, autoritățile publice locale, magistrale de energie, aerodromuri, fabrici și uzine.

Doar la rugămintea Guvernului Republicii Democratice Afghanistan participam la acțiuni militare. Această situație a decurs până la mijlocul anului 1981. Mai târziu, forțele opoziționiste, susținute de resursele financiare ale SUA, Angliei și Franței, au crescut, iar autoritățile au început să preseze opoziția. În afacerea „consolidării Revoluției din Aprilie” am intervenit noi. Atunci a și început războiul. Noi am depus jurământ pentru țara noastră și în virtutea acestui fapt eram obligați să ne îndeplinim misiunea. Deși era revoluția lor, obligația era a noastră.

I. X. – Cum a influențat războiul poporul afghan?

E. S. – Inițial, poporul Afghanistanului ne-a întâmpinat ca pe prietenii lor, cu flori și cu îmbrățișări. Erorile în activitatea Guvernului Republicii Democratice Afghanistan au generat nemulțumiri în rândul oamenilor. Specificul țării – e bazată pe relații de clan – împărțirea puterii între clanuri ducea la ciocniri militare între triburi. Noi nu eram indiferenți, sprijineam Guvernul RDA cu forța, adică cu armele. Atunci au început să ne atace nu cu turte dulci, ci cu muniții și mine. Nemulțumite, notabilitățile locale, înarmate cu arme occidentale, cumpărau arme și angajau mercenari. Poporul trăia în așa mod de mii de ani și au orientat armele împotriva noastră. Erau kișlakuri pe „contract”, aflate în apropierea unităților noastre și pe parcursul aflării contingentului militar în regiune nu au îndreptat



niciun glonte asupra noastră. Mai mult ca atât, în interese proprii, forțele lor de apărare împușcau împotriva triburilor cu care se confruntau de secole.

I. X. – Ce ne puteți vorbi despre adversarii de luptă?

E. S. – În fiecare kișlak era câte un detașament de apărare (în vechea Rusie acestea erau *drujinile*, iar în Europa – detașamentele vasalilor). Acești bărbați nu lucrau, se înarmau pe cont propriu și la sfârșit de an primeau zeciuiala din roada pe care a acumulat-o comunitatea. În afară de aceasta ei asigurau localitatea cu carne din vânat. *Ce este zelionkā?* Este o grădină sau o plantație de copaci, dar de unde împușcă. Atunci dușmani erau puțini, antiaeriene la fel. Eram înarmați cu diferite gloanțe – de calibru mic, mare, erau cam 4 tipuri de gloanțe într-o rezervă. Erau detașamente ale forțelor de opoziție. Printre cele mai puternice erau cele ale lui Gulbudin Hekmatiar și ale lui Ahmad Shah Massoud, constituite din sute și mii de oameni, înarmate și cu o ținută ca a unor unități regulate. Dacă majoritatea consilierilor lui Ahmad Shah erau englezi și francezi, atunci cei ai lui Gulbudin Hekmatiar erau americani și germani. Aceste mișcări aveau și respectivele susțineri financiare. Se confruntau între ele din cauza repartizării resurselor financiare. Conform unei înțelegeri cu Ahmad Shah, trupele sovietice nu au luptat cu acestia cam un an.

I. X. – Despre Ahmad Shah Massoud ați auzit în Afghanistan sau mai târziu?

E. S. – L-am văzut. Am învățat la Școala Militară cu Iurii Gorelov. Tatăl lui, generalul Gorelov, era comandant de divizie al Forțelor Aeropurtate. Mai târziu a fost comandantul adjunct al Armatei a 14-a. A plecat în Afghanistan. Acolo a fost consilier principal militar. A stat acolo două termene. A fost împotriva includerii forțelor militare sovietice în Afghanistan, îl sprijinea pe Ahmad Shah Massoud... Când a venit Babrak Karmal, Ahmad Shah Massoud a trecut în opoziție. Gulbudin Hekmatiar, fără un ochi și fără o mână, a pus stăpânire pe Valea Verde. Erau de diferite naționalități, aveau viziuni politice diferite, între ei era o luptă acerbă. Când noi eram între ei, încercam să evităm conflictele. Când a venit Varennikov⁸ în Afghanistan am ajuns la o înțelegere și nu am luptat un an cu Ahmad Shah... Când plecam la acțiuni militare și însoțeam armata afghană, Ahmad Shah Massoud nu împușca în noi, ci în armata afghană. Într-o depresiune au avut loc ciocniri mari cu Gulbudin Hekmatiar, iar pe noi nu ne-a atins. *Era un război straniu.* Grupările luptau între ele, iar noi eram acolo...

I. X. – Cu ce fel de arme erau înarmați?

⁸ V.I. Varennikov (15.12.1923, Krasnodar, RSSF Rusia – 06.05.2009, Moscova, Federația Rusă), prim-locțiitor al șefului Statului-major al URSS (anii 1980), a avut mai multe deplasări în Afghanistan.



E. S. – Insurgenții, de obicei, aveau arme sovietice. Automate AKM-47, AKMS-47, mai puțin AKM-74, mitraliere RPK-47, DȘK, KPVT. (DȘK și KPVT erau aplicate în calitate de antiaeriene), aruncătoare de grenade RPG-2 și RPG-7. La sfârșitul anului 1983 au apărut antiaeriene complexe STRELA-2. Din tehnica militară se preferau rachetele antiaeriene complexe PZRK, RĂDAY, STINGER ș.a.

I. X. – Cum se comportau cu dezertorii și cu prizonierii sovietici?

E. S. – Dezertorii erau traducători, consilieri, bodyguarzi, majoritatea dintre aceștia se converteau la islam. Pentru ceilalți, care aveau onoare și care respectau jurământul – jupuirea de viu, înlăturarea organelor genitale, scoaterea limbii, urechilor și ochilor și alte forme de tortură, după care îi omorau.

I. X. – Ce atitudine aveau soldații sovietici față de foștii prizonieri de război?

E. S. – Nu erau din aceștia în Forțele Militare Aeropurtate.

I. X. – Cum vă pregăteați din punct de vedere fizic?

E. S. – În fiecare dimineață, începând cu ora 06:00, făceam gimnastică. Aceasta în cazul în care nu participam la acțiuni militare. Deșteptarea, gimnastica și toate acestea la o înălțime de 1 800 m, în Bahram. În timpul acțiunilor militare, fiecare din noi ducea câte 30-35 kg, o metodă excelentă de a te menține în munți, în situația în care îți poți păstra viața.

I. X. – Câți soldați au murit în timpul serviciului militar din detașamentul dumneavoastră?

E. S. – Pe parcursul unei jumătăți de an, cât am fost comandantul companiei, în unitatea noastră nu a căzut niciun ostaș. Din trei subordonați – doi geniști și un traducător. Aceasta vorbește despre nivelul înalt de pregătire a companiei. Răniți au fost, dar *la război e ca la război*.

I. X. – În contextul căror regulamente își desfășurau activitatea unitățile militare sovietice în Afghanistan? Era o discordanță dintre acestea și situația reală de pe teren?

E. S. – Conform ordinului ministrului apărării, aveam dreptul să intrăm în centrele de administrație, magazine. În case nu aveam acces, doar împreună cu afghanii. Trebuia doar să-i verificăm și să-i monitorizăm. Armele și pe proprietarul acestora eram obligați să le prezentăm afghanilor. Proprietarul înțelegea că este într-o situație dificilă și ne propunea recompensă, de exemplu, o soție. Cunoștea bine ce-mi propune. Dacă acceptam oferta avea să mă denunțe HAD-lui și peste 8-10 ore nu știu dacă avea să mai audă cineva de mine. Și câți au nimerit în astfel de curse? Iată așa lucrau ei! De la 5 ani copiii frecventează școala, au un sac în spate, se cunosc între ei. Se apropie un copil, îi oferi biscuiți, altul – lapte condensat. Propriul copil puteau să-l sacrifice în numele lui Allah. Familia era



recompensată după toate rigorile. Când lupti, cineva trebuie să știe unde te afli. La 1 aprilie 1983, am trecut un pod peste râul Gorband, lângă kișlakul Said. În timpul unei acțiuni militare, mergeau forțele noastre militare, cele afgane, serviciile de securitate, tanchiștii, cum numai am ieșit, deja toți cunoșteau despre aceasta. Cei din armata afgană aveau spionii lor prin cantonamentele noastre. De aceea, dacă spuneam că plecăm într-o direcție, numaidecât ne orientam spre cea opusă. Dar chiar și aceste inversări erau cunoscute. De aceea, modificam planul de acțiuni chiar în ultimele momente. La acel pod a fost o ambuscadă puternică. Eu trebuia să ocup kișlakul Mahmudrake, toată cealaltă grupare trebuia să plece în Nindjirab, cu scopul eliberării defileului de bandele dușmane. Trebuia să rămân o săptămână – 10 zile, ca *duhurile* să nu ocupe ieșirea din trecătoare. Altfel ai noștri n-ar fi putut ieși înapoi. A fost o ambuscadă grozavă! N-am izbutit să intrăm în defileu, că am fost atacați. Înapoi nu puteam ieși, deoarece tehnica militară era cu remorcă (cu apă, motorină, stații electrice etc.), mașinile nu se puteau întoarce din cauza așa-ziselor „drumuri” înguste și a minelor de pe marginea traseelor. Au fost nevoiți să se întoarcă pe alt drum decât cel preconizat inițial. Eu am rămas cu subdiviziunea mea pe o înălțime lângă Mahmudrake. A fost o acțiune asemănătoare cu cea din filmul *Compania a 9-a*⁹. Peste câteva zile am fost „pescuiți” de elicopterele noastre. Dar în timpul când am stat acolo, am văzut moartea cu ochii. Atunci mi-am amintit de cuvintele soției mele înainte de plecare: *Acesta nu este războiul nostru*.

I. X. – *Erau femei de consum în Afghanistan?*

E. S. – Nu. Din păcate, Regulamentul Forțelor Militare ale URSS nu prevedea aceasta. Însă... erau *cekiste*. O *cekistă* valora 25 de cekuri. În companie erau două vânzătoare, 3 surori medicale, dactilografa în Statul-major. Dactilografa evident era a comandantului Statului-major...

I. X. – *Poveștiți-mi despre sindromul afgan.*

E. S. – În opinia mea, nu există un așa sindrom... Eu am trecut o școală militară foarte puternică, unică în lume... Totuși, recunosc, mai visez și acum că mă urc în munți cu tot cu balastul de rigoare, iar în partea opusă cineva împușcă și văd cum gloanțele cad la picioarele mele... Referitor la *sindrom și femei*. Când am fost rănit, am fost dus în spital, fără niciun semn distinctiv, acolo erau mai multe surori medicale. Nu-mi sunt soții, surori, amante, sunt pur și simplu femei. Noi așa le priveam. Din punct de vedere istoric, femeia protejează căminul familial, iar bărbatul este ostașul...

I. X. – *Atunci când v-ați eliberat din armată vi s-au dat instrucțiuni?*

⁹ *Compania a 9-a* (în rusă – *9 poma*, în engleză – *The 9th Company*) – film artistic de producție rusă (2005). Descrie operația *Magistral* (1988) la o înălțime de 3 234 m a forțelor aeropurtate ale *Companiei a 9-a*.



E. S. – Fiecare dintre noi, cu 3-4 luni înainte, cunoștea de unde îi vor veni înlocuitorii, și, respectiv, funcția și locul serviciului unde va pleca. Am fost demobilizat din considerent de sănătate, după rănire și contuzie, și cunoșteam transferul din Afghanistan în districtul Odesa.

I. X. – Povestești-mi, vă rog, despre trauma pe care ați avut-o în Afghanistan și contextul în care v-ați aflat în spitalul militar.

E. S. – Am evitat de mai multe ori să mi se facă operație chirurgicală. Am fost decorat în spital, la Kabul... Comandantul de divizie mi-a dat din armament și m-a dus la aeroport fără documente, doar o adeverință că sunt externat. Vin la aerodrom, de acolo zburau elicoptere spre Bahram. Le spun că am nevoie în Bahram. Mă întreabă cine sunt, mă prezint și problemele dispar. Ajung în Bahram, iar automatul l-am dăruit comandantului de avion. Ei, potrivit regulamentului, erau dotați doar cu revolve. Mi-a mulțumit. Nu ține de evenimentele din război, ci de relațiile dintre oameni... La înălțimi mari, greu funcționa tehnica, era puțin aer, făceam schimb de tehnică militară mai adecvată condițiilor climaterice. Afghanistanul a fost un poligon favorabil de aplicații ale diverselor arme. Un avion, în loc să transporte 24 de oameni, era în stare să transporte doar 8 oameni, prin urmare era necesar să se mărească și numărul de avioane.

I. X. – Care ar fi învățămintele acestui război și cum trebuie apreciate ordinele și medaliile din acest flagel militar?

E. S. – Acest război a demonstrat multe. Nu sunt dur, dar consider așa: fiecare generație trebuie să treacă prin „războiul” său. Nu la propriu, ci la figurat. Dacă omul a trecut prin greutăți poate face diferența dintre bine și rău, iar dacă el n-a trecut prin toate acestea, atunci mai greu va face față lucrurilor. Cel mai grav în tot acest tablou se prezintă generalii și politicienii care suferă de *eternele lupte*, atunci când războiul este continuarea politicii cu forțe violente. *Cu cât mai multe erori comit politicienii, cu atât mai multe ordine sunt pe pieptul ostașului și mai multe cruci în cimitire.*

interviu realizat de **Ion XENOFONTOV**

SUMMARY

This article is an interview with Evgheni Svetlicinâi, a former Soviet officer, a Soviet war in Afghanistan participant (1979-1989). Evgheni Svetlicinâi narrates chapters from the life of Soviet officers and soldiers in Afghanistan, the relationship with the local population, the relationships between soldiers and draws a portrait of the „enemy”, according to the Soviets.



ÎN AJUTORUL CERCETĂTORILOR

Alexandru MORARU*

CARACTERISTICA FONDULUI ARHIVISTIC Nr. 49, „COMITETUL REGIONAL MOLDOVENESC AL PC(B) AL UCRAINEI”

În Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova unul din cele mai mari fonduri arhivistice este *Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei*(F.49). Acesta conține 8 687 dosare repartizate în 5 inventare. Parametrii cronologici ai acestui masiv fond arhivistic cuprind perioada anilor 1902-1941. Menționăm că peste 90 % din documente sunt scrise în limba rusă, iar celelalte, într-un număr redus – în limbile idiș, germană și română cu grafie chirilică.

Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei a fost constituit organizatoric la prima Conferință regională Moldovenească a PC(b) din Ucraina (18-21 decembrie 1924). Organul suprem de conducere al Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei era Conferința regională de partid (în anii 1924-1940 au avut loc treisprezece conferințe), iar în perioada între conferințe – Comitetul regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei. În perioada 1924-1940, Comitetul regional avea următoarea structură: Biroul Comitetului regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei, Secția administrativă, Secția Organizare, Secția propagandă și agitație, Secția minorități naționale, Secția lucru printre femei, birou metodic, Secția cultură și propagandă a leninismului, Secția cadre, Secția agricolă, Secția industrie și transport, Secția comerț, Secția școli. În cadrul acestor secții existau mai multe direcții de activitate, care cuprindeau practic toate sferele vieții social-

* Alexandru Moraru, cercetător științific, Centrul de Cultură și Istorie Militară.



politice și economice. O deosebită atenție se atrăgea problemelor agricole și de colectivizare, lichidării analfabetismului, activității instituțiilor sindicale și medicale și, nu în ultimul rând, industriei și comerțului. În anul 1940, prin hotărârea CC al PC(b) al URSS Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei a fost reorganizat în Comitetul Central al PC(b) al Moldovei.

Fondul include mai multe categorii de documente:

Procese-verbale ale Biroului organizatoric vizând crearea organizației regionale de partid și RASSM, documente privind elaborarea și discuțiile privind constituția, stema și hotarele RASSM, regulamentele organelor de conducere ale republicii, corespondența cu CC al PC(b) al URSS și CC al PC(b) al Ucrainei.

Date cu privire la teritoriul, populația, componența națională și situația economică din republică. Procese-verbale ale ședințelor Sovietului Comisarilor Norodnici și Comitetului Revoluționar al RASSM.

Stenogramele și rezoluțiile conferințelor I-XIII regionale de partid (1924-1940), anchetele delegaților participanți la conferințe. Procese-verbale ale plenarelor, ședințelor secretariatului și biroului comitetului regional al partidului (1924-1940).

Procese-verbale ale ședințelor comisiilor regionale și raionale de epurare a partidului, informații, dări de seamă și corespondența cu privire la epurarea partidului (1934-1935).

Materiale privind lupta cu opoziția de partid, cu troțkiștii și zinovieviștii, cu elementele contrarevoluționare și „dușmani ai poporului”, cu naționaliștii, informații și corespondența vizând problemele sus-menționate.

Indici caracteristici ai dezvoltării economice a republicii (1927-1929), date cu privire la activitatea fabricilor și uzinelor, a întreprinderilor mici și medii, privind activitatea poștei și telegrafului, comerțului și cooperatiei. Corespondență și informații referitoare la dezvoltarea industrială a republicii. Documente ce reflectă situația agriculturii în RASSM, date cu privire la acțiunile de colectivizare, deschiaburire și deportare a chiaburilor. Materiale ce redau crearea și activitatea stațiilor de mașini și tractoare, restabilirea viticulturii și legumiculturii, crearea sistemelor de irigare și lupta cu consecințele secetei, colectarea pâinii și încălcările care au fost comise în procesul de colectare a pâinii.

În acest fond arhivistic au intrat următoarele documente:

- Hotărârea Biroului Politic al CC al PC(b) al Ucrainei privind formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența RSS Ucrainene;
- Extrase din procesele-verbale ale Biroului organizatoric al CC al PC(b) al URSS și al CC al PC(b) al Ucrainei din 15.10.1924, nr.36 despre aprobarea componenței Biroului organizatoric de partid și a Comitetului Revoluționar al RASSM;
- Extrase din procesele-verbale ale secretariatului CC al PC(b) al Ucrainei;



- Corespondența secretă a CC al PC(b) al Ucrainei privind selecția de cadre de conducere a RASS Moldovenești și debarasarea de cadre dușmănoase;
- Darea de seamă și rezoluțiile Primei conferințe regionale moldovenești de partid. Listele delegaților la conferință, informații privind componența național-socială a acestora. Stenograma conferinței;
- Procese-verbale ale diferitor ședințe de partid centrale;
- Declarația Comitetului Revoluționar privind formarea RASSM. Susținerea de către grupul fără de partid a hotărârilor Congresului XII al PC(b) a URSS. Scrisoarea grupului fără partid privind problema națională;
- Telegrama de condoleanțe în legătură cu moartea lui V.I. Lenin;
- Extrase din dările de seamă financiare a Comitetului de circumscripție de partid Balta. Despre modificarea procedurii de calculare și evidență în organizațiile PC(b)U;
- Referate informative a Comisiei de Control ale CC al PC(b)U. privind situația economică a guberniei Odesa. Informații despre creșterea numărului membrilor de partid ai Organizației Guberniale Odesa a PC(b)U, pentru perioada 01.02 – 15.05.1924;
- Tabel privind componența națională a circumscripției Balta (retrospectiva social-economică a circumscripției Balta pentru perioada 1923-1924);
- Listele comuniștilor și inventarele dosarelor din raioanele Tiraspol, Slobozia, Dubăsari, Grigoropol, transmise prin act Biroului politic Moldovenesc al PC(b)U;
- **Listele membrilor și candidaților organizației raionale de partid Camenca și Regimentului 285 Pușcași;**
- Corespondența cu Comitetul asigurărilor sociale privind întocmirea listelor eroilor muncii pentru pensie personală;
- Darea de seamă privind desfășurarea Primului congres moldovenesc al învățătorilor din RASSM în zilele de 13-15 decembrie 1924;
- Planurile, corespondența și activitatea comisiei pentru minorități naționale a Comitetului Gubernial Odesa al PC(b)U;
- Scrisori informative și dări de seamă despre școlile evreiești și alte minorități naționale;
- Procesele-verbale (și dări de seamă) ale Biroului Central al secției evreiești de pe lângă CC al PC(b) republican și Secției evreiești a Comitetului gubernial Odesa al PC(b)U;
- Procese-verbale (și dări de seamă) ale Biroului Central al Secției poloneze de pe lângă CC al PC(b) republican și secției poloneze a Comitetului gubernial Odesa al PC (b)U;



- Procese-verbale ale ședințelor colegiului Secției de lucru cu femeile; procesul-verbal al primei conferințe a femeilor din Râbnîța; alte documente privind activitatea organizațiilor de femei;
- **Listele persoanelor care au trecut ilegal frontiera;**
- Darea de seamă a Guvernului RASSM la Congresul II al Sindicatelor. Tezele reprezentantului NKVD;
- **Retrospectiva presei albgardiste** și corespondența privind abonarea la gazete din străinătate;
- Procesul-verbal al cele-i de-a doua plenare moldovenești a comisiei regionale de control a PC(b)U;
- Rezoluțiile cele-i de-a doua sesiunii a Comitetului Executiv Central al RASSM; teze la raportul privind impozitul unic agricol discutat la respectiva sesiune;
- Procese-verbale ale ședințelor Sovietului Comisarilor Norodnici ale RASS Moldovenești;
- **Hotărârea Sovietului Comisarilor Norodnici al RSS Ucrainene privind militarizarea instituțiilor sovietice;**
- Cereri privind concediile și tratamentul balnear al comuniștilor; acordarea ajutoarelor materiale comuniștilor;
- Harta RASSM;
- Documente financiare și documente ale comisiilor de revizie;
- Instrucțiuni privind consolidarea puterii sovietice în Ucraina elaborate de Comitetul Revoluționar Ucrainean;
- Documente despre situația politică în republică și mișcarea sionistă în Ucraina;
- Raportul privind ciocnirile dintre comuna „De la întuneric spre lumină” (fostul „Rai”) cu inochentiștii;
- Informații privind creșterea numerică a partidului în celulele de partid din Balta, Nikolaev, Plaskovskoe, Podoinița, Lipețk, Glineansk, Ananievo, Stavropol și altele.
- Raportul despre situația înfometăților și ajutorul acordat acestora;
- Corespondența secretă – cadrele de partid, devieri de la linia partidului cu GPU, miliția și procuratura;
- Corespondența privind relațiile tensionate dintre sectorul românesc al universității comuniste a minorităților naționale privind formarea RASSM; dări de seamă ale studenților sectorului românesc a universității comuniste;
- Instrucțiuni privind repartizarea forțelor de partid în organizația regională a partidului; nomenclatura comitetului regional (în limba ucraineană);



- **Documente de partid despre detașamentele de grăniceri GPU;**
- **Documente privind activitatea secției politice a Diviziei 95 Pușcași; lucru cu premilitarii;**
- **Procese-verbale ale ședințelor biroului de partid al Regimentului 285 Pușcași;**
- **Instrucțiuni și dări de seamă ale direcției politice a Districtului Militar Ucrainean;**
- Materiale despre RASSM (suprafața, populația, componența națională, industria, agricultura și cultura); **revista presei albgardiste;**
- Informații despre situația din organizația comsomolistă republicană în ajunul Congresului IX al PC(b)U;
- Dări de seamă ale comitetelor raionale de partid: Ananiev, Balta, Birzula, Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Cruteni, Râbnița, Slobozia, Tiraspol; alte materiale statistice;
- Informații, dări de seamă despre activitatea poștei, telegrafului, a organelor de conducere a justiției din RASSM; **informații privind pregătirea militară a oamenilor muncii din republică și ocrotirea sănătății publice la sate;**
- Materiale privind colectivizarea agriculturii din RASSM;
- Hotărâri și procese-verbale de partid privind lupta cu religia;
- Documente despre atitudinea partidului față de sionism și sioniști;
- Dări de seamă ale comisiei privind moldovenizarea și ucrainizarea limbilor;
- Corespondența cu CC al PC(b) din URSS și CC al PC(b)U privind deschiderea școlii sovietice moldovenești de partid și repartizarea locurilor în această instituție de învățământ;
- Documente despre activitatea de luminare culturală și lupta cu analfabetismul;
- Circulare, scrisori informative privind activitatea societăților benevole; **instrucțiuni privind propaganda militară, munca de iluminare politică la pi-chetele de grăniceri;**
- Corespondența CC al PC(b)U. privind problemele presei și editurilor; activitatea redacției gazetei „Plugarul Roș” și necesitatea organizării unei tipografii pe lângă ziar; lucrul cu corespondenții de la sate, mesagerul-radio „Rotan” din 08.03.1925 despre asasinarea lui Gr.Kotovski; revista presei românești;
- Documente privind activitatea Biroului minorități naționale al Comitetului Regional al PC(b)U; dări de seamă, procese-verbale ale secțiilor evreiești, germane ș.a.;
- Materiale și documente despre activitatea Sectorului Istpart și dări de seamă pentru anul 1925. Procese-verbale ale biroul privind partizanii ilegaliști din Balta; activitatea Secției de lucru cu femeile din Ananiev, Balta, Birzula, Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Râbnița ș.a.



- Procesul-verbal al Primului Congres Moldovenesc al Muncitoarelor și Sătenelor;
- Documente financiare ale Comitetului Regional al PC(b)U;
- Memoriu și informații speciale ale Împuternicitului GPU de pe lângă Sovietul Comisarilor Norodnici a RASSM; materiale informaționale ale NKVD din RASSM, ale secției de miliție.
- **Documente despre evidența militară a comuniștilor; revista presei străine și ucrainene;**
- Dări de seamă despre activitatea comisiei centrale privind moldovenizarea și ucrainizarea aparatului sovietic al Comitetului Executiv Central al RASSM;
- Dosare privind totalurile moldovenizării și perspectivele ei;
- Materiale despre pregătirea cadrelor în Institutul Profesurii Roșii, Academia de Educație Comunistă „N.K. Krupskaia”; documente despre activitatea Institutului Învățământului Public din or. Harkov;
- Procese-verbale ale Comisiei privind elaborarea gramaticii limbii moldovenești; corespondența la tema respectivă; Regulamentul privind Comisariatul Norodnic pentru Învățământ al RASSM; pregătirea învățătorilor;
- Informații despre mitinguri de protest împotriva terori albe în România; asasinarea lui Pavel Tkacenko;
- Dosare de arhivă privind cultele religioase din RASSM; activitatea Secției evreiești, poloneze și germane a CC al PC(b)U; materiale despre teritoriul autonom evreiesc;
- Scrisoare informativă despre atmosfera religioasă în rândurile ostașilor roșii și situația lucrului ateist în unitățile militare; informații statistice privind activitatea organizației de partid a detașamentului de grăniceri GPU moldovenesc;
- Instrucțiuni și procese-verbale privind alegerile în soviete;
- Corespondența privind dezertorii de partid, comuniștii sub ancheta de partid și judecătorească; condamnați și lupta împotriva elementului contrarevoluționar;
- **Corespondența despre propaganda militară**, studierea materialelor Congresului XV al CC(b) din URSS; lucrul politic la sate;
- Corespondența privind moldovenizarea și ucrainizarea aparatului de partid, sovietic și sindical; procese-verbale ale Comisiei de moldovenizare și ucrainizare a Comitetului Executiv Central a RASSM;
- Documente despre lucrul cu minoritățile naționale; procesele-verbale ale activității Comisiei cu coloniile minorităților naționale; articolul nepublicat în revista „Bolșevicul Ucrainei” privind problema națională în Moldova, scris de către Chior;



- Informații despre activitatea secțiilor minorităților naționale: poloneză, evreiască și germană; activitatea organizațiilor de femei (Jensovet);
- Referat despre revoluția socialistă din octombrie (în limba germană);
- Corespondența secretă cu CC al PC(b)U și comitetele raionale de partid despre activitatea elementelor culăcești și speculanților la sate; despre arestarea comuniștilor, cazuri de sinucideri; aprovizionarea raioanelor de frontieră cu mărfuri; accidentul feroviar la stația Liubașeuca a căii ferate Sud-Vest;
- Corespondența din 1929 privind închiderea caselor de rugăciuni și a bisericilor în RASSM;
- Procesele-verbale ale fracțiunii și Sovietului Central al Societății Basarabenilor și diferite informații despre transfugii din Basarabia;
- Borderourile de plată ale salariilor Comitetului Regional al PC(b)U; alte documente financiare;
- Listele celor care au depus cerere pentru a fi primiți în rândurile partidului expediate pentru a fi publicate în gazeta „Cervonii Oraci” și „Plugarul Roș”;
- Procesele-verbale și extrase ale adunărilor de partid din organizații și instituții privind evenimentele din Germania și atacul japonezilor asupra căilor ferate chineze; **cereri ale voluntarilor de a se înscrie în rândurile Armatei Roșii de la Orientul Îndepărtat;**
- Bilanțul celei de-a doua sesiuni al Comitetului Executiv; **lista partizanilor din or. Balta participanți la luptele contra albgardiștilor;**
- Documente financiare, inclusiv borderourile de plată ale salariilor angajaților de partid și de stat;
- Informații privind activitatea uzinelor și fabricilor din RASSM; alocuțiunea secretarului Comitetului Regional al PC(b)U la Primul Congres Moldovenesc al Colhozurilor; retrospectiva stării sănătății populației din RASSM pentru perioada 1927-1930;
- Dosare ce conțin documente ale secției cultură și propagandă a leninismului a CC al PC(b)U; despre editarea gazetelor comsomoliste și pionerești; instrucțiuni despre instituțiile de cercetări științifice aflate în republicile autonome; amenajarea cinematografului în fosta biserică din Tiraspol;
- Corespondența secretă cu comitetele raionale de partid, organele GPU, organizații și instituții despre construcții speciale; bețiile unor persoane de conducere de la sate și confiscarea averii culacilor; **despre trecerile de frontieră, strângerea metalelor prețioase, mobilizarea în armată;**
- **Dări de seamă ale Comisariatului Militar Moldovenesc;**
- Procesele-verbale ale Comitetului Executiv Central din Ucraina;
- Documente și denunțuri despre culaci și gospodăriile culăcești;



- Materiale privind situația în domeniul ocrotirii sănătății în RASSM.
- Listele comuniștilor bulgari, germani, polonezi, moldoveni, români, cehi și greci din organizațiile de partid ale RASSM către 1 noiembrie 1931;
- Extrase din procesele-verbale ale „troikăi” de partid ale Colegiului de control al CC al PC(b)U, privind dosalele personale ale comuniștilor;
- Articole și materiale decupate din ziare;
- Informații despre activitatea redacțiilor ziarelor și Agenției Telegrafice de Informații Ucrainene (RATAU);
- Listele angajaților din instituțiile de partid și sovietice din RASSM;
- **Listele efectivului militar de conducere (în rezervă), care au locuit pe teritoriul menținut de albgardiști;**
- **Procesele-verbale ale ședințelor Biroului de partid al Detașamentului 25 Grăniceri al unităților GPU;**
- **Documente privind acordarea ajutorului familiilor ostașilor din Armata Roșie;**
- **Scrisori informative secrete adresate secretarului Comitetului Regional al PC(b)U de la Comandamentul și secțiile politice ale unităților militare privind lucrările de apărare;** documente despre regimul de pașapoarte; lupta cu antisemitismul; despre încălcările disciplinei financiar-bugetare în RASSM;
- Materiale ale comisiei guvernamentale de luptă cu inundațiile în RASSM; corespondența privind acordarea ajutorului persoanelor înfometate din raioanele republicii autonome;
- Procese-verbale ale CC privind moldovenizarea și latinizarea scrisului moldovenesc; caracteristica literaturii editate de editura de stat; materiale despre latinizarea gazetei regionale moldovenești (1933); lucrul cu cadrele propagandistice; activitatea cluburilor și bibliotecilor;
- Lista manualelor de partid pentru anul de învățământ 1933-1934; lista literaturii politice moldovenești în grafie latină; corespondența cu Editura de Partid a CC al PC(b) a URSS privind manualele și traducerea literaturii de partid în limba maternă;
- Buletine informaționale ale CC al PC(b) a URSS și CC al PC(b)U privind curățirea rândurilor organizației moldovenești regionale de partid;
- Documente privind activitatea dăunătoare și dușmănoasă a naționaliștilor burghezi în domeniul construcției naționale și culturale în RASSM; informații despre relațiile tensionate dintre secțiile politice și organele sovietice în raionul Dubăsari; despre lucrul politic și cultural la SMT-uri; despre construcția stațiilor electrice în Camenca, Dubăsari, Grigoriopol; despre lupta cu elementul culăcesc;
- Buletine speciale și dări de seamă ale NKVD a Ucrainei despre atitudinea



criminală față de păstrarea documentelor de arhivă; despre grupările antipartiinice și antisovietice; documente despre activitatea naționaliștilor și troțkiștilor ucraineni; despre confiscarea din biblioteci a literaturii contrarevoluționare; declarația reprezentanților presei despre întâlnirea cu corespondenții ziarelor românești burgheze;

Fondul Arhivistic *Comitetul Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei* prezintă un arsenal informațional serios nu numai pentru cercetătorii care studiază acest subiect și această perioadă cronologică, dar și pentru specialiștii în istoria URSS, deținând în dosarele de arhivă un bogat material documentar și factologic unic pentru respectiva perioadă.

SUMMARY

The article entitled "The description of Archive Fund of the Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine (F.49)" is a tool for researchers studying the history of Eastern Europe and the emergence of Moldovan Autonomous Soviet Socialist Republic within federal republic of Ukraine. This arsenal of documents has 8 687 records and covers the period from 1902 till 1941.

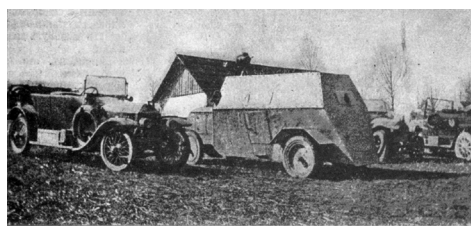
Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine was established organizationally at the first Moldovan Regional Conference of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine from December 18 to 21, 1924). The supreme governing body of the Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine was the Party Regional Conference (from 1924 till 1940 thirteen conferences took place) and in the period between conferences the supreme governing body was the Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine. During 1924 till 1940 The Regional Committee had the following structure: the Office of Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine, the administrative department, the logistic department, the department of propaganda and agitation, the department of national minorities, the department of work amid women, the methodic office, the department of culture and Leninism propaganda, the staff department, the department of agriculture, the department of industry and transport, the department of commerce, the department of schools. Within these departments there were several directions of activity which included virtually all spheres of social, political and economic life. A particular attention was paid regard to agricultural problems and collectivization, to obliteration of illiteracy, to trade union activity and medical institutions and not least to industry and trade. In 1940 by the decision of the Central Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Soviet Union the Moldovan Regional Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Ukraine was reorganized into the Central Committee of the Communist (Bolshevik) Party of Moldova.



RECENZII ȘI PREZENTĂRI

BASARABENII ÎN CADRUL REGIMENTULUI ECVESTRU TĂTĂRESC AL „DIVIZIEI SĂLBATICE” (1914-1917)

*Сабухи Ахмедов,
Азербайджанцы на фронтах Первой мировой войны:
Татарский конный полк,
Баку, 2014, 246 с. ISBN: 978-9952-809-85-5¹*



Сабухи Ахмедов

Азербайджанцы на фронтах
Первой мировой войны:
Татарский конный полк



În istoriografie, tematica participării și contribuției azerilor și în general a gubernelor țariste, care actualmente sunt parte componentă a Republicii Azerbaidjan (de altfel, ca și în cazul basarabenilor și Basarabiei), la Primul Război Mondial a fost mai puțin cercetată decât participarea lor la Al Doilea Război Mondial. O contribuție semnificativă în această direcție de investigație științifică o constituie lucrarea elaborată de Sabuhi Ahmedov, colaborator științific al Muzeului Național de Istorie al Azerbaidjanului, consacrată istoriei Regimentului ecvestru tătăresc.

Lucrarea este bazată pe documente din arhivele Azerbaidjanului și Rusiei, memoriile participanților și pe o vastă bibliografie științifică. Autorul cercetează

¹ Sabuhi Ahmedov, *Azerii pe fronturile Primului război mondial: Regimentul ecvestru tătăresc*, Baku, 2014, 246 p. ISBN: 978-9952-809-85-5.



detaliat istoria formării și activitatea militară a unicei formațiuni militare naționale azere care a existat în cadrul armatei imperiale ruse pe toată durata Primului Război Mondial – Regimentul ecvestru tătăresc, ca parte componentă a „Diviziei Sălbatice”.

Divizia caucazian-autohtonă de cavalerie sau „Divizia Sălbatcă”, fondată la 23 august 1914, era formată din șase regimente naționale: cabardin, Regimentul II din Daghestan, tătăresc, cecen, cerches și inguș. Fiecare regiment întrunea câte 400 de călăreți. În fruntea diviziei a fost numit marele kneaz Mihail Romanov, fratele țarului Nikolai II. În acest context, Sabuhi Ahmedov explică clar că, în pofida denumirii, Regimentul ecvestru tătăresc era de fapt format din azeri, deoarece în perioada țaristă azerii erau numiți impropriu „tătari transcaucazieni”.

Sabuhi Ahmedov a sesizat că, în procesul formării unităților militare caucaziene pe principii etnice, cercurile politice și militare ale Imperiului Rus au promovat o politică națională abilă, cumpătată și bine echilibrată, fără elemente de discriminare sau șovinism, ceea ce a determinat dacă nu fidelitatea, atunci loialitatea față de autoritățile țariste.

În perioada inițială a războiului, ofițerii regimentului erau în majoritate ruși sau de altă origine etnică decât cea azeră. Ulterior, coraportul s-a schimbat semnificativ în favoarea azerilor. În acest context, evidențim prezența basarabenilor în mediul ofițerimii Regimentului ecvestru tătăresc. Primul lui comandant a fost podpolkovnicul Piotr Aleksandrovici Polovțov (1874-1964), originar din „dvoreni ai guberniei Basarabiei”. În continuare, Sabuhi Ahmedov prezintă o succintă însă consistentă biografie a acestui militar (p. 30-32). Un alt nobil basarabean, ofițer în cadrul Regimentului ecvestru tătăresc al „Diviziei Sălbatice” a fost Dmitri Dmitrevici Krupenski (1896-1934), în grad de polkovnic (p. 58). Probabil, basarabean era și porucicul Aleksandr Aleksandrovici Dabija (p. 158).

Autorul combină prezentarea activității militare a Regimentului ecvestru tătăresc cu biografiile multor personalități marcante cu funcții în conducerea formațiunii. Sabuhi Ahmedov a identificat numele multor ostași azeri, membri activi ai regimentului.

Regimentului ecvestru tătăresc a fost utilizat în diferite operațiuni militare, pe mai multe fronturi. Autorul examinează istoria regimentului respectiv anume pe baza principalelor operațiuni militare la care a participat acesta. Astfel, cea mai mare parte a lucrării este structurată cronologic, pe baza acțiunilor militare: sfârșitul anului 1914, cu participare, în componența Frontului de Sud-Vest, la lupta de la Verhovina-Bîstra (12-19 decembrie), contra austrieșilor, când a salvat de la încercuire Regimentul de infanterie Kișinevski (p. 112-120); ianuarie-martie 1915, cu participare la „Operațiunea din Carpați”, în lupta de la Brîni (15 februarie)



și ocuparea orașului Tlumaci (21 februarie), în Galiția răsăriteană (p. 120-141); aprilie-mai 1915, cu participare la ofensiva armatelor ruse în Bucovina (p. 142-148); a doua jumătate a anului 1915, aflare pe poziții de apărare și în acțiuni de cercetare, în regiunea Nistrului Superior (Galiția), în contextul ofensivei germano-austriece (p. 148-166); prima jumătate a anului 1916, cu participare la ofensiva armatelor ruse sub comanda generalului Brusilov, la lupta de la Tișkovți (30 mai), forțarea Ceremușului, ocuparea satului Rostoc (15 iunie) și înaintarea spre orașul Vorohta, în Carpații bucovineni (p. 171-188); a doua jumătate a anului 1916, cu participare pe Frontul Românesc, în regiunea muntoasă a râului Râmnic, lupta de lângă orașul Varnița (26-27 decembrie). Cu acest prilej, unii luptători ai „Diviziei Sălbatice” au obținut decorații românești: de exemplu, Kerim Han Erivanski, a devenit cavaler al ordinului „Steaua României”. La începutul lunii ianuarie 1917, după lupte grele în regiunile muntoase ale Frontului Românesc, „Divizia Sălbatice” a fost transferată în Basarabia, pentru restabilirea forțelor. La 3 februarie 1917, pe piața centrală a orașului Chișinău, marele kneaz Gheorghe Mihailovici a decorat pe mai mulți luptători ai diviziei. În perioada inițială a evenimentelor revoluționare din anul 1917 și în timpul abdicării țarului Nikolai II, „Divizia Sălbatice” încă era dislocată în Basarabia, fiind transferată în gubernia Podolia, în orașul Proskurov și în satele din apropiere abia la sfârșitul lunii martie (p. 188-198). În vara anului 1917, „Divizia Sălbatice” a luptat în cadrul armatei a 8-a, pe Frontul de Sud-Vest, în Galiția, în regiunea orașelor Stanislavov și Kaluș (p. 206-223).

Sabuhi Ahmedov evidențiază principalele direcții de utilizare a Regimentului ecvestru tătăresc în cadrul „Diviziei Sălbatice”: misiuni de acoperire, de cercetare, acțiuni de apărare (în special apărare activă), acțiuni de atac, de urmărire a dușmanului în retragere, în calitate de armă psihologică (prin încurajarea altor unități militare și pentru presiune morală asupra dușmanului) (p. 198-206).

Autorul a evidențiat și a argumentat factologic prezența ordinii, bune discipline și a simțului datoriei în interiorul regimentului și diviziei, inclusiv în turbulentul an 1917. Spre deosebire de alte unități militare, formațiunile caucaziene n-au căzut pradă propagandei revoluționare, care a contaminat și a descompus armata țaristă în ultima perioadă a Primului Război Mondial.

Membrii „Diviziei Sălbatice” n-au cedat în fața provocărilor Guvernului Provizoriu, păstrând, până la sfârșit, credința jurământului militar. Ei n-au cedat nici în fața provocărilor bolșevicilor: nu și-au scos epoletii, medaliile și ordinele, au făcut tot posibilul ca să-și apere ofițerii. Totodată, luptătorii au refuzat să participe la războiul civil din Rusia, demonstrând prin aceasta că divizia lor primise calificativul „Sălbatice” nu din cauza moravurilor: din punct de vedere moral, regimentele acestei unități militare au fost la cel mai înalt nivel.



După război, Regimentul ecvestru tătăresc nu s-a dispersat, ci a oferit sprijin militar Consiliului Național al Azerbaidjanului, apoi Republicii Azerbaidjan, participând la toate acțiunile militare care au avut menirea să apere și să consolideze tânăra statalitate azeră.

Paragrafe separate ale lucrării lui Sabuhi Ahmedov sunt consacrate formării (p. 15-28), structurii (p. 28-29) și personalului regimentului (p. 29-78), uniforme și înzestrării cu armament (p. 78-92), depunerii jurământului militar (105-108). Un compartiment aparte a fost rezervat familiarizării cititorului cu istoria și structura „Diviziei Sălbatică” (p. 92-104).

Lucrarea abundă în imagini, majoritatea absolută fiind fotografii de epocă, ce reflectă file din activitatea Regimentului ecvestru tătăresc, a ofițerilor și călăreților acestuia. Imaginile permit sesizarea originalității uniforme militare a membrilor regimentului, bazată pe costumul național: cerkeska-ciuha, beșmet, burka-ia-pangi, papaha și bașlikul, toate de culoare neagră (p. 78-87).

Regimentul ecvestru tătăresc a fost format din voluntari azeri, fără cunoștințe militare speciale, însă care au luptat eficient. Dacă la începutul războiului în regiment se simțea o lipsă acută de cadre naționale, ofițeri și unter-ofițeri de origine azeră, atunci spre sfârșit, aceștia erau solicitați și în alte unități de cavalerie ale armatei țariste.

Monografia elaborată de Sabuhi Ahmedov reprezintă o contribuție semnificativă în procesul studierii unor segmente mai puțin cunoscute din istoria Primului Război Mondial, iar diversitatea tematică a problemelor abordate, legate de Regimentul ecvestru tătăresc al „Diviziei Sălbatică”, conferă lucrării un grad mare de originalitate. Recomandăm această carte tuturor celor preocupați de cercetarea istoriei Primului Război Mondial, de participarea reprezentanților diferitor comunități etnice din Imperiul țarist la acest război, de trecutul Basarabiei și basarabenilor, precum și celor interesați de istoria popoarelor Caucazului, în special din Azerbaidjan.

dr. Sergiu BACALOV

Adresa redacției:
or. Chișinău MD 2001
strada Tighina, 47
tel/fax (022) 22 30 34
e-mail: istorie_militara@yahoo.com
www.istoriamilitara.org